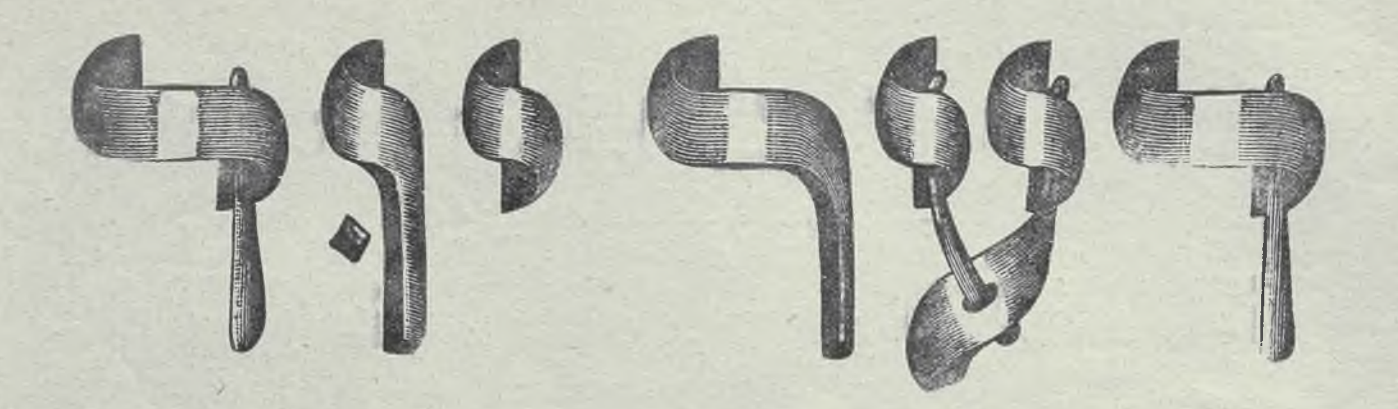

(DER JUDE)

ציישריפט

פיר אלע יודישע אינטערעסען.

ערשיינט יעדען 8. טאָג.

פערלאג: חברה „אחיאסף“.

דער פרייז פיר רוססלאנד:
גאנץ יאָהרליך —.5 רוביל.
האלב יאָהרליך —.3 רוביל;
פיערטעל יאָהרליך 1.50 רו"כ.
מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רוביל
דען 1טען אפריל — 2 „
דען 1טען אויגוסט — 1 „

ענדערען די אדרעססע קאסט 20 קאפ.

אבאנאמענטס פרייז יאָהרליך:
אָסטרייך-אונגארען —.6 פלארין.
האלביאָהריג —.3 „
פירטעליאָהריג 1,50 „
דייטשלאנד — .10 מארק.
ארץ ישראל — .12 פראנק.
אנדערע לענדער — .15 „
אמעריקא, ענגלאנד—.10 שילינג.

פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדער קליינע שורה פעטיט 10 קרייצער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

Krakau, 17. December 1899. | נומר 25. | קראקויא, טבת תר"ס.

אינהאלט:

צו אַבאָנירען:

אין קראקא:
Administration „DER JUDE“, Krakau, Dietelsgasse 45.

אין ווארשא:
Verlag „Achiasaf“, Warschau, Postkiste Nr. 25, mündlich: Twarda 6, Thür II.

„דער יוד“ איז אויך איינגעטראגען אין דער צייטונגספרייזליסטע דער ק. ק. עסטרייכישען פאָסט אונטער דער נומער: 1920 a Nachtrag VII.

Hiezu eine Beilage.

I. Jahrgang. DER JUDE. Nr. 25.

דער יוד

צייטשריפט
פיר אלע יודישע אינטערעסען.

ערשיינט יעדען 8. טאג.

פערלאג: חברת „אחיאסף".

אבאנאמענטס פרייז יאהרליך:
אסטרייך אונגארען — 6.— פלארין.
האלביאהריג — 3.— "
פירטעליאהריג — 1,50 "
דייטשלאנד — 10.— מארק.
ארץ ישראל — 12.— פראנק.
אנדערע לענדער — 15.— "
אמעריקא, ענגלאנד — 10.— שילונג.

פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יערע קליינע שורה פעטיט
10 קרייצער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

Erscheint jeden 8. Tag.

דער פרייז פיר רוססלאנד:
גאנץ-יאהרליך — 5. רוביל.
האלב יאהרליך - 3. רוביל.
פירטעל-יאהרליך 1,50 רוביל.
מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רוביל
דען 1טען אפריל — 3 "
דען 1טען אויגוסט — 1 "

ענדערען די אדרעסע קאסט 20 קאפ.

קראקויא, טבת תר"ס. נומר 25. Krakau, 27 December, 1899.

עס איז צייט צו אבאנירען אויף דער צייטונג

1900 „דער יוד" 1900

(ערשיינט יעדע וואך)

מיר בעטען די געעהרטע אבאנענטען אריינצושיקען וואס פריהער זייער אבאנעמענט פרייז פאר דעם נייעם יאהר 1900, כדי יעדער זאל בעקומען די בלעטער פינקטליך אין דער צייט.

נייע אבאנענטען, וואס שרייבען איצט אויס די צייטונג אויף 1900, בעקומען אומזיסט די נומערן פון פאר נײ־יאהר, ד. ה. פון דעם טאג וואס מען בעקומט דאס געלד.

אונזערע ווירטשאפט.

אין אלע שטעדט פון רוסלאנד הערט מען אליץ אונזערע יודען קלאגען, פון אומעטום שטעהן אויף דיזעלבע טרויריגע פינסטערע בילדער. אין די גאסען פון די ליטווישע שטעדט געהן ארום מהנות'וויז יודישע בעטלער, דער איצטיגער קריזיס האט ארויסגעווא־פען אויפ'ן גאס נייע מאסען פון יודישע ארבייטער און קליינע קרעמערליך, וואס האבען ביז איצט געהאט זייער שטיקעל ברויט. די נויט איז גרויס, הילף איז נייטהיג, די צדקה־חברות ראנגלען זיך מיט דעם ארומקייט, אבער ווי קליין איז זייער הילף. מען דארף האבען גרויסע קאפיטאלען, אום צו קענען העל־פען אונזערע ארומע ברידער, אבער וואו נעמט מען דאס געלד?

אונזערע בעלי־מלאכות ליידען פון דער שרעקליכער קאנקורענץ, און ביי דער גרויסער צאהל פון די האנדווערקער האבען מיר זעהר וועניג וואס זאלען קענען גוט זייער ארבייט. אומעטום איז אין לעבען פערבעסערונג און פארטשריט, נור ניט אין דער ארבייט פון אונזערע בעלי־מלאכות. ביי דער גרויסער קאנקורענץ וואלטען גוטע בעלי־מלאכות זיך געקענט האלטען פעסטער, אבער פון וואנעט זאלען מיר האבען גוטע ארבייטער? וואו זענען די שולען, אין וועלכע מען זאל לערנען דאס האנדווערק? האנדווערקער־שולען דארפען קאסטען א סך געלד און ביי דעם גרויסען ארומקייט וואו נעמט מען עס?

אונזערע תלמוד־תורה'ס זענען פערלאזען. פון זיי געהן די קינדער ארויס ניט מיט די פעסטע בעגריפען פון מוסר און ניט מיט די נייטהיגע קענטניסען, וואס זיי דארפען אין לעבען. אויסצובעסערען אונזערע תלמוד תורה'ס דארף מען ווייטער האבען גרויסע קאפיטאלען און וואו זאלען מיר זיי קריגען?

די הדרים אונזערע זענען פינסטער און שמוציג און פערשטארקען נאך מעהר דעם אימעט און חשך וואס ליגט אויף יודישע פנים'ער שוין פון קינדהייט אן. דאס שטרעבען וואס האט זיך אין דער לעצטער צייט בעוויזען אויסצובעסערען אונזער חנוך, צו גרינדען שולען און גוטע הדרים בעגעגענט גרויסע שוועריגקייטען פון דער מאטעריאלישער זייט. גוטע שולען זענען ניט צו געבען רוה, נאר צו שאפען געזונדע מענשען. יעדע רעגי־רונג שטיצט איהרע שולען, צו די שולען לייגען אלע רעגירונגען צו, פון זיי האט די מלוכה קיין רוחים ניט. פאר וואס זאלען מיר זיי האבען? קענען מיר אבער שטיצען אונזערע שולען? געבען און זאמלען נדבות ווערט מאוס. אונזערע קרעפטען זענען צו שוואך אוועקצושטעלען אונ־זערע שולען פעסטער און בעסער. וואו נעמט מען די נייטהיגע מיטלען? אויף צו פערבעסערען די אלע זייטען דארף מען האבען גרויסע קאפיטא־לען. און וואו זאלען מיר ארומע און דערשלאגענע זיי נעמען?

עס איז אבער יא דא ביי אונז געלד א סך, דאס איז דאס געלד פון דער קאראבקע. די קאראבקע איז אונז געבליבען בירושה פון יענע אלטע פינסטערע צייטען, בשעת די יודען זענען נאך ניט געווען פער־רעכענט פאר בירגער מיט אלע מענשען צוגלייך און בשעת עס האבען נאך עקזיסטירט בעזונדערע אפצאלונגען, וואס עס זענען געווען ארויפגע־לעגט נור אויף יודען אליין. בעת די פאדאטקעס פון אלע אנדערע פעל־קער דיענען נור זיי צום נוץ, האבען די יודען געמוזט אוועקגעבען זייער לעצטען גראשען פאר דעם רעכט צו לעבען, פאר דעם רעכט צו אטהמען אין א פרעמד לאנד.

קומענדיג צוזאמען מיט פוילען א גרויסע צאהל פון יודען, האט די רוסישע רעגירונג איבערגעלאזען ביי זיי די פריערדיגע ארדנונגען און די פריערדיגע אפצאלונגען זענען געווען אויף זיי ארויפגעלעגט. און צווי־שען אלעם דעם איז אויך געבליבען די קאראבקע.

דער אפצאהל ווערט גענומען הויפטזעכליך פון כשר'ן פלייש. דאס געלד איז בעשטימט נור פאר יודען, ווייל עס ווערט, ווי דאס געזעץ זאגט, נור פון יודען געזאמעלט.

די קאראבקע האט לויט געזעץ צוויי צוועקען:

ערשטענס: צו צאהלען די חובות פון די יודישע קהלות און צו צאהלען די פערשידענע פאדאטקעס, פאר ארומע, קראנקע און קאליקעס וואס קענען אליין ניט צאהלען.

די יודישע קהלות אין רוסלאנד האבען חובות נאך פון אלטע צייטען, וואס זיי זענען שולדיג קאטאלישע קלויסטערס. די חובות האבען זיך גענומען דערפון, וואס די יודען פלעגען זיך פון פערשידענע רדיפות, גזרות און בלבולים אפקויפען מיט געלד און מיט שטראף. אויף אזא אופן איז למשל גראדנער גובערניע אליין שולדיג קלויסטערס 120,000 רובל, קאמענעץ־פאדאלסקי 14,000 א. ז. וו. אין גאנצען זענען די יוד־

Hiezu eine Beilage.

דישע שטעדט אין רוסלאנד שולדיג אזא געלד 220,000 רובל. דער קראקאווער אקאדעמיע זענען יודען געווען שולדיג א האלב מיליאן גיל-דען (זלאטעס), ניט לאנג נאך זענען די יודען געווען שולדיג קאטוילישע קלויסטערס און פריצים זעקס מיליאן גילדען.

אין פרייסען האט די רעגירונג בעפרייט די יודישע שטעדט פון זייערע חובות וואס זיי זענען געווען שולדיג, אין רוסלאנד אבער זענען נאך די חובות געבליבען. און עד־היום צאהלען מיר נאך געלד אויף קאטוילישע קלויסטערס פאר די פאלשע בלבולים און פאר דעם זכות וואס אמאליגע קאטוילישע פאנאטיקער האבען ניט פארברענט אונזערע הייליגע ספרים.

חוץ די חובות דארף נאך יעדע קהלה צאהלען דער רעגירונג די פאדאטקעס פאר די אלע וואס קענען אליין ניט צאהלען, ווייל עס איז נאך געבליבען ביז היינט אז די קהלה דארף ערב זיין פאר יעדען איינ־צעלנען.

צווייטענס, איז די „קאראבקע" בעשטימט פאר אלע יודישע בעדערפנישען: צו בויען און אויפצוהאלטען בתי מדרשים, שפיטעלער, בעדער, צו לערנען ארומע קינדער, צו העלפען ארומע און קראנקע, צו שטיצען דער חברה קדישא, צו גרינדען נייע חברות און שולען פאר קינדער, צו בויען און צו פעררירכטען הייזער פון יודישע אנשטאלטען (מוסדי צבור).

צו די אלע פונקטען, וואס זענען אויסגערעכענט אין געזעץ פון יאהר 1839 האט מען דערנאך אין 44־סטען יאהר, בשעת מען האט אנגעהויבען צו גרינדען יודישע קאלאניעס אין רוסלאנד, נאך אריינגעפיהרט א פונקט ווענען שטיצען יודישע ערארבייטער, אבער אין דעם יאהר 1866 בעת מען האט אויפגעהערט קאלאניזירען יודען, האט מען אויך אויסגעמעקט דעם פונקט פון די הוצאות פון קאראבקע־געלד, און אין דעם נייען געזעצבוך זענען נור איבערגעחזרט דיזעלביגע ווערטער פון דעם געזעץ אין 39־סטען יאהר. צו פערגרעסערן דעם קאפיטאל אויף שולען האט די רעגירונג איינגעפיהרט נאך א צאל אויף שבת'דיגע ליכט, וואס ברענגט איין 230,000 רובעל יעהרליך.

דערפון זעהען מיר גאנץ קלאר, אז דאס געזעץ גיט אונז די מעגליכקייט דעם אפצאהל וואס ליגט אויף אונז אויסצונוצען צו אונזערע צוועקען פאר אונזערע בעדערפנישען. פון קאראבקע־געלד וואלטען מיר געקענט אויסבעסערן אונזערע תלמוד תורה'ס, אויסבויען גוטע יודישע שולען פאר קינדער, גרינדען האנדווערקער־שולען, גרינדען גוט איינגעארדנעטע חברות צו שטיצען ארומע און קראנקע, גרינדען שפיטעלער.

פאר וואס אבער טהוען מיר דאס ניט? פאר וואס נעמען מיר קיין געלט ניט פון די סומען וואס זענען פאר אונז בעשטימט? אפשר דערייבער ווייל די חובות מיט די צאהלונגען פערשלינגען דאס גאנצע קאראבקע־געלד און עס בלייבט דערפאר קיין געלד ניט פאר אונזערע נייטהיגסטע און טהייערסטע בעדערפנישען? ניין, געלד איז דא אויף דעם אויך. פון קאראבקע־געלד בלייבט נאך יעדעס יאהר איבריג גרויסע סומען. די סומען וואקסען און וואקסען און איצט דערגרייכען זיי שוין עטליכע מיליאן רובעל. אין קיעווער גובערניע אליין איז דער רעשט פון דער קאראבקע 800000 רובעל. די קאפיטאלען ליגען אין באנק אהן שום נוצען פאר אונז. מיר ווייסען אליין ניט פון אונזער עשירות. אלע שטעדט, אלע מלוכות לייען געלד און האבען גרויסע חובות אין מיליאנען און מיל־יארדען, און פרייע געלד האבען נור די פעראייניגטע שטאטען פון אמעריקא און די יודישע קהילות פון רוסלאנד! ניט וויסענדיג וואס צו טהון מיט זייער געלד האבען די פעראייניגטע שטאטען אנגעהויבען פאר א יאהרען א מלחמה מיט שפאניען, און מיר אויך מסתמא פון גרויס וואויל־טאג און רייכקייט האבען אויפגעהערט צו זארגען וועגען אונזער געלד, וואס איז צונויפגעקליבען געווארען קאפיקעסווייז פון יעדער פונט פלייש וואס יעדער ארומער יוד קויפט זיך אויף שבת און פון יעדער הוהן, וואס עס פערגינט זיך א קראנקער. וואלטען האטש די קאפיקעס געווען אויף גוטע שולען, וואו די ארומע קינדער וואלטען זיך געקאנט לערנען. ניין, אונז האט דאס וועניג געארט, אונזער געלד איז געווארען א הפקר־זאך. פון דער קאראבקע וואס איז לויט געזעץ בעשטימט נור פאר יודישע צוועקען, האט מען אנגעהויבען נעמען געלד אויף אלגעמיינע צוועקען, ווי בויען גימנאזיעס, ברוקירען גאסען א. ד. ג. אין דער לעצטער צייט איז פארגעקומען, אז אין א סך שטעדט האט מען אנגעהויבען נעמען קאראבקע געלד צו בויען מעדכען־גימנאזיעס. דער יעליסאוועטגראדער ראבינער הער טיאמקין האט דאגעגען פראטעסטירט אין סענאט, דער סענאט האט זיך בעשעפטיגט מיט דער פראגע און בעשלאסען, אז פון דער קאראבקע

פעלעטאן.

מיליאנען!

א נייער ראמאן פון דער יעהופעצער בערזע אין בריוולעך

פון **שלום־עליכם.**

IX.

מנחם מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה שיינדיל אין מאזעפעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הערכען איינע פונ'ם אנדערן נור גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות אמן. **והשנית** זיי וויסען אז דאס געשעפט פון הייזער איז בלאטע; פע, ס'איז נור א טומעל, א לויפעניש, א פוסברעכעניש, און גענוג. ערשטענס איז ניטא אצינד אויף הייזער קיין קונים. און אפילו אז גאט שיקט שוין יא א מאל צו דעם קונה, איז דער קונה קיין קונה ניט, היינו ער קאכט אויס דאס וואסער; וואס דו זאלסט איהם ניט ווייזען פאר א דירה געפעלט איהם ניט; די איז איהם צו נאהענט און יענע איז איהם צו ווייט; די איז איהם צו קליין און יענע איז איהם צו גרויס, און אז גאט העלפט ס'איז שוין הורך ארום און ווי געווינשען, דאס הייסט דו קריגסט איהם שוין א דירה וואס איז ניט גרויס און ניט קליין, ניט נאהענט און ניט ווייט, הויבט זיך ערשט אן א נייע סדרה — די מאדאם, וואס וועט עפיס די מאדאם זאגען? „מאדאם" הייסט דא אין יעהופעץ פונקט דאס אייגענע וואס אין מאזעפעווקע „ווייב", נאר איך מיין, אז א מאדאם איז א סך ערגער פון א ווייב, ווארום א ווייב איז א ווייב און א מאדאם איז א מאדאם, דאס הייסט, א גאנצער „יא טאבי דאם", איך קען דאס דיר ניט ארויסגעבען אקוראט. אט האט גאט מיר צוגעשיקט א קונה אויף א הייזיל, דווקא נישקשה פון א מענשיל, לאקשענטעפיל הייסט ער; ער איז, זאגט ער, דעם גרויסען לאקשענטאפס איין אייניקיל. מילא האב איך מיך גוט אנגעבראכען די פיס ביז איך האב געפונען פון זיינעטוועגען א הייזיל איין אנטיק אין דער וועלט, אזוי ווי איהם שטעהט אן, און איך בין שוין געווען גאר פארטיג מיט איהם ארום און ארום, שוין באדינגען זיך מיט איהם פארין „קארטאזש" און אויסגעגלייכט זיך מיט א פאר מעקלערס, וואס האבען געהאט צו מיר א טענה; מאכט ער צו מיר: „נו, אצינד זייט זיך אקארשט מטריח און געהט זיך דורך נאך א מאל אנקוקען אלע הייזליך מיט דער מאדאם", — ווער איז געווען, זאג איך, די מאדאם? — „טאקי מיין אייגענע מאדאם", מאכט ער צו מיר און טהוט א געשריי: „מאמעטשקע! געה זיך דורך, נשמה מיינע, מיט דעם דאזיגען מעקלער, וועט ער דיר ווייזען די הייזער, וואס איך האב אנגעקוקט". איז ארוים פונ'ם אנדערען חדר די מאדאם לאקשענטעפיל, דווקא א היבשע נקבה, אויסגעשלייערט ווי א מחותנת'טע, איינגעטונקען אין דימאנטען און ברילאנטען, און מיר האבען זיך געלאזט געהן איבער די הייזער, פון איין שטוב אין דער אנדערער. וואהין מיר קומען געפעלט איהר ניט: דא זאגט זי, באדארף זיין זומער צו הייס און דארט וועט געוויס זיין ווינטער צו קיהל; דא שמעקט איהר ניט דער קעלער, און דארט איז איהר קליין די שטאל.. דא איז איהר נישטא וואו אויסצודרעהען זיך און דארט איז איהר גלאט ניט צום האר־צען. היינט עופות? וואו וועט זי האלטען איין עוף? וואו וועט זי הענגען דאס גרעט? וואו וועט מען שטעלען פסח'דיגען בארשט? און אין מיטען דרינען זאגט זי גאר, אז עס דרעהט זיך איהר דער קאפ, ס'איז איהר ניט גוט אויף צו חלשען, זי וויל געהן אהיים, און אז מיר זענען געקומען אהיים, האט זי אפגעשפילט דעם מאן א „וויוואט", איהם געמאכט מיט דער בלאטע, און ער, דער הערר לאקשענטעפיל, איז געשטאנען חאטש מעלק איהם אויס, נישט איבערגעקעהרט די צונג אפילו און נור „מאמעטשקע" און „מאמעטשקע" — הקצור דאס געשעפט איז צו נישט געווארען און איך האב מיך באצייטענס א נעם געטהון צו אנדערע מסחרים, צו „אימעניעס" (גיטער). אימעניעס — דאס איז גאר איין אנדער מין מסחר! ראשית באדארף מען דערצו נישט רייסען קיין שטיוועל, מע שרייבט אריין א בריוועל, מע שיקט אוועק איין „אפיס", יענער פאהרט זיך דורך, קוקט אן די ערד, און עס ווערד מיט גאטס הילף א געשעפט. און והשנית האנדעלט

טאָר מען ניט נעמען געלד אויף אַלגעמיינע צוועקען, ווייל דער אַפּצאָהל איז בעשטימט נור פאַר יודישע צוועקען. די שטאָדט הערסאָן, וואָס האָט ערשט ניט לאַנג גענומען פון דער קאָראָבקע 20000 רובעל אַלס שטיצע צו בויען אַ מעדכען גימנאַזיום, מוז לויט דעם בעשלוס פון סענאַט אַרויסצאָהלען צוריק דאָס גענומענע געלד.

דער בעשלוס פון סענאַט איז פאַר אונז זעהר וויכטיג, ווייל אדאַנק איהם וועט מען אויפהערען צו נעמען אונזער געלד אויף אַלגעמיינע צוועקען, אויף וועלכע מיר צאָהלען צוגלייך מיט די אַנדערע בירגער, און דאָס געלד וועט איצט זיין לויט געזעץ נור פאַר אונז, פאַר אונזערע צוועקען.

אַז מיר וואָלטען זיך מעהר אינטערעסירט מיט דער לאַגע פון אונזערע ברידער, מיר וואָלטען זיך מעהר בעשעפטיגט מיט דעם לעבען פון אונזערע קהילות, וואָלטען מיר ניט געקומען צו דעם טרויעריגען צושטאַנד, אַז בעת מיר האָבען גרויסע קאַפּיטאַלען, וואָס זענען בעשטימט פאַר אונזערע ישולען און צדקה חברות, זאָלען אונזערע תּלמוד תּורה׳ס זיין פערלאָזען, די חברות זאָלען זיין אַזוי אָהנמעכטיג אין זייער קאַמפּף מיט דער נויטה און אָרומקייט און אַז ביי אונז זאָל ערציהונג שטעהען אַזוי נידריג.

פעהלט אונז געלד?

ניין, ניט געלד פעהלט אונז, מענשען פעהלען אונז. י. ל.

דאס יודישע געפיהל.

עס איז געוועזען אַמאָל אַ צייט, וואָס דאָס יודישע געפיהל האָט געשפּיעלט די גרעסטע ראָלע אין דעם יודישען לעבען. אונזער גאַנצע תּורה איז געגרינדעט מעהר אויף דעם הייסען געפיהל, וואָס געהט אַרויס פון אַ וואַרעם האַרץ, איידער אויף דעם אייז־קאַלטען שכל מיט זיינע חשבּונות. אַז די תּורה האָט געהייסען צוריקגעבען ביי נאַכט דאָס קלייד אָדער דאָס קישען, וואָס עס איז גענומען געוואָרען אין דער פריה פאַר אַ משכּון אויף אַ חוב, ערקלערט זי דאָס מיט איינפאַכע ווערטער, וועלכע רעדען צום האַרצען פון׳ם פיהלענדען מענשען: "דען דאָס איז זיין איינציג קלייד, אין וואָס וועט ער שלאָפען?" די גאַנצע יודישקייט, אונזער גאַנצע תּורה, אונזערע נביאים, אַלע אונזערע הייליגע ספרים, זענען פול מיט דעם הייסען געפיהל פון ליעבע צו יעדען מענשען, צו אַלע אונטערדריקטע און געפּלאָגטע, צו אַלע, וועלכע ליידען. העלפען און ליעב האָבען דעם פרעמדען, דעם יתום, די אַלְמָנָה — דאָס איז די הויפּטזאַכע אין אונזער גאַנצער ליטעראַטור. אַז אונזערע תנאים האָבען געזוכט דעם בעסטען וועג פאַר׳ן מענשען, די בעסטע מַעֲלָה אין אַ מענשען, האָבען זיי געפונען, אַז אַ גוט האַרץ איז טייערער פון אַ גוטען קאָפּ. און דאָס יודישע האַרץ איז אין אַלע צייטען געוועזען דער בעסטער אוֹצָר, וואָס אונזער פאָלק האָט מיטגעפיהרט אין דעם לאַנגען פינסטערען גָלות. אונזערע חֲכָמִים האָבען קיין בעסערען נאָמען פאַר אונזער פאָלק ניט געפונען, ווי יִשְׂרָאֵל רַחֲמָנִים בְּנֵי־רַחֲמָנִים. "אַ יודיש האַרץ האָבען", הייסט מיטלייד האָבען מיט׳ן אַנדערען, העלפען דעם אומגליקליכען און אונטערשטיצען דעם אַרונטערגעקומענען, רחמנות האָבען אויף יעדען, אפילו אויף דעם וואָס האָט געזינדיגט אָדער פעהלער׳ן געמאַכט. "ווער עס איז איין אַכְזָר — זאָגט די גְמָרָא — דער שטאַמט ניט פון אַבְרָהָם אָבִינוּ". וואָרום אברהם אבינו, אַז ער האָט געהערט, דאָס לוט איז געפאַנגען געוואָרען, האָט ער נישט געקוקט אויף קיין סַכָּנָה, האָט איהם בעפרייט מיט אַלע, וואָס זענען מיט איהם צוזאַמען געפאַנגען געוואָרען, און האָט דערפאַר אַפילו קיין פאָדעם ניט געוואָלט נעמען. דאָס איז די ערשטע ערצעהלונג פון׳ם יודישען אידעאַליזם. "שְׂכַר־מִצְוָה — מִצְוָה", זאָגען אונזערע תַּנָאִים, אַז אַ מענש טהוט גוטס, זאָל ער עס טהון ווייל עס איז גוט, ווייל אַזוי דאַרף אַ מענש מיט אַ מענשליכען געפיהל טהון, און דאַרף ניט זוכען אין דער מצוה, וואָס ער טהוט, קיין נוצען פיר זיך, קיין עגאָאיסטישע צוועקען. אַזאַ אידעאַליזם האָט תָּמִיד געלעבט אין אונזערע בעסטע מענשען, אין יְשַׁעְיָהוּ און יִרְמְיָהוּ, אין הִלֵּל הַזָּקֵן און ר׳ מאיר, אין ר׳ יהודה הַלֵּוִי און דעם רמב״ם, און מעהר און מעהר איז דיעזער גייסט פון רַחֲמָנוּת און מענשענליעבע, פון ריינהייט אין דעם לעבען און אין די געדאַנקען, איבערגעגאַנגען צו אַ גרויסען טהייל פון אונזער פאָלק. אַז מיר עפענען אונזער געשיכטע פאַר איינינע הונדערט יאָהר און מיר קוקען זיך צו צום לעבען פון אונזערע עלטערען אין יענער צייט, זעהען מיר זעהר מערקווירדיגע זאַכען, פינסטער איז אַרום דעם יודען און ליכט איז אין איהם אינווייניג. פון דרויסען דריקט מען און מען מאַטערט איהם, מען יאָגט און

מען ניט מיט קיין זלידנים, מיט קיין לאַקשענטעפּליך; מע האָט צו טהון מיט פריצים, פּאַמעשטשיקעס, פירשטען, גראַפען: גראַף פּרזשעמבאַיסקי, גראַף גרשאַנגאָלסקי, גראַף פּרזשעמפּעצקי. וועסט דו דאָך מיך פרעגען ווי קום איך צו גראַפען? איז דרינען אַ גאַנצע מעשה! אַזוי ווי דו ווייסט דאָך אַז איך טאָר ניט זיין היע... און עס טרעפט זיך מע קומט אַ מאָל ביינאַכט אויף דער אכסניה בודק חמץ זיין, גיט אונז די בעל הבית׳טע פריהער אַ ידיעה, בכדי מיר זאָלען זיך באַצייטענס צוגעהן ווי זאַלץ אין וואַסער, דער קיין בויבעריק, דער אויף דער דעמעיוווקע און דער אויף דער סלאַמבאָדקע... נאָר אַ מאָל טרעפט זיך, אַז די בעל הבית׳טע אַליין ווייסט אויך ניט ווען עס וועט זיין די בהלה, איז דעמאָלט זעהר ניט גוט!. יענע וואָך ליגען מיר אַזוי אַלע אורחים און שלאָפען, דערווייל הארכען מיר מע קלאַפּט. שפּרינגט אַראָפּ די בעל הבית׳טע אין איין ציטערניש און רופט זיך אָן צו אונז: „יהודים בלאַ קריכט אין שטרוי!" — איז געוואָרען אַ שפּרונגערייַ מיט אַ באַהאַלטערייַ: דער אין אַ שאַפע, דער אין קאַסטען, דער אין דייזשע באָרשט, דער אין קעלער, און איך — אויף מיין אַלט אָרט, אויפ׳ן בוידעם — און באַלד נאָך מיר נאָך איינער, אַ יודעל פון קאַמעניץ. ליגענדיג אַזוי אין געהאַקטע ווינדען אויפ׳ן בוידעם, הער איך ווי דאָס יודעל נעביך קרעכצט.—וואָס קרעכצט איהר? פרעג איך איהם שטילערהייד. „אַז אַך און וועה איז צו מיר, זאָגט ער, מיינע פּאַפּירען! איך האָב מורא פאַר מיינע פּאַפּירען!— וואָס פאַר פּאַפּירען? מאַך איך צו איהם. „ויי ליגען דאָרט, זאָגט ער, ביי מיר צוקאָפּענס, איך האָב מורא איך בלייב אָהן פּאַפּירען!" — וואָס זשע פאָרט, זאָג איך, פאַר פּאַפּירען, וואָס איהר האָט אַזוי מורא? — „אוי, מאַכט ער, זעהר נייטיגע פּאַפּירען! טרעפען אָן בלי גוזמא אפשר אַ האַלבען מיליאָן!" איך האָב דערהערט אַ האַלבען מיליאָן האָב איך מיך שטילערהייד צוגעריקט צו מיין יודעל און פרעג איהם: — ווי קומט צו אייך אַזוי פיעל פּאַפּירען און וואָס איז דאָס פאַר אַ מין פּאַפּירען? „ס׳איז אימעניעס, מאַכט ער צו מיר, איך האָב אימעניעס אין וואָהלינער גובערניע, גרויסע אימעניעס, מיט די בעסטע רעמאָנענטען, פערד און אָקסען און שאָף אָהן אַ שעור, מיט וואַסערמיהלען, מיט גוראַלנים, מיט הויפען שאַרפע, אויסגעצייכענטע גערטנער מיט אַלדעם גוטס!" דערהערט אַזעלכע דבורים רוק איך מיך צו צו מיין יודעל נאָך נעהנטער: — ווי קומט צו אייך אַזוי פיעל אימיעניעס מיט אַזאַ גוטס? „די אימעניעס, מאַכט ער צו מיר, זענען נישט אויף מיין מיסט געוואַקסען געוואָרען, די אימעניעס זענען פּריצישע אימעניעס, זיי געהערען מאַכט ער, צום גראַף פּרזשעמבאָיסקי, גראַף גרזשאָנגאָלסקי, גראַף פּרזשעמפּעצקי, נאָר איך האָב זיי אויף דער האַנד, דאָס הייסט איך בין פון זיי דער פאַרקויפער, דאַרוף טאַקי ביז איך געקומען אהער צו פאָהרען, געבראַכט מיט זיך אַלע פּאַפּירען, די אָפּיסען פון זיי, — ווי מיינט איהר, איך וועל חלילה ניט האָבען קיין שאָדען?" — חס ושלום, זאָג איך, ווער דאַרף דאָס פרעמדס? דער אויבערשטער זאָל העלפען מע זאָל חלילה ניט פערקריכען, זאָג איך, אהער צו אונז אויפ׳ן בודעם, און דערווייל טהו איך איהם אַ טאַפּ פון יענער זייט: — נו, האָט איהר עפּים געמאַכט היע מיט אייערע אימעניעס? „ניין, מאַכט ער, לעת עתה נאָך גאָר ניט, איך האָב מורא פאַר די היגע מעקלערס, זיי זענען, זאָגט מען, גרויסע ליגנערס, האָבען ניט אין זיך קיין וואָהר וואָרט! אפשר ווייסט איהר אַ מעקלער פון אימעניעס, נאָר איין רעכטער זאָל זיין, דער עיקר איין עהרליכער, ניט קיין ליגנער". — אָך, זאָג איך, מיט׳ן גרעסטע׳ן כבוד! איך אַליין, זאָג איך, בין אַ מעקלער פון אימעניעס, דאָס הייסט, זאָג איך, קיין אימעניעס האָב איך נאָך אויף מיין לעבען ניט אויסגעמעקלעט, נאָר גאָר ניט, זאָג איך, הלואי זאָל גאָט צושיקען אַ קונה איז קיין מלאכה ניט צו מאַכען אַ אימעניע אויך. „איך זעה, מאַכט ער צו מיר, אַז איך האָב צו טהון מיט איין אמת׳ן מענשען און מיט איין עהרליכען מאַן, גיט זשע מיר די האַנד תקיעת כף, אַז צווישען אונז וועט דאָס בלייבען, וועל איך אייך איבערגעבען אַלסדינג, וואו די אימעניעס מיינע ליגען און וואָס ביי מיר געפינט זיך". הקצור מיר האָבען מיט גאָטס הילף געמאַכט אַ געשעפט, דאָס הייסט מיר האָבען געשלאָסען שותפות אויף אַלע געשעפטען, ער לייגט אריין אין שותפות אַלע זיינע אימעניעס און איך לייג אַריין מיינע קונים, נאָר מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקצור; אם ירצה השם אינ׳ם אַנדערען בריף וועל איך דיר שרייבען אַלסדינג באַריכות; לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדער און איטליכען באַזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי. די בהלה וואָס ס׳איז געוועזען אויף דער אכסניה איז

פערפאלגט, מען זוכט איהם צו מאכען בזוי ומבוזה, נמאס און מאוס ביי דער גאנצער וועלט, מען פערשפארט איהם אין אענגע, שמוציגע געסיל, כדי ער זאל דארט חס ושלום דערשטיקט ווערען פון ענגשאפט און פון בלאטע... דער יוד אבער מאכט זיך אין דעם ענגען געסיל, אין דעם שמוציגען געטא, אנ'אייגענע גרויסע און שענע וועלט. אין דער שרעקליכער בלאטע פון אויסען בלייבט זיין נשמה ריין, דאס יודישע הארץ לעבט און פיהלט, און דאס שטארקע געפיהל און דער גרויסער יודישער אידעאליזם שטעלען דעם יודען העכער איבער אלע אויסוויינינגסטע צרות און רדיפות. אז עס קומט א שבת און א יום־טוב ווערט דער פערכשופ'טער בן־מלך ווידער א מענש, ער האט זיין גאט, זיין פאמיליע, זיין פאלק, ער האט א גרויסע און ליכטיגע תורה, ער האט האפנונגען, אז זיין תורה, וועט אמאל ווערען די תורה פון אלע מענשען, אז זיין פאלק וועט ווערען גרויס און געעהרט, ער וועט צוריקקעהרען אין זיין לאנד און לעבען ניט נור פריי פון אויסערער קנעכטשאפט, נאר אויך איבערגעגעבען צו זיין גאט, צו זיין תורה, צו דער גרויסער תורה, וואס הלל האט זי צוזאמענגעפאסט אין דעם איינציגען כלל "ואהבת לרעך כמוך" (האב ליעב דיין חבר ווי זיך אליין) און האט געזאגט, אז דאס איבעריגע איז נאר א פירוש אויף איהם.

איבערהויפט איז די תורה געווען א קוואל פון לעבען און ליכט פאר'ן גאנצען פאלק. דאס לערנען איז ניט געווען צוליעב מאטעריעלע נוטצען, צוליעב עפיס א הנאה גשמית, נאר דאס איז געווען א תכלית פאר זיך אלליין. א מאהל פלעגט א יוד אפילו אטראכט טהון, אז פאר'ן לערנען תורה וועט ער האבען שכר אויף יענער וועלט, עולם הבא, נאר דאס רוב פלעגט ער גאר ניט טראכטען וועגען שכר אדער עונש. דאס לערנען איז איהם געווען טייער און ליעב ווי אזאך, וואס איהר שכר ליעגט אין איהר אליין, ער האט ליעב געהאט די תורה ווייל זיין גייסט פלעגט אין איהר געפינען פערבארגענע אוצרות פון ליכטיגע און טיעפע געדאנקען, פון מוסר און מדות טובות. און געלערנט האט דאס גאנצע פאלק. דער גרויסער למדן האט געלערנט גמרא מיט תוספות ומהרש"א, דער איינפאכער בעל־הבית און בעל־מלאכה האבען געלערנט משניות, מדרש און עין־יעקב. די שענע ערצעהלונגען פון דער תורה און די וואונדערפולע אגדות פון דער גמרא, וואס דאס גאנצע פאלק האט זיי געקענט פון לערנען אדער פון הערען, פלעגען דעם יודען אריבערטראגען אין ווייטע צייטען און אין א ווייט לאנד, וואו עס איז ניט געווען קיין "יודענגאס", קיין צרות און קיין רדיפות, ווען מיר האבען נאך געהאט אונזער הערשאפט, אונזערע מלכים, אונזערע נביאים... דער יוד האט געלעבט אין דעם עבר און אין דעם עתיד פון זיין פאלק. יעדער איינציגער יוד איז אזוי געווען פערבונדען און פערוואקסען מיט'ן גאנצען פאלק, אז זיין "איך", דער "איך" פונ'ם פרט, פלעגט פערשווינדען אין דעם כלל. אז עפיס יודען אין ווייטע — ווייטע לענדער האבען צרות געהאט און געליטען רדיפות, האט דאס גאנצע פאלק מיטגעליטען, האט געהאלפען מיט געלד און מיט וואס מען האט געקאנט. און ווען געלד האט ניט געקאנט העלפען, פלעגען אלע יודען אין אלע לענדער מתפלל זיין און בעטען פאר די גערודפ'טע. אז עס איז ארויס א שלעכטע גזרה אין פולין, צום ביישפיעל, האבען עס אלע יודען אין דייטשלאנד, פראנקרייך, איטאליען, טערקיי און אזוי ווייטער געפיהלט, ממש אזוי ווי די גזרה וואלט ארויסגעהען געגען זיי אליין. די מצוה "פדיון־שבויים", וואס אין דער שפעטערע צייט האט עס געהייסען מבטל זיין גזרות רעות דורך געלד, איז געווען איינע פון די גרעסטע מצות ביי אלע יודען אין אלע לענדער. אז דער יוד פלעגט עפיס טהון פאר זיינע ברידער, פלעגט ער גאר ניט טראכטען וועגען זיין אייגענע טובה און אפילו ניט וועגען דעם לויתן און שור־הבר, עס איז פאר איהם געווען עפיס ווי א זאך, וואס פערשטעהט זיך פון זיך אליין; אויף דעם זענען מיר דאך יודען, דערפאר איז מען דאך עפיס א יוד אויף דער וועלט.

איז דען א וואונדער, אז ביי אזא יודישען לעבען, ביי אזוינע געפיהלען און פיהרונגען איז דער יוד תמיד געווען גרייט צו קרבנות פאר'ן פאלק? זיין גאנץ לעבען האט איהם דענסטמאל געמאכט צום אידעאליסט אין דעם העכערען זין פון דעם ווארט. ער האט תמיד געזעהען ארום זיך אזעלכע פעלקער, וואס לעבען גליקליך און רוהיג, וואס עס געהט זיי גוט אין אלסדינג: זיי זענען די מעהרערע, זיי זענען די הערשער, די שטארקע, און זיי געהערט די גאנצע וועלט; און דער בידנער ישראליק איז שוואך, געדריקט, אהן לאנד, אהן הערשאפט, אהן פרייהייט און מאכט. און דאך איז ער געבליבען ער, און דאך האט ער זיך נישט געיאגט נאך דעם גליק אויף דער וועלט, וואס ער וואלט געקאנט

אין אומזיסטיגע בהלה. דאס האט איינער עפיס א שכן על פי טעות געקלאפט צו אונז אין פענסטער און מיר זענען זיך אומזיסט צעלאפען. נאר דא זעהט מען ארויס, ווי אזוי דער אויבערשטער פיהרט אזוי איז גוט. למשל ווען דער שכן זאל ניט געווען קלאפען אין פענסטער, וואלט ניט געווען קיין בהלה, און איך וואלט ניט געווען אויפ'; בוידעם, און וואלט מיך ניט באקענט מיט דעם קאמעניצער יוד, און וואלט ניט געוואוסט פון קיין אימעניעס און פון קיין גראפען. עס פעהלט איצט נור איין שטיקעלע הצלחה!

X.

שיינה שיינדיל פון מאזעפעווקע צו איהר מאן מנחם מענדיל אין יעהופעץ.
לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנק אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער. צווייטענס שרייב איך דיר, אז איך האב באקומען א הוסט אויף דיינע יעהופעצער „מאדאמען געזאגט" געווארען, איך טרונק שוין ציגען-מילך, איך בין שוין געווען ביים דאקטאר אויך, זאגט ער, אז ער קען מיר פערשרייבען א רעצעפט. — וואס טויג מיר, זאג איך, אייער רעצעפט? איהר גיט מיר בעסער א רפואה צום הוסט, איך זאל פטור ווערען פון אט דעם הוסט אויף מיינע שונאים'ס קעפ! נאר די דאקטוירים זאלען אזוי וויסען פון זייער חיות ווי זיי ווייסען ווער עס האט זיי געשלייערט! אין די פאר יאהר האבען זיי ביי מיר אויסגעצאפט געלד, ווי מעגען דאס אויסקרענקען מיט דער אפטהייק אינאיינעם! א שטיקעל גליק וואס עס האט זיך געעפענט ביי אונז נאך איין אפטייק און מע קען זיך דונגען! וואס דו שרייבסט מיר, מענדיל, די מעשה מיט די לאקשענטעפליך, האסטו אין מיר ממש אריינגעזעצט א נייע נשמה. א מצוה, זעהר רעכט וואס מע באגראבט אייך, לעבען זאלען דיינע מאדאמען, א ברכה אויף זייער קאפ, ווי זאגט די מאמע: „אז דער מאן איז א שמאטע באדארף מען מיט איהם פארשטעקען דעם קוימען". מזל טוב דיר מיט דיין נייעם מסחר, מיט די אימעניעס און מיט די גראפען! בראש ווארפט ער זיך מיט געשעפטען, אלע טאג א נייעס. גענוג וואס ער איז אזא בריה און אזא גרויסער מוצלח, פערעבענדיוועט ער נאך און זוכט חסרונות, ווי זאגט די מאמע: „אז דאס מיידיל קען ניט טאנצען, זאגט זי די כלי זמר קענען ניט שפילען". איך האב מורא, מענדיל, דו וועסט אזוי לאנג פריווען מיט געשעפטען, ביז דו וועסט אנהויבען ארומטראגען שוועבעליך צו פערקויפען, אזוי ווי געציל דער מומע סאסיס, וואס האט זיך אוועקגעלאזט קיין אמעריקא, געמיינט אז דארט חאפט מען דעם קאטער, צום סוף שרייבט ער היינט אזעלכע בריוולעך, אז אפילו א שטיין קען דאס ריהרען. ער שרייבט, אז דארט, אין אמעריקע מוז יעדער איינציגער ארבייטען מיט דער נשמה, אלא ניט מעג ער געשוואלען ווערען פאר הונגער, וועט איהם קיינער ניט געבען קיין שטיקעל ברויט; א שען לאנד, ברענען זאל דאס מיט דיין יעהופעץ אויף איין פייער! א מצוה אויף אייך א גרויסע, ווי זאגט די מאמע: „אז מע האט ברויט זאל זיך ניט גלוסטען קיין צוקערלעקיך". הלוואי זאל גאט א נס טהון איך זאל הערען פון דיר אין גיכען, וואס מע הערט פון געציל דער מומע סאסיס און נאך מיט מעהר פרישקייט, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

„הימעל און ערד, זאגט די מאמע, האבען געשווארען, אז קיין פערפאלענע זאך זאל ניט מעהר זיין אויף דער וועלט!" ס'איז אראפגעקומען צו אונז א טשינאווניק פון דער גובערניע און זוכט און נישטערט, ער וויל זיך דערגרונטעווען, וואו איז אהין געקומען דאס געלד, וואס נחום מנשה'ס האט אפגעזאגט אויף עולמות? שקצים האבען געמסרט, אז דאס געלד איז געבליבען ביים גביר און דער גביר ווייזט א חשבון, אז ס'איז אוועק אויף דעם באד מיט'ן הקדש, זוכט מען איצט דאס באד, איז עס אפגעברענט געווארען און קיין הקדש, איז ביי אונז קיין מאל ניט געווען. הכלל ס'טהוט זיך ביי אונז חשך, עס פליהען מסירות איינס אויף דאס אנדערע, אין אלע שולען פאטשט מען זיך, דאס גרויסע בית המדרש האט מען ציגעמאכט, עטליכע לייטישע מענשען האט מען איינגעזעצט, ס'איז א סברה, אז א האלבע שטאדט וועט געהן „ריסאנטסקי ראטע".

(פארטזעטצונג קומט).

גרינג דערגרייכען, ווען ער וואָלט נור זיין יודישקייט אַוועקגעוואָרפען. דער יוד האָט זיך אָבער געטראַכט: זיי זענען גליקליך — ניט אין דעם גליק בעשטעהט פאַר אַ יודען די אֱמת'ע הַצלָחָה; זיי זענען מעהר — ניט ביי די מעהרערע איז דער אמת; זיי זענען שטאַרק, הערשען, האָבען אַלעס אין זייער האַנד — ניט אין אַלעם דעם בעשטעהט דאָס אֱמת'ע לעבען. האָבען אַ גרויסע ליכטיגע אמונה, וואָס מען קען לעבען אין איהר און שטאַרבען פאַר איהר, האָבען אַ גרויסען אידעאַל אויף שפּעטערע צייטען (ימות־המשיח), זיך פיהלען אַלס זוהן פון אַ פאָלק, וואָס האָט געהאַט די נביאים און גרויסע חכמים אין אַלע צייטען, זיין געעהרט און געאַכטעט פון'ם אייגענעם פאָלק, ניט פון די שונאים און בעדריקערס, לערנען תורה און פערשטעהען דעם "מאור שביהדות", דאָס ליכטיגע און ערהאָבענע אין דעם יודענטהום — דאָס איז געווען דער אידעאַל פון'ם יודען פון אַמאָל. מיט אַזאַ אידעאַל, מיט אַזאַ גלויבען אין זיין גאָט, אין זיין פאָלק, אין בעסערע צייטען פאַר זיין פאָלק און זיין לאַנד, מיט דיזער אונענדליכער און אונפערגלייכליכער ליעבע צו דער תורה און צו דער פּאָעזיע וואָס ליעגט אין אונזער שבת, אין אונזערע ימים־טובים און אין פיעל אַנדערע מצות מיט אַזעלכען הויכען יודישען געפיהל, וואָס האָט דענסטמאָל דורכגענומען דאָס גאַנצע יודישע לעבען, איז דער יוד געגאַנגען, זינגענדיג קאַפּיטליך תהלים, אין פייער פון די שפּאַנישע אינקוויזיציע, מיט אַזאַ געפיהל האָבען טויזענדע פון אונזערע עלטערן זיך אַליין און זייערע ווייבער און קינדער געקוילעט מיט אייגענע הענד, כדי זיי זאָלען ניט אַריינפאַלען צו די שונאים אין די הענד און זאָלען ניט געצוואונגען זיין צו פערלאָזען זייער אמונה און זייער פאָלק. . . דאָס זענען געווען די אמת'ע גרויסע יודישע אידעאַליסטען, די אמת'ע קדושים, וואָס דאָס יודישע געפיהל האָט געברענט אין זיי מיט דעם גרויסען פייער, וועלכעס האָט הונדערטער יאָהרען אַנגעצונדען און געוואַרעמט די הערצער פון די בעסטע מענשען אין אונזער פאָלק...

(ענדע קומט)

יוסף קלויזנער.

פאָליטישע איבערזיכט.

נאָך זיינע גרויסע נצחונות איז גענעראַל מעטוען, וואָס איז געגאַנגען בעפרייען קימבערליי, געבליבען שטעהן אויף איין אָרט, אַ שטאָט די 1000 מאַן וועלכע ער האָט פערלאָרען אין די 3 שלאַכטען מיט די בויערן האָט ער שוין געקריגען צוגעשיקט 3000 סאָלדאַטען, אָבער ער איז אַליין ניט געגאַנגען ווייטער און געשטאַנען אויף דעם זעלביגען אָרט. איהם איז געבליבען ביז קימבערליי אַ וויאָרסט 100, ער האָט זיך שוין עטליכע מאָל דורך עלעקטרישע סיגנאַלען צוזאַמענגערעדט מיט דער בעלאַגערטער שטאָדט, אין ענגלאַנד האָט מען געוואַרט אַז איבער אַ פאַר טאָג אַרום וועט קימבערליי שוין בעפרייט ווערען. פאַר וואָס האָט ער אויפגעהערט צו געהן ווייטער בעת ער האָט מנצח געווען די בויערן איין מאָל נאָך דעם אַנדערען? עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט אַז בשעת מעטוען איז געגאַנגען אַליך ווייטער און ווייטער, האָבען די טראַנסוואַלער הינטער איהם צערשטערט די אייזענבאַן פון קאַפּלאַנד, און אויף אַזאַ אופן איז איהם פערשווערט געוואָרען די פערבינדונג מיט אַנדערע ענגלישע חיל, וואָס שטעהט אין קאַפּלאַנד. מעטוען האָט ניט געקענט געהן ווייטער, ווייל ער האָט אַנגעהויבען מורא האָבען פאַר דעם פּסק פון אַנדערע ענגלישע גענעראַלען, אָפּגעשניטען צו ווערען פון איבריגען חיל. הינטער איהם אין קאַפּלאַנד האָבען די טראַנסוואַלער בעזעצט אַ וויכטיגע שטאַציאָן ביי דער אייזענבאַהן.

אַן ענגלישער גענעראַל וואָס האָט געפּרובט אַרויסטרייבען פון דאָרטען די בויערן האָט געהאַט אַ גרויסע מפּלה, זיין גאַנצער חיל איז פונ'אַנדער געיאָגט געוואָרען, די ענגלענדער האָבען פערלאָרען 700 מאַן. פיעל ענגלענדער זענען געפאַנגען.

די האָפנונגען אויף מעטוענס הצלחה זענען אין גאַנצען געפאַלען און עס זענען נור אַוועק אַ פאַר טעג און די דעפּעשען האָבען געבראַכט אַ נייע פאַר ענגלאַנד גוואַלדיגע ערשיטערענדע נאַכריכט, אַז מעטוען'ס אַרמעע איז אין גאַנצען צערשלאָגען, זעהר פיעל זענען געהרג'ט געוואָרען, מאַסען זענען געפאַנגען און דער רעשט איז צוזייט אין אַלע עקען. איצט קען מען מעהר ניט זיין אין ספק, אַז די טעג פון קימבערליי אין מעפעקינג זענען שוין געצעהלט, אַז היינט־מאָרגען וועלען זיי מוזען זיך איבערגעבען. מעטוענס מפּלה וועט גאָר אין גאַנצען פערדונקעלן דעם גלאַנץ מיט וועלכען ענגלאַנדס נאָמען לייכט אין די ווייטעסטע לענדער און עס וועט ווי אַ פייער אָנצינדען די גאַנצע בעפעלקערונג פון קאַפּלאַנד צו אַ בונט קעגען ענגלאַנד.

אין ענגלאַנד איז מען זעהר פערזאָרגט. ענגלאַנד האָט שוין אין אַפריקע 100000 זעלנער, העכסטענס קען זי צושיקען נאָך 20000 מאַן. גאַנץ ענגלאַנד איז געבליבען אָהן סאָלדאַטען, די איינציגע האָפנונג איז נור אַז דער גענעראַל בולער, דער שטעלין פון ענגלישער אַרמעע וועט מנצח זיין די טראַנסוואַלער ביי קאָלענזיוו (אויפ'ן וועג צו לעדיסמיט). אַקעגען איהם שטעהען אָבער די בויערן אין אַ שטאַרק בעפעסטיגטען לאַגער, געשיצט מיט זעהר גוטע האַרמאַטען. אין די טעג איז געווען גענעראַל בולערס געבורטסטאָג, מען האָט געוואַרט אין ענגלאַנד, אַז אין דעם טאָג פון זיין יום טוב וועט ער ברענגען דער ענגלישער רעגירונג די שענע לאַנג ערוואַרטעטע נאַכריכט פון אַ גרויסען נצחון. בולער אָבער שטעהט אַליין אונענטשלאָסען, מורא האָבענדיג צו שטעלען אין אַזאַ ריזיקע זיין חיל, ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז פון זיין שלאַכט הענגט אָפּ די ווייטערדיגע מלחמה, דער שלום און די צוקונפט פון ענגלישער הערשאַפט אין אַפריקע.

אין ענגלאַנד הויבט אָן די ליבעראַלע פּאַרטיי, וואָס האָט ביז איצט געשוויגען העכער איהר שטים און פאָדערט מען זאָל ענדיגען די מלחמה און שליסען פרידען מיט טראַנסוואַל, מען זאָל זיך אָפּזאָגען פון דער עקשנות, מיט וועלכער טשעמבערלען האָט ערקלערט, אַז פריעדען וועלען מיר שליסען, נור אין דער הויפּט־שטאָדט פון טראַנסוואַל. די מלחמה בעשעמט אונזער נאָמען, שרייט די ליבעראַלע פּאַרטיי, די מלחמה שוועכט אָפּ אונזערע כוחות. זאָגט זי. לאָמיר שליסען פריעדען כל זמן עס איז נאָך ניט שפּעט, לאָמיר ניט לאָזען אין גאַנצען פאַלען אונזער שטעלונג אין אויסלאַנד.

אין אויסלאַנד האָט מען וועניג מיטלייד צו ענגלאַנדס מפּלה. די דייטשען און אַמעריקאַנער וועלכע טשעמבערלען האָט ניט לאַנג אָנגערופען פריינד און פערבינדעטע פון ענגלאַנד, פרייען זיך מיט אַלע אַנדערע פעלקער צוגלייך אויף טראַנסוואַלס נצחון.

אין אַלע מלוכות ווערט איצט געמאַכט דער בודזשעט, דאָס הייסט, עס ווערען איצט בעשטימט די הכנסות און הוצאות אויף דעם צוקינפטיגען יאָהר. צוזאַמען מיט דעם בודזשעט זענען אַלע מאָל פערבונדען וכּוחים וועגען דער אַלגעמיינע פּאָליטיק און די צייט איז תמיד די לעבהאַפטעסטע אין די פּאַרלאַמענטען. ביי די וכּוחים לייגען די רעגירונגען פאַר זייערע פּראָגראַמען, די מיניסטאַרען געבען אָפּ דעם פּאַרלאַמענט דין וחשבון און ערקלערונגען איבער פערשידענע זייטען פון אַלגעמיינעם פּאָליטישען לעבען. אין די לעצטע טעג זענען ביי דער געלעגענהייט געהאַלטען געוואָרען וויכטיגע פּאָליטישע רעדען אין עסטרייך, פעראייניגטע שטאַטען פון אַמעריקאַ און אין דייטשלאַנד. דער פּרעזידענט פון די פעראייניגטע שטאַטען האָט פאָרגעלעגט זיין פּראָגראַם אין אַ בריעף צום פּאַרלאַמענט. דער פּרעזידענט רעדט וועניג פון אַלגעמיינער פּאָליטיק און זיין גאַנצער בריעף בעשעפטיגט זיך נור מיט האַנדעל, בענק און געלד.

די רעדע פון עסטרייכישען מיניסטער גאָלוכאָווסקי רעדט שוין פיעל וועגען די הויכע פּאָליטישע ענינים. גאָלוכאָווסקי איז אַ בעריהמטער פּאָליטיקער און אַ קלוגער מאַן. זיין רעדע האָט דערפאַר אַרויסגערופען אינטערעס ביי אַלע צייטונגען, מען האָט אָבער אויף זיין רעדע ניט געמאַכט קיין פיעל פּרושים, מען האָט אין איהר ניט געזוכט קיין סודות, ווייל עסטרייכס שטים ווערט איצט וועניג געהערט, בעת עס ווערען בעהאַנדעלט אַלגעמיינע פּאָליטישע אייראָפּעאישע פּראַגען. אַלע ווייסען גאַנץ גוט, אַז עסטרייך איז צו פיעל צורודערט פון די אינעווייניגסטע מחלוקות, אַז זי זאָל קענען זיך אַריינמישען איצט אין אַנדערע ענינים.

די קאָמיסיע וואָס האָט זיך געסטאַרעט אויסזוכען אַ פּשרה צווישען די טשעכען און דייטשען איז פונ'אַנדער געגאַנגען, ניט די

טשעכען, ניט די דייטשען האבען ניט געוואלט נאכגעבען, די נאציאנאלע אינטערעסען, די אינטערעסען פון זייער שפראך זענען זיי טהייערער ווי די אינטערעסען פון דער מלוכה. און די טשעכען שטערען ווידער, די מלוכה זאל ניט קענען האבען איהר בודזשעט. די טשעכישע דעפוטאטען האבען זיך איינגעטהיילט אין 3 טהייל: 1 טהייל דארף האלטען לאנגע רעדען, און צו דעם צוועק רעדען די דעפוטאטען פריהער אויף טשעכיש, דערנאך איבערזעצען זיי זייערע רעדען אויף דייטש, פיעל דעפוטאטען קומען אין פארלאמענט מיט גאנצע פעק ביכער און צייטונגען און רעדען וועגען זיי שעות'ווייז; דער צווייטער טהייל פון די דעפוטאטען דארף זוכען פערשידענע נייע פראיעקטען און אנפראגען, זיי אריינצוברענגען אין מיטען פון די וכוחים וועגען בודזשעט, און דער דריטער טהייל פון די טשעכען דארף זיך סטארען מאכען אין פארלאמענט שקאנדאלען, כדי צו געבען זייערע רעדנער צייט זיך אביסעל אויסצורוהען און כדי נאך מעהר צו פערלענגערען די וכוחים. די צייט צו ניי־יאהר גערט אליך נעהנטער און די רעגירונג ווייס ניט וואס צו טהון. די רעגירונג איז ערנסט בעשעפטיגט מיט דער פראגע וועגען פונאנדערלאזען איצטיגען פארלאמענט, אום צו מאכען נייע וואהלען אין דער האפנונג אז די נייע דעפוטאטען וועלען זיין פרידליכער. דער שריט איז אבער געפעהרליך, ווייל ער קען די אונארדנונגען, וואס הערשען איצט נור אין פארלאמענט, אריבערטראגען אין גאס. דאס איצטיגע מיניסטעריום שטעהט אזוי ווי דאס פריהערדיגע ניט וויסענדיג וואס צו טהון און מען רעדט איצט שטארקער, אז קלארי טרעט ארויס.

קען עסטרייך ביי אזא לאגע זיך בעשעפטיגען מיט אלגעמיינע פאליטיק?

אויך אין דייטשלאנד האבען זיך אנגעהויבען די וכוחים וועגען בודזשעט מיט א פאליטישער רעדע פון מיניסטער ביולאוו'ן. אין איהר שפירט מען די קראפט און פרישקייט פון א געזונד פאלק, וואס האלט אין מיטען בליהען און וואקסען. קאלט זענען זיינע ווערטער וועגען דער פריינדשאפט מיט ענגלאנד, פון וועלכער טשעמבערלען האט גערעדט מיט גרויס התלהבות, און מיט שטאלץ און צופרידענהייט האט ביולאוו אנגערופען די נייע קאלאניען, וועלכע דייטשלאנד האט אין דער לעצטער צייט ערווארבען, און האט גערעדט וועגען די נייע אויפגאבען, וואס האט איצט דייטשלאנד אין די ווייטע לענדער. כדי ניט אפצושטעהן פון די נייע פאדערונגען דארף דייטשלאנד האבען א גרויסען פלאט, און דא איז געקומען דער פראיעקט, אויף וועלכען מען האט געווארט און פאר וועלכען מען האט מורא געהאט, דער פראיעקט וועגען דער פערגרעסערונג פון פלאט. די רעגירונג פאדערט אויף דעם יאהר 21 מיליאן מארק אויף בויען נייע שיפען. ניט גרינג וועט אבער זיין דער רעגירונג צו פועל'ן ביים פארלאמענט צו געבען געלד אויף דעם. א גרויסער טהייל פון די דעפוטאטען זעהען פאר דייטשלאנד קיין גליק ניט אין די קאלאניען און ווילען בעסער דאס געלד אויסגעבען אויף פאלקס־בעדערפנישען אין לאנד. דא וועט ענטשטעהן א הארטער קאמפף צווישען דער רעגירונג און פארלאמענט און איצט איז נאך שווער צו זאגען, ווער וועט אויספיהרען.

די בעראטוהנגען וועגען בודזשעט אין פראנצעזישען פארלאמענט געהען גיך, אלע פראיעקטען און פאדערונגען פון מיניסטעריום ווערען בעשטעטיגט. א טהייל פון די דעפוטאטען האט געפאדערט מע זאל אפטהיילען די רעליגיאן פון דער מלוכה, דאס הייסט, די רעגירונג זאל אויפהערען צו געבען געלד אויף רעליגיאנס־זאכען, אויף בויען קירכען, אויף צאהלען געהאלט גייסטליכע א. ד. ג., און אלע דעראַרטיגע הוצאות איבערגעבען די אנהענגער פון יעדער רעליגיאן בעזונדער. חאטש דאס איצטיגע מיניסטעריום איז זעהר פריי, איינער פון די מיניסטארען געהערט אפילו צו דער סאציאליסטישער פארטיי, פון דעסטוועגען האלט דאס מיניסטעריום אין אלע פראקטישע פראגען גלייך מיט די, די וואס ווילען פיהרען דאס לאנד אויפ'ן וועג פון לאנגזאמער ענטוויקלונג. דאס מיניסטעריום האט געפאדערט דעם פראיעקט ניט אנצונעמען און דאס מיניסטעריום האט אויסגעפיהרט. ובכן בלייבט אזוי ווי פריהער, אז די רעגירונג וועט ווייטער געבען געלד אויף די הוצאות פון אלע רעליגיאנס־זאכען און אויך אויף בויען יודישע שולען און צאהלען געהאלט רבנים ווייל אין פראנקרייך האט די יודישע רעליגיאן גלייכע רעכטע מיט אלע אנדערע אמונות.

י. ל.

יודישע שטעדט און שטעדטליך.

צוויי שטעדט, איינע ניט ווייט פון דער אנדערער, מען ברויכט ניט פאהרען פון איין שטאדט אין די אנדערע מיט קיין שיפען איבער ימים און טייכען, מען ברויכט נור עטליכע שעה רייזע מיט דער באהן. די צוויי שטעדט זענען לאדז און ביאלאסטאק, אין ביידע געפינען זיך פיעל יודישע פאבריקען מיט יודישע וועבער־ארבייטער, ביידע האט געטראפען דער האנדעל־"קריזיס", און די ארבייטער זענען געבליבען אהן ארבייט, ביידע שטעדט האבען געהאלפען די אומגליקליכע ארבייטער, נאר די הילף פון די צוויי נאענטע שטעדט זענען ווייט ווי פון מזרח ביז מערב.

פון לאדז שרייבט אונז ה' ש. ג. בערשטיין: אונזערע יודען האבען געטהון א גרויסע זאך צו פערבעסערען די ביטערע לאגע פון יודישע וועבער, וואס זענען נאך דעם קריזיס געבליבען אהן ארבייט, אהן ברויט, זיי האבען צוזאמענגענומען א גרויסע סומע געלד און מען האט בעקומען איין ערלויבניס פון דער רעגירונג צו גרינדען א "אקציאנס־געזעלשאפט פון לאדזער מאנופאקטור" און איצט ארבייטען אין דער "לאדזער יודישער פאבריק" איינגע הונדערט יודישע וועבערס און פערדינען זיך זייער ברויט בכבוד. די געעהרטע גרינדער בעגניגען זיך ניט דערמיט, זיי ווילען פועל'ן אז אלע יודישע פאבריקאנטען וועלכע געבען זייערע סחורות פרעמדע אויסצוארבייטען — זאלען עס אין דער יודישער פאבריק אריינגעבען.

די גרויסע זאך האבען געטהון די לאדזער ציוניסטען, אונזער קארעספאנדענט רופט זאגאר אן די פאבריק "לאדזער יודישע ציוניסטען פאבריק".

עס פרייט אונז וואס די ציוניסטען, אויסער זייער "פארנעמען זיך מיט דעם "רעיון", זענען זיך עוסק מיט דער לאגע פון אונזערע ברידער און סטארען זיך צו ברענגען הילף, וואו הילף ווערט געפאדערט.

די ציוניסטען אין אנדערע שטעדט און שטעדטליך וואלטען געמעגט נאכטהון די לאדזער און אויך זיך אינטערעסירען מיט דעם טעגליכען לעבען פון זייערע ארומע ברידער, וואס נייטהיגען זיך אין אזא הילף, וועלכע מען קען ניט אפלעגען אויף שפעטער.

ביאלאסטאק האט אויך געהאלפען זייערע אומגליקליכע וועבער־ארבייטער. פריהער האט מען אנגעהויבען מאכען אסיפות, שרייבט ה' נאטאנזאהן. מיט איין אסיפה איז מען ניט אפגעקומען, צייט האט מען פערלארען גענוג און ענדליך האבען די אויסגעהונגערטע ארבייטער זוכה געוועזען צו זעהן דעם רעזולטאט פון די אסיפות: דורך מודעות האבען די בעלי־אסיפות מודיע געוועזן אז מען האט בעשלאסען צו מאכען א קאמיטעט, מען זאל פערקויפען די ארומע ארבייטער ברויט מיט א גראשען אויפ'ן פונט ביליגער, ד. ה. אנשטאט פינף גראשען ברויכט מען צאלען נור פיער גראשען.

מיט רעכט פרעגט אונזער קארעספאנדענט: וואו זאל דער ארומער וועבער נעמען די פינף גראשען? מיר דארפען ניט פערגעסען אז זיי זענען ניט קיין "שנארער", ניט קיין געבוירענע בעטלער, זיי זענען בעלי־מלאכות, ווען זיי האבען געהאט ארבייט, האבען זיי אליין שטענדיג גאך זייער שטאנד געטהיילט צדקה און זיי קענען איצט ניט געהן בעטען א גראשען א נדבה און מיט א גראשען קען מען זיי ניט העלפען. ווען זיי וואלטען געהאט די פיער גראשען וואלטען זיי געקויפט א פונט ברויט אהן עטליכע לויט... בשעת הדחק עסט מען ווייניגער...

א בעל־מלאכה ברויכט ניט א גראשען א נדבה, — א בעל־מלאכה ברויכט ארבייט, מען ברויכט געפינען א מיטעל אז ער זאל האבען ארבייט און אז ער זאל דערווייל ח"ו ניט שטארבען פאר הונגער. עס וואלט א יושר געוועזען אז אונזערע שטאדטפיהרער, די "בעלי־דעה" זאלען זיך סטארען ארויסצונעמען עטליכע טויזענד רובל פון "קאראבאטשנעם סבאר" אום צו העלפען די ארומע וועבערס ביז עס וועט זיך פערבעסערען די

צייט. דאָס וועט ניט הייסען קיין נְדָבוֹת, ווייל די איצטיגע הונגעריגע וועד־בערים האָבען גענוג יאָהרען געצאָלט טאַקסע פאַר פלייש.

ווייט, זעהר ווייט איז פון ביאַלאסטאָק ביז לאָדז...

הילף, באַלדיגע הילף ברויכט מען!

העלפען מוז מען באַלד די אומגליקליכע אין בערדיטשוב. די פרעסט האָבען זיך אָנגעהויבען, שרייבט אונז פון דאָרט ל—ווין, און טויזענטער אָרומע לייט זיצען אָהן הייצונג, האָלץ און שטרוי איז איצט זעהר טייער. פון דעם פערגניגען זיצען אין אַ וואַרעמער שטוב קען נור טראַכטען דער פערמעגליכער. שוין זשע אַז אונזער יודישע קְהִלָּה, אין וועלכער ס'רעכנען זיך בְּעֵרֶךְ 100 טויזענד יודישע איינוואָהנער וועט זיך טאַקי ניט דערמאָנען אָן זייערע אָרומע ברידער וואָס ליידען פון קעלט און קרענק.

אין נעמירוב (פאָד. גוב.) רעכענט זיך 8000 איינוואָהנער און עס איז ניטאָ קיין בִּקוּר־חוֹלִים, קיין תַּלְמוּד־תּוֹרָה, אונזערע בַּעֲלֵי־בָּתִּים טהון גאָר ניט פאַר דער שטאָדט, שרייבט מען פון דאָרט, האָטש ניט פערזינדיגען נעמירוב איז אַ פַּרְנָסָה שטעדטיל. די פערמעגליכע זענען סוֹחֲרִים, ניט קיין פערמעגליכע יודען אַרבייטען אין דער טאַבאַק־פאַבריק און אין די זאַוואָדען פון בראָנפען, ציגעל, זייף א. ד. ג. נעבען נעמירוב בויט זיך איצט די באַהן און פיעל יודען אַרבייטען דאָרט אַלס פּראָסטע אַרבייטער.

און ביי אַזאַ פַּרְנָסָה שטעדטיל איז ניטאָ קיין איינציגע שטעדטישע אַנשטאַלט, דעם אָרומען קראַנקען קומט אויס צו שטאַרבען אין גאַס און יודישע אָרומע קינדער געהען אָרום ליידיג. עס איז שרעקליך צו טראַכטען וואָס פאַר יודען, וואָס פאַר מענשען עס קען אויסוואַקסען פון אַזוינע קינדער.

קיין פאָלק האָט ניט אַזוי פיעל געשעפטען אין סוד און מיט אַד־וואָקאַטען ווי יודען, נאָר מיינט ניט אַז זיי טהון דאָס פון פערגניגען אָדער דערפאַר וואָס צווישען יודען נעפינען זיך מעהר פערברעכער ווי ביי אַנ־דערע. די פאַקטען ווייזען פונקט דעם הֶפֶךְ דערפון, נאָר די יודישע צָרוֹת ברענגען דערצו.

דער „וואָסחאָד" אין זיין לייטאַרטיקעל (נו' 52) זאָגט אַז אין דער „טשערטא" ד. ה. אין די יודישע שטעדט און שטעדטליך ליי־דען יודען מיט אַ בעזונדערער קרענק וואָס זי הייסט „ספיקות". אין דער פּראָווינץ איז מען אין אַלעם אין סָפֵק, שרייבט די צייטונג. דער פרעגט אונז צי ברויכט מען צאָלען שטראָף דערפאַר וואָס מען האָט געדאַווענט אָהן איין ערלויבנים. איין אַקושאַרקע פרעגט אונז צי מעג זי האַלטען נעבען זיך איהרע דערוואַקסענע קינדער אָדער זי ברויכט זיי אַוועקשיקען אין דער „טשערטא". דער צי מעג זיך אומקערען צו די עלטערן אין דאָרף אַ גאַנצע טאַכטער. דער צי מעג ער קויפען הינטער דער שטאָדט אַ שטי־קעל ערד. דער צי קען ער פאָהרען אויף אַ זומער וואָהנונג ווייל צו זיין געזונד ברויכט ער פרישע לופט א. ד. ג.

מיט איין וואָרט דער יוד איז שטענדיג אין סָפֵק, ער ווייסט ניט וואו ער איז אין דער וועלט, ער ווייסט ניט וואָס ער מעג און וואָס ער טאָר ניט און פאַרשיט יודישע רעדאַקציעס מיט פראַגען און דעם „סענאַט" מיט פּראַשעניעס.

דאָס איז אַלעס אֱמֶת, נאָר דער „וואָסחאָד" האָט די יודישע קרענק ניט אָנגערופען מיט דעם ריכטיגען נאָמען, די קרענק הייסט: „שרעק", „פַּחַד", „מוֹרָא". דאָס איז איין אַלטע קרענק פון הונדערטער יאָהרען. אין שרעק, אין מוֹרָא איז דער יוד ערצויגען און אויסגעוואַקסען, ער גלויבט ניט צי מעג ער יענץ אָדער דאָס טהון, ווייל אין זיין לעבען, לעבט ער איבער „קאָלטס און וואָרעמס". אָט טאָר ער ניט, אָט מעג ער, אָט טאָר ער ווידער ניט; מען מאַכט מיט איהם „זומער אין ווינטער" און דעריבער האָט דער גע־שלאָגענער יוד שטענדיג מוֹרָא. ער האָט מוֹרָא צו שטעהן, צו זיצען, צו געהן, צו רעדען, צו אָטהמען, ער האָט מוֹרָא ריהרען זיך מיט איין אֵבֶר און ווי יעדער בַּעַל־פַּחְדָן ווייזט זיך דעם יודען אויס אַז ער טאָר גאָר ניט, ער טאָר גאָר ניט לעבען אויף דער וועלט. נאָר אַזוי ווי דער יוד הערט פאָרט ניט אויף צו לעבען און לעבען, ריהרט זיך ווילענדיג ניט ווילענדיג אַלע מאָל איין אַנדער אֵבֶר און ביי יעדען מאָל ריהרען זיך הערט ער ניט אויף מיט שרעקניש און ציטערניש יעדען צו פרעגען, ווער עס ווייל איהם נור אויסהערען, צי מעג ער זיך ריהרען מיט דעם אָדער מיט יענעם אֵבֶר, פרעגט ער זיין גאַנץ לעבען דעם סענאַט, די רעד־דאַקציעס און אַדוואָקאַטען.

רעכטע אַדוואָקאַטען צו פרעגען קאָסט אָבער גוטע געלדער, ביים פערמעגליכען יודען איז נאָך ניט קיין אומגליק ווען דער אַדוואָקאַט ענט־פערט איהם ריכטיג וואָס ער מעג און וואָס ער טאָר ניט און פיהרט זיין פּראָצעס אויף דעם ריכטיגען וועג.

אָרומע יודען וואָס זענען ניט אין שטאַנד זיך ווענדען צו רעכטע אַדוואָקאַטען מוזען נעביך אָנקומען צו די „ווינקעל־אַדוואָקאַטען", וועלכע נאַרען אויס ביי דעם דערשראָקענעם יודען די לעצטע קאָפּיקע, און שרייבט איהם פּראַשעניעס אין די סודען, אין סענאַט און וואו מען ווייל נור. אויף אַזוינע פּראַשעניעס קוקט מען זיך אָפּט אַפילו ניט אום און דער אָרומער יוד ברענגט נור אויס עטליכע רובל אָהן שום נוצען פאַר זיך.

פיעל יודען ווערען אָפּט אָן זייערע רעכטע, נור דערפאַר וואָס זיי זענען ניט אין שטאַנד אָנקומען צו אַ רעכטען אַדוואָקאַט.

צו דעם צוועק, שרייבט די נייע יודיש־רוסישע צייטונג, „בודו־שנאָסט", האָבען זיך אין פעטערסבורג פעראייניגט איינגע אַדוואָקאַטען אַז זיי זאָלען העלפען די אָרומע יודען וואָס האָבען וויכטיגע געשעפ־טען אין די סודען דערמיט, וואָס זיי זענען גרייט אומזיסט צו פיהרען זייערע פּראָצעסען אָהן שום בעצאָהלונג פאַר זיך.

די רעדאַקציע „בודושנאָסט" האָט אויף זיך גענומען די מיה יעדען ניט פערמעגליכען יודען אָבווייזען איין אַדוואָקאַט וואָס וועט פיה־רען זיין פּראָצעס אומזיסט.

די הילף וואָס די פעטערסבורגער אינטעליגענטע יוריסטען קענען ברענגען די יודען וואָס וואָהנען אין די שטעדט און שטעדטליך איז זעהר וויכטיג און גרויס.

מיר ווינשען זיי מוטה און קראַפט אין זייער שווערער ניצליכער אַרבייט לְטוֹבַת הַכְּלָל.

ה' י. וואָרטסמאַן שרייבט אונז: אין נומער 21 „יוד" ברענגט איהר אַז אין זוואַניץ (פּאָד. גוב.) האָט אויסגעבראָכען אַ מִלְחָמָה צווי־שען די מְלַמְּדִים און מַשְׂכִּילִים, און דערפאַר לערנט מען ניט און מען לעזט ניט, אויך אַז די חֶבְרָה „בְּנֵי־צִיּוֹן" פיהרען אַ בעזונדער מַחֲלוֹקֶת מיט דער חֶבְרָה „דוֹרְשֵׁי־צִיּוֹן". דאָס איז אַלעס ניט ריכטיג. אֱמֶת איז אָבער אַז אין זוואַניץ האָבען עטליכע יונגע לייט פון דער אינטעליגענץ אָנגע־מאַכט איין איבערקערעניש, איבערהויפּט איינער פון זיי האָט געזוכט אומצוּוואַרפען די תַּלְמוּד־תּוֹרָה און די מעדכען־שולע. אֱמֶת איז אויך אַז זוואַניץ וואָס האָט ביז אין דער לעצטער צייט אַזוי פיעל מיטגעווירקט אין אַלע ציוניסטישע אָנגעלעגענהייטען איז פלוצים שטיל געבליבען אַ דאַנק די מַחֲלוֹקוֹת וואָס האָבען דאָרט אויסגעבראָכען.

לְמַעַן הָאֱמֶת, בעט איך, מיין בריעף אָבדרוקען.

פון דעסטוועגען פאַרשטעהן מיר ניט פאַר וואָס איז אין נומער 21 וועגען זוואַניץ געשריבען ניט אֱמֶת. דאָרט וואו מען שלאָגט זיך און מען קריגט זיך איז שווער צו וויסען ווער עס קריגט זיך יאָ און ווער ניט. אַלענפאַלס פרייט אונז וואָס נור אַ האַלב זוואַניץ פיהרט מִלְחָמוֹת און די אַנדערע האַלב לעבט בְּשָׁלוֹם.

דער שרעקליכער חֹדֶשׁ נאָוועמבער האָט זיך געענדיגט און די ווייי־בער און יודען וואָס האָבען מוֹרָא געהאַט פאַר דעם קלעמער מַגִּיד'ס שֵׁדִים, רוּחוֹת, שלענג, עקדישען און וואָלקולאַקען, ווען עס וועט קומען דער סוף פון דער וועלט, האָבען אָנגעהויבען גרינגער צו זיפצען מיט אַ לויב צו דעם וואָס לעבט אייביג, וואָס ער האָט ווייטער געלאָזט שטעהן זיין וועלט אויף איהר אָרט און דער ליגנער ר' פאַלב קלאָגט און וויינט נעביך וואָס זיינע נְבִיאוֹת איז ניט מְקוּיָם געוואָרען. איינע פון די פרייהער דערמאָנטע ווייבער האָט פון גרויס שִׂמְחָה אונז צוגעשיקט אַ שִׁיר:

ניט קְלערט! די וועלט קֶערט זיךְ אִיבֶּער...
מְשִׁיחַ מוּז קוּמען! דֶעם יָאהר תר"ס
דוּרךְ אַפְרִיקָא פוּן יֶענער זַייט...
עֶס אִיז אִיבְּרִיג דָאס קְלֶערֶען
דִי וועלְט וועט זיךְ נִיט קֶערֶען א. ז. וו.
רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! פַאר וואָס האָסטו ניט איבערגעקערט דיין וועלט
צוזאַמען מיט אַזוינע שִׁירִים...

אֱמֶת.

מען שרייבט אונז:

„בן נין" פון ראסיענע (קאָוו. גוב.): פאָריגע וואָך האָט זיך ביי אונז געענדיגט דער פריזיוו זעהר טרויריג. מען איז אָנגעקומען צו די בני יחידים און די צאָהל איז נאָך ניט פערפולט. דאס אומגליק נעמט זיך וואָס די געשטאָרבענע זענען ניט פערשריבען. דערוויל ליידען נעביך אימשולדיגע. די עלטערן פון די נפטרים צאָהלען קנס 300 רובל. (איין פאָטער האט בעצאהלט 600 רובל פאר 2 קינדער וואָס זענען געשטארבען בעת זיי זענען אלט געווען עטליכע טעג) און די יודען בעשולדיגט מען, אז מען צוליופט, אז מען וויל ניט דינען. שולדיג אין דעם זענען נור די עלטערן וואס פערגעסען צו מעלדען די נפטרים און זאָרגען ניט פאַר די צרות וואס קען שפעטער ארויסקומען פאר זיך און פאר דעם כלל.

יצחק יופיט פון לובען (פאלט. גוב.): זעהר א שענעם יום טיב האָבען געמאכט אונזערע ציוניסטען דעם זיבעטען טאג חנוכה אין דער גרויסער שול, וועלכע איז אין דעם אָבענד געווען שען בעלייכטען און בעהאָנגען מיט פער-שיעדענע אויפשריפטען וואס דערמאָנען אָן חנוכה. מען האָט געבראכט אין שול אָלע קינדער פון דער תלמוד תורה, יום-טוב׳דיג אָנגעטהון. דער חזן האָט גע-בענשט חנוכה ליכט מיט מוזיק בעגלייטונג. נאכהער האָט דער ראבינער ד"ר וואַרשאַווסקי געהאלטען א רעדע וועגען חנוכה. אייניגע פון די ת"ת קינדער האָבען פאָרגעלייענט שירים אין דעם ענין פון יום טוב. די „בנות ציון" האָבען געטיילט די ת"ת קינדער קאָנפעקטען און פרוכטען. דער עולם איז זיך דעם אָבענד צוגאנגען פון שול יום-טוב׳דיג און פרעהליך.

אסתר פיין פון סלאבאדקע (קאוו. גוב.): אונזערע „בנות ציון" האָבען חנוכה געמאכט א שענעם אָבענד, עס איז געווען א גרויסער עולם, ד"ר שוואַרץ, ה׳ שלאָסבערג האָבען געהאלטען רעדען וועגען חנוכה. א כאָר האָט געזונגען העברעאישע לידער. יעדער איז זעהר צופרידען געווען פון דעם אָבענד.

די יודישע וועלט.

עסטרייך. — דער פראגער ראבינער, ד"ר אלעקסאַנדער קיש, האָט בעקומען פון עסטרייכישען קייזער א גאָלדענע מעדאל, פאר זיינע אויסצייכניש אין זיין קהלה. אלזאָ איז דאָקטאר קיש געווען ביים קייזער איהם צו בעדאנקען. דער קייזער פראנץ יאָזעף האָט איהם צוגענומען אין זיין פאַלאַץ. דאָרטען האט ד"ר קיש געבעטען ערלויבניס אָנטהון די הוט, כדי איהם צו בענטשען. דער קייזער האט ערלויבט און האָט נאָכדעם בעדאנקט דערפאר. ווען דאָקטאָר קיש האט בעדאנקט פאר דער מעדאל, האָט דער קייזער געענפערט: „איהר האָט מיט רעכט דאָס פערדיענט". אויף דעם האָט ד"ר קיש געזאָגט: „אייערע ווערטער וועלען זיין א טרייסט פאר מיינע ברידער אין בעהמען אין יעצטיגער שווערע־ צייט". דער קייזער האט געזאָגט: יאָ, אייערע ברידער האָבען טאַקי יעצט שווערע טעג, אבער ס׳איז שוין אביסעל בעסער". „איך בין אונרוהיג וועגען די דאָזיגע צרות וואָס יודען ליידען, — איך בין אויסער זיך פון די איצטיגע פאָגראָמען"— האָט דער קייזער וויטער גערעדט. „ערלויבט מיר" — האָט ד"ר קיש געזאָגט — „איך זאָל קענען אייערע ווערטער איבערגעבען מיינע ברידער". דער קייזער האָט געענפערט „זי מעגען דאָס טהון".

— דעם צווייטען טאָג חנוכה האט די יודישע „פאָלקסגעזעלשאפט" אין וויען פעררופען אלע איהרע מיטגליעדער אין איינעם פון די שענסטע זאלען נע-מען א טהייל אין יובילייי וואָס דער פראָפעסאָר ד"ר משה לאצארוס האט גע-מאכט אין דעם טאָג ווייל ס׳איז געוואָרען 50 יאָהר ווי ער האט בעקומען דעם טיטעל דאָקטאָר. דער זאל איז געווען פול מיט געסט. דער פאָרשטעהער פון חברה ד"ר הערמאן פיאַלא האט געזאָגט א רעדע און האָט ערקלערט וואָס דער פראָפעסאָר לאצארוס האָט אויפגעטהון פאר יודען, ווי מיט זיינע ביכער האָט לאצארוס אויפגעוויזען די גרויסקייט פון יודישען מוסר און יודישע מדות. נאָכדעם האָט ד"ר פיאלא געלעזען א בריף וואָס ס׳איז אָנגעקומען צו דער חברה פון פראָפעסור לאצאַרוס, וועלכער זיצט יעצט אין מעראן. דאָס איז דער בריעף: „ליעבע פריינד! פון טיעפען הארצען דאנק איך אייך פאר׳ן כבוד וואָס איהר וויזט מיר מיט אייער פערזאמלונג. דאס איז מיר זייער טהייער. עס איז פאר מיר א גרויסע עהרע טראכטענדיג אז ניט מיר גיט איהר כבוד, נאָר איהר גיט אָפּ כבוד די גרויסע געדאנקען און אידעען, וועלכע בינדען אונז צוזאמען".

„עס איז אפילו יעצט קיין צייט ניט צו מאכען פרייליכע פערזאמלונגען, ווייל דעם יודען אויפ׳ן הארצען איז טרויעריג... נאָר פאר אונז איז אָבער וויכטיג זיך אויפצוקלייבען אָפּט צוזאמען. אַזוי ווי אין א מלחמה קלייבט מען זיך אויף איבער צו קוקען אויב עס פעהלט ניט ווער ס׳איז, אין די וואָס זענען צוזאמען גיבען צו איינער דעם צווייטען מוטה און שטאַרקען די האָפנונג אויף נצחון".

„איך מיט מיין פרוי זענען יעצט גייסטליך צווישען אייך, אין הארצען פיהלען מיר שטאַרק ווי מיר זענען צוגעבונדען איינער צום צווייטען. איך וואָלט געקענט זיין ביי אייך. וואָלט איך אויך בעוויזען וועלכע גרויסע און ליכטיגע אידעען טראָגען מיר יודען. און דעריבער האָבען מיר אָפּט רדיפות און צרות אָבער סוף כל סוף וועלען מיר מנצח זיין דער נצחון בלייבט ביים אמת! נאָר מיר מוזען צום נצחון האָבען קרעפטען. אלזאָ ברידער און שוועסטער! זאָל אייך גאָט העלפען! זאָל גאָט אייך שטאַרקען אין דער מלחמה!"

— נאָכ׳ן בעריכט פון בילדונגס-מיניסטעריום געפינט זיך אין אונגארן יודישע קהלות — גרויסע 561 און קליינע 1782. רבנים געפינט זיך 386 און רבנים ניט קיין שטענדיגע—1277. אין 112 קהלות ווערען געזאָגט די דרשות אויף אונגאריש און אין 35 אויף אונגאַריש און דייטש. אין די איבעריגע — אויף זשארגאָן. —

— אין די יאָהרען 1896 און 97 האָבען זיך אין אונגאַרען געשמדט 481 מאן, און זיך מגיר געווען 260 מאן. דאָס רוב פון די לעצטע קומען ארויס פון יודען, וועלכע האבען זיך אמאָל געשמדט. —

— „אלגעמיינע יודישע פערבינדונג- וועלכע בעשטעהט פון די יודישע קהילות אין עסטרייך וויל קעמפפען מיט דעם אַנטיסעמיטיזם אין עסטרייך, וואָס שטארקט זיך וואָס מעהר. ערשטענס, וויל די חברה איבערזעטצען דעם תלמוד אויף דייטש, ווייל די אנטיסעמיטען ברייגגען אָפט פון תלמוד אזוינע זאכען, וואָס זענען ניט געשטויגען ניט געפלויגען. אָבער אז ס׳וועט זיין א ריכטיגער איבער-זעטץ, וועט מען קענען אויפווייזען זייערע פאלשען. ווידער וויל די חברה גרינדען א ביוראָ וועלכע וועט אויפקלייבען סטאטיסטיקעס וועגען יודישע פערברעכער כדי אנטיסעמיטען זאָלען ניט קענען אויפקלערען בלבולים אז צווישען יודען געפינען זיך פערברעכער מעהר ווי צווישען אלע איינוואָהנער. חוץ דעם וועט די חברה ארויסגעבען א נייע צייטונג אויף דייטש, אין וועלכער עס וועט ווערען אבגע-לייקענט אלע בלבולים וואָס אנטיסעמיטישע צייטונגען טראכטען אויס. —

— די סטודענטען פון פראגער אוניווערזיטעט האבען געמאכט נאָך א דעמאָנסטראציע געגען דעם פראָפעסאָר מאסאריק. אייניגע סטידענטען האָבען ארויסגעטראטען מיט א פראָטעסט געגען זייערע חברים. נאָר דער רעקטאר האט פונדעסטוועגען פאָרגעלעגט דעם פראָפעסאָר ער זאָל אויפהערען לייענען דער-ווייל די לעקציעס ביז ניי-יאָהר, כדי די סטודענטען זאָלען זיך איינרוהיגען. דער פראָפעסאר איז אויף דעם מרוצה געוואָרען

*

רוסלאנד. — סענאטס-ערקלערונג. א יודישער בעל מלאכה א זייגערמאכער, משה גלאזשטיין, האט אין פעטערסבורג געוואָלט עפענען צוויי ווארטשטאטען אויף צוויי בעזונדערע ערטער, האט איהם דער גראדאנאטשלניק ענטזאָגט ווייל לויט נאָך זיין מיינונג האט א יידישער בעל מלאכה נור דאס רעכט צו האלטען איין ווארטשטאט. די צווייטע קומט אויס ווי א האנדעלס-געשעפט מיט וועלכען א בעל מלאכה האט ניט דאס רעכט זיך צו פארנעמען אויסער דעד „טשערטא". דערויף האט גלאזשטיין זיך געקלאָגט אין סענאט וועלכער האט ערקלערט אז לויט סט. 298 באנד XI 2-טע אויפ. פון 1893 מעג יעדער יודישער בעל מלאכה האלטען געדונגענע ארבייטער און פון זייער ארבייט מעג ער האבען נוצען, און אז פון דעם איז דייטליך געדרונגען אז יעדער בעל מלאכה וואס איז פערשריבען אין צעך אין די ערטער וואו ער האט דאס רעכט זעלבסט צו ארבייטען, מעג האבען ווארטשטאטען וויפיעל ער וויל. אלזאָ האט דער סענאט געפונען אז דעם גראדאנאטשאלניקס בעשטימונג איז לויט געזעץ ניט ריכטיג און האט זיין בעפעהל סקאַסירט.

דער בעפעהל פון סענאט איז ארוים דעם 11 טען אָקטאָבער 1899.

— די צייטונג „בודושנאסט" ברענגט אז דער סענאט האט דעם 11 טען אָקטאָבער 1899 ווידער ערקלערט אז די יודען וואס האבען ניט דאָס רעכט וואָהנען שטענדיג אין די דערפער מעגען וואָהנען א געוויסע צייט, ווען זייער ארבייט פאָדערט עס (די פראגע איז פאָרגעקומען וועגען א פריקאשטשיק וואס האט געברויכט ארבייטען אין א וואלד 3 יאָהר).

— „וואָסחאָד" שרייבט: פיעל פרעגען ביי אונז אויב פרויען, וועלכע האבען פון געבוירען דאס רעכט צו וואָהנען אויסער דער „שטערטא", פערליע-רען זיי ניט ווען זיי האבען חתונה פאר א מאן וואס איז צוגעשריבען אין דער „טשערטא". די צייטונג ברענגט דערויף איין סענאטס-ערקלערונג פון 1887 וואס איז פארגעקומען וועגען פרוי ביילע טשערניאק וועלכע איז א טאָכטער פון א סוחר ערשטער גילדיע וואס האט געצאָהלט גילדיע אויסער דער „טשערטא" 10 יאהר און דאס האט איהם מיט זיינע קינדער געגעבען רעכט צו וואָהנען און האנדלען אין גאנץ רוסלאנד. נאר אז זי האט חתונה געהאט פאר א מאן וואָס איז צוגעשריבען אין דער „טשערטא" האט דאס פינאנץ-מיניסטעריום צוגענומען איהרע פריהריגע רעכטע. אויף איהר בעקלאָגען זיך האט דער סענאט ערקלערט אז לויט די געזעצע סט. 5 באנד IX פון 1876 ווערען פרויען ניט אָן די רעכטע וואס זיי האבען געהאט פון פאר דער חתונה און דער סענאט האט בעפעהלט מבטל צו זיין די בעשטימונג פון פינאנץ מיניסטעריום. דער בעפעהל פון סענאט וועגען דעם ענין איז אַרוים דעם 27 נאָוועמבער 1887 נומער 13361.

— פון וואס בעשטעהט דער קאראבאטשנער אפצאל? חוץ דער טאקסע פון פלייש עקזיסטירט נאך פאר דעם קאראבאטשטנעם אפצאל אונזערע צאהלונגען ווי מיר זעהען פון דער רעכענונג אין קיעווער גובערניע. די דאזיגע צאהלונגען זענען: א) יודען וואס פערדינגען הייזער, קלייטען, סקלאדען צאהלען פון דער ריינער הכנסה 1%. ב) פון פערקויפען בראנפען, וויין, ביער 5%. ג) פון בראנפען און ביער זאוואדען 3%. ד) פון גלאז, קופער, אייזען פאבריקען: שמעלץ־זאוואדען, און די וואס האנדלען מיט סמאלע מיט בהמות און שאף 1%. ה) פון ירושות 3%. ו) פאר טראגען יודישע קליידער מענער און פרויען, פון 10 ביז 60 יאהר: סוחרים 5 רובל, בירגער (מעשצאנעס) און בעלי מלאכות 2 רובל יעהרליך און פאר איארמולקע טראגען 5 רובעל יעהרליך.

עס איז דא נאך איין צאהלונג וועלכער הייסט „סוועטשנאי סבאר" (צאהלונג פון שבת ליכט). פון דעם אפצאל געהט דאס געלד נור אויף יודישע שולען. —

— נור יודען. אין אדעס האט איינער ה' י. י. כהן געעפענט א ספעציעלע שולע פאר טויבע און שטומע, נאר אזוי ווי דער פערוואלטער פון דער שולע איז א יוד האט מען איהם ערלויבט צו נעמען נור יודישע שילער.

— די יודישע קאלאניאל באנק. „יוז. אבאז." שרייבט: אין דער אדעסער טאמאזשנע איז אנגעקומען קוויטונגען פאר די אקציאנערען פון דער יודישער קאלאניאל באנק. די אדעסער טאמאזשנע האט אנגעפרעגט דעם דעפארטאמענט אין פעטערסבורג. יעצט קענען מיר איבערגעבען אז דער דעפארטאמענט האט ערלויבט ארויסגעבען די קוויטונגען. זיי זענען געשיקט געווארען אויף ה' ש. בארבאש נאמען. די אקציאנערען קענען שוין יעצט אריינטראגען דאס געלד, וועלען זיי בעקומען די קוויטונגען.

— א נייע חברה. אין אדעס איז געגרינדעט געווארען א נייע געזעלשאפט צו העלפען ארומע יודישע סוחרים און זייער פאמיליעס. די נייע חברה רעכענט שוין מעהר פון 200 מיטגלידער.

— א זעלטענער אבענד. דער צייטונג „בודושנאסט" שרייבט מען פון ריגא: דעם צווייטען טאג חנוכה האט מען ביי אונז געמאכט א אבענד פאר דער „חברה צו העלפען יודישע בעלי מלאכות און קאלאניסטען אין פאלעסטינע". דער אבענד האט זיך זעהר איינגעגעבען. די געזעלשאפט אויף דעם אבענד איז בעשטאנען פון פערשיעדענע קלאסען מענשען. צווישען די געסט האבען מיר געהאט דאס פערגעניגען צו בעגעגנען אונזער פאעטען, ש. פרוג.

נאך דעם. ווי דער חאר צוזאמען מיט ה' העלוואן האבען געזונגען „על נהרות בבל" האט ה' ל. נ. עטינגען געווענדעט זיך צו דער פערזאמלונג מיט א קורצער רעדע. נאכהער האט ד"ר שאוולאוו געלעזען א רעפעראט וועגען ציוניזמוס. ד"ר ל. קאנטאר פון ליבוא האט געהאלטען א רעדע וועגען חנוכה און דערוויזען ווי נייטיג איז אז צווישען יודען זאל זיין אחדות. נאכהער האט ה' ש. פרוג, וועלכען מען האט בעגעגענט מיט שטורמדיגע אפלאדיסמענטען, געלעזען עטליכע שירים.

נאכ'ן קאנצערט, וואס איז געווען זעהר אינטערעסאנט איז געווען א באנקעט אויף וועלכען מען האט געהאלטען פיעל שענע רעדען,

אויף דעם קאנצערט האבען זיך געפונען 1600 פערזאן.

— אין פעטערסבורגער העהערע פרויען קורסען האט היינטיגס יאהר זיך געפינען 960 קורסיסטקעס און צווישען זיי 25 יודישע.

— „סעוו. זאפ. סל." שרייבט מען אז אין האמעל האט מען די טעג געעפענט א ביליגע כשרה קיך פאר יודישע ארומע לייט.

— פון נאווא-אלעקסאנדריע שרייבט מען אין „ווארש. דנ.": ניט ווייט פון אונז אין פאסאד קאנסקא-וואלא האט דעם 16 טען נאוועמבער ביי נאכט געברענט א יודיש הויז. אין דער שריפה האבען זיך שרעקליך אבגעבריהט א יודישע פריילען און צוויי יודישע פרויען. די אומגליקליכע האט מען אוועקגעפיהרט אין נייע אלעקסאנדריען קראנקען הויז. נאר דא האט מען ענטזאגט צו נעמען די קראנקע, ווייל זיי זענען יודישע, און דאס קראנקענהויז איז נור פאר קריסטען. די אומגליקליכע האט מען געמוזט פיהרען קיין לובלין.

„ווארשאווס, דנעוו." גלויבט זעלבסט ניט זיין קארעספאנדענט אז די זאך זאל אמת זיין, נאר מען ברויכט זיך דערמאנען אין די אנטיסעמיטישע צייטונגען, וואס זענען פערברייטעט אין דער געגענד, קען מען גלויבען אז די טרויריגע געשיכטע זאל זיין אמת.

— די אדעסער צייטונגען שרייבען, דאס א. פ. עלאיטש, וועלכער איז ארום-געפאהרען בעקיקען די יודישע קאלאניעס אין חערסאנער און יעקאטערינעסלאווער גובערניעס, האט איבערגעגעבען אין מיניסטעריום א בעריכט, אין וועלכען ער רעדט פון דער גוטער זייטע אויף די יודישע קאלאניעס. ער לעגט פאר אז עס וואלט זעהר גוט געווען ווען די קאלאניסטען זאלען מעגען צו-קויפען ערד.

— דער פראפעסאר יאנזשול איז ארויסגעטראטען אין דער צייטונג „סעוו. קור." מיט א מאמר, אין וועלכען ער זידעלט די טשעכישע אנטיסעמיטען, וועלכע זענען בעפאלען דעם פראפעסאר מאסאריק, דערפאר וואס ער האט אנגעשריבען אביסעל וועגען די „עלילת דם" אין פאלנא און האלט פאר די יודען. דער פראפעסאר יאנזשיל שרייבט אז ס'איז אגרויסע חרפה פאר די טשעכען וואס ביי זיי אין לאנד זאל פארקומען אזא זאך, אין היינטיגער ציוויליזירטער צייט... ער ברענגט די גאנצע געשיכטע און ווייזט אויף אז אין דעם ליעגט פאנאטיזם און אונמענשליכקייט. „איך קען פערזענליך — שרייבט דער פראפ. יאנזשול — דעם פראפ. מאסאריק, און ווייס וואס פאר א מענש ער איז. אויסער וואס ער איז אגרויסער געלעהרענטער האט ער אין זיך זעלטענע מעלות, וואס געפינען זיך זעלטען היינטיגע צייטען. ער איז איבערגעגעבען צו דער חכמה מיט'ן גאנצען לעבען, נאר איהם איז טהייער זיין פאטערלאנד, פאר וועלכע ער מאטערט זיך צוברענגען ניטצען" און אזא מענשען האבען סטודענטען, זיינע אייגענע תלמידים, געמאכט צו אש און צו בלאטע.

— די חברה אויף העלפען ארימע קראנקע אין ווילנא האט קיין אנדערע הכנסות ניט, אויסער וואס די חברים צאהלען מאנאטליך. חברים איז דא ניט זעהר פיעל און די הוצאה פון חברה איז זעהר גרויס. וויער עס קומט בעטען זאגט מען ניט אב. עס געהט אוועק ביי חברה ביז טויזענד רובעל א חדש. דעריבער קערען זיך די גבאים פון חברה צו דער אופראווע פון ווילנא, מען זאל זיי געבען פון קאראבקע עפיס שטיטצע, זיי פערלאנגען דריי טויזענד רובל אלע יאהר.

— ווי די צייטונג „סין אטעטשעסטוואָ" שרייבט, וועט אין אנפאנג פון קומענדיגען יאהר ווערען גערעדט אין קריעגס-מיניסטעריום וועגען דעם, דאס יודען זאלען האבען דאס רעכט צו וואהנען אין קאווקאז זומער צייט, ווען זיי דארפען זיך קורירען און טרינקען דארט מינעראל וואסער.

*

ענגלאנד. — דעם 3-טען דעצעמבער האט „די ענגלישע יודישע געזעלשאפט" אין לאנדאן זיך עוסק געווען וועגען די יודישע לאגע אין עסטרייך, וואס ווערט וואס אמאהל ערגער. עס איז אויסגעקליבען געווארען א קאמיטעט מען זאל נעמען עפיס טהון מיטלען צו דעם. אין דעם זעלביגען אבענד האט דער הערר ק. ג. מאנטעפיארע געהאלטען א רעדע אין דער „יודישע היסטארישע געזעללשאפט", און זיינע רייד האבען געמאכט א גרויסען איינדרוק. ער האט גערעדט וועגען ציוניזם אין האט ערקלערט בכלל די יודישע אידעאלען. דער רערנער איז ביז יעצט געווען געגען ציוניזם, נאר ווי עס ווייזט אויס האט ער זיינע מיינונגען געביטען.

*

ארץ ישראל. — „גן שמואל". וועגען דעם „גן שמואל", דאס איז דער גארטען וואס „חובבי ציון" האבען געפלאנצט אין ארץ ישראל צום אנדענקען פון דעם ביאליסטאקער-רב ר' שמואל מאהליווער ז"ל, שרייבט מען יעצט אין „המליץ", דאס ער איז איינגעארדנעט אויפ'ן בעסטען אופן, מיט אלעם וואס עס איז נייטיג צו אזא גארטען. אין איהם געפינט זיך אתרוגים-בוימער 1970, לימאנען ביז טויזענד בוימער, אויך איז אין איהם פאראן מאנדעל-בוימער, איילבערט-בוימער א. ד. ג. עס וואכסען שוין זעהר גוטע אתרוגים. נאר דערווייל טאר מען זיי ניט נוטצען צוליעב „ערלה". די אלע וואס האבען איינגעצאלט 12 רובעל וועלען שוין אויף קומענדיגען סוכות בעקומען א אתרוג, און די וואס האבען נאך אין גאנצען ניט איינגעצאלט, קענען צושיקען קיין אדעס צום קאמיטעט פון חובבי ציון.

*

אמעריקא. — דעם 7 נאוועמבער איז געווען אין מאנטרעאל אגרויסע פערזאמלונג פון די ציוניסטישע חברות אין קאנאדע.

*

כינא. — יודען אין כינא. — אין כינא געפינען זיך יודען שוין זעהר לאנג. נאר די לעצטע צייט ווערט דארט וויניגער יודען. א היבשע קהלה געפינט זיך ניט ווייט פון פעקינג, די הויפטשטאדט פון כינא. די דאזיגע יודען האלטען פסח, סוכות און אנדערע ימים טובים, אויך די מצות משה היטען זיי, חתונות מאכען זיי נאר צווישען זיך. זיי לעבען ניט רייך, שוין באלד 50 יאהר אז זיי קענען ניט האלטען קיין רב און דעריבער איז זעלטען ווער עס ווייס צווישען זיי העברעאיש. זיי האבען אפילו אין שוהל עטליכע ספרי-תורה, נאר דער יונגער דור קען אין זיי ניט לייענען. —

דון יִצְחָק אַבְּרַבַּנְאֵל.

(פארטזעצונג)

IV.

דער גרויסער אַבְּרַבַּנְאֵל האט ניט נור מְקַבֵּל בְּאַהֲבָה געווען די אנגעשיקטע יִסוּרִים, פערקעהרט, ער איז נאך געווען צופריעדען דערמיט, און צעהן מאל אטאג געדאנקט דעם רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם וואס ער האט איהם ענדליך בעפרייט פון דעם עוֹל־מַלְכוּת, און יעצט וועט ער קענען זיך צוריקקעהרען צו דער אלטער, געגלוסטער ארבייט, צו דער הייליגער תּוֹרָה.

איהם האָט געגוג באַנג געטהון, וואָס אַזוי פיעל יאָהרען האָט ער געמוזט פערברייגגען אין גשמיות, אין איינפאַכע געשעפטען, וואָס פיינערען און בעסערען ניט אוים דעם מענשען, נאָר פערגראָבען איהם נאָך מעהר, ער זאָל זיך דערווייטערען פון אַלע זאַכען, וואָס פאָרדערן האָרץ און קאָפּ.

איהם איז ניט געווען אַ שאַד די עשירות, וואָס מע האָט פון איהם צוגענומען מיט גוואַלד, ניט די טהייערע בכבודע שטעלע וואָס ער האָט אונשולדיג פערלאָרען, נאָר דאָס וואָס ער איז געווען אָבגעריסען פון לערנען. אַז ער האָט די ווערטער אַרויסגעזאָגט פאַר די פאָרשטעהער פון טאָלעדאָ, ר׳ אברהם סניור און דער רב ר׳ יצחק אָבוהב, האָבען זיי זיך זעהר דערפרייט און געזוכט מיטעלען ער זאָל קענען זיצען רוהיג על התורה ועל העבודה.

דון יצחק אַברבנאל האָט, ווי ס׳ווייסט אוים געוואָלט דערהאַפען די פערלאָרענע יאָהרען און ער האָט זיך גענומען מיט אַזאַ היטץ צו אַרבייטען, אַז ס׳איז ניט צו בעגרייפען, פון וואַנען ס׳נעהמען זיך ביי אַ מענשען אַזוי פיעל כחות.

זיין גרויסען פירוש אויף „יהושע“ האָט ער אויפגעשריבען אין 16 טעג, דעם פירוש צו „שופטים“ אין 25 טעג און אין דריי מאָנאַט האָט ער אויפגעשריבען דעם לאַנגען פירוש אויף „שמואל א. און ב.“.

און דאָס איז ניט געווען קיין איינפאַכער פירוש, פון יעדען זאַטץ זעהט מען אַרוים זיין שאַרפען שכל און זיינע גרויסע קענטניסען.

דון יצחק אַברבנאל איז געווען ניט נור אַ גרויסער זעלטענער למדן אין הייליגע ספרים, ער איז אויך געווען קלאָהר אין וועלט־חכמות און פערשיעדענע וויסענשאַפטען.

אלם קרוב למלכות האָט ער גוט פערשטאַנען אויף פאָליטיק און אין זיין באור אויף תנ״ך גיט ער צו ערקלערען מיט אַ טיעפען זין די לאַגע פון אונזער פאָלק אין ארץ־ישראל אין די צייטען פון די נביאים און אונזערע מלכים.

יעדעס וואָרט האָט ביי איהם אַ בעדייטונג, יעדע הקדמה צו יעדעם פירוש בעזונדער איז אַ ים מיט תורה, אַ וועלט מיט חכמות.

איידער ער האָט זיך געזעצט שרייבען האָט ער אַליין געלייענט פיעל ספרים, דורכגעלערנט אַלץ, וואָס מע האָט פריהער געשריבען ווע־גען דעם ענין, און ערשט נאָכדעם געזאָגט זיין מייגונג.

„מכל מלמדי השכלתי“ — האָט ער נאָכגעזאָגט דוד המלך׳ם וואָרט, און ער האָט זיך ניט געשעמט צו ברייגגען ראיות און געדאַנקען פון קלוגע און געלעהרטע קריסטען.

אין זיין באור האָט ער זיך איבערהויפט בעשעפטיגט מיט היסטאָרישע זאַכען, ווי צום ביישפיעל: יודישע מטבעות, אמאָליגע תקנות און משפטים, און דעסגלייכען.

די אַלע זאַכען האָבען די פריהערדיגע מפרשים גאַנץ וועניג אינטערעסירט. זיי זענען ניט געווען קיין וועלט־מענשען און האָבען ניט געוואָלט פערשטעהען, וואָס פאַר אַ גרוים ווערט האָט יעדע קלייניגקייט צום גרויסען בנין פון אונזער טויזענדיעהריגע געשיכטע.

דון יצחק אַברבנאל האָט אויך אויפגעוויזען מיט אַ ראיה פון זיך אַליין, ווי אַזוי אַ קלוגער מענש קען זאַגאַר ביי דער גרעסטער בילדונג זיין גוט און אמת פרום. ער האָט שטענדיג געזאָגט, אַז וואָס מעהר די יודען אין שפאַניען דערווייטערן זיך פון יודענטהום, מעהר פיינט האָט מען זיי...

אַברבנאל האָט פלייסיג געאַרבייט און איהם האָט זיך געדאַכט אַז ער וועט שוין, צייט ער וועט לעבען בלייבען זיצען אין בית־מדרש צווישען די הייליגע ספרים. איהם איז אָבער ניט בעשערט געווען צו זיצען רוהיג.

דער שפאַנישער קעניג פערדינאַנד מיט זיין ווייב איזאַבעללאַ, וואָס האָבען אמת פיינד געהאַט יודען, האָבען זיך געווענדט צו איהם מיט דער בקשה, ער זאָל אַננעהמען עפּים אַ שטעל ביי דער ממשלה. זיי האָבען ניט געמיינט זיין טובה, נאָר איינענע נוצען. אַברבנאל איז געווען בעוואוסט אַלם פעהיגער פינאַנץ־מענש און די שפאַנישע פינאַנצען זענען דעמאָלט ניט געשטאַנען אָם בעסטען.

און ניט קוקענדיג אויף טאָרקוועמאַדאָס געשרייען האָט די שפאַנישע מלוכה געמאַכט אַ יודען פאַר אַ פינאַנץ־מיניסטער.

מען האָט זיך אויך ניט גענאַרט אין איהם. אַברבנאל האָט עהרליך פערדיענט זיין גוטען נאָמען. אין די אַכט יאָהר וואָס ער האָט געהאַלטען אין זיין האַנד די הכנסות און די הוצאות פון לאַנד, האָט שפאַניען אָנגעהויבען צו בליהען און אין דער קאָסע איז שטענדיג געווען געלד.

לאַנג האָט זיך דון יצחק געראַנגעלט מיט זיך אַליין, אַנצונעהמען די שטעל אָדער ניט. איהם האָט זיך זעהר און זעהר ניט געוואָלט אַוועקגעהען פון דער תורה, אין קאָפּ האָט ער נאָך געהאַט פיעל פּראָיעקטען וועגען נייע ספרים, און ער האָט זיך ניט געיאָגט נאָך עשירות און כבוד, נאָר ביי דעם אַלעמען האָט ער זיך ווייטער איבערגעלייגט, אַז זיינע ברידער ליידען צרות, אַז זיי בעדאַרפען שטענדיג אַ מענשען, וואָס זאָל זיי אַננעהמען פאַר זיי אין אַ נויט און ניט צולאָזען טאָרקוועמאָדען מיט זיין חברה, זיי זאָלען אויסראָטען דאָס רעשט ביסעל יודישקייט, און מיט אַ ווייטאָג אין האַרצען האָט אַברבנאל ווייטער אָבגעלייגט די תורה און געגאַנגען דיענען דער שפאַנישער מלוכה. גאָט האָט איהם אויך געהאָלפען און ער האָט נושא־חן געווען ביי אַלע גרויסע און וויכטיגע מענשען פון לאַנד.

אין אַ קורצע צייט האָט ער מיט דעם קעניגס הילף אויסגעבויט פאַר זיך אַ פּאַלאַץ, נעקויפט פיעל ערד און בהמות. ער האָט אויך ניט פערגעסען זיינע אָרומע ברידער און ביי יעדער געלעגענהייט געוואָרפען פאַר זיי אַ גוט וואָרט און פערענטפערט אַלע פאַלשע בלבולים, וואָס די גייסטליכע האָבען ניט אויפגעהערט צו זוכען אויף יודען.

און בלבולים האָבען ניט געפעהלט: אַ טאָג איז ניט אַריבער שטיל, אָהן אַ פרישע מסירה אויף יודען. דאָ האָט אַ יוד חוזק געמאַכט פון אַ צלם, דאָ איז פערפאַלען געוואָרען אַ קריסטליכעס קינד און ס׳האָט זיך אָנגעהויבען אַ נייע עלילת־דם, חאָטש יעדעס מאָל האָט זיך אויסגעוויזען אַז דאָס קינד לעבט.

אַברבנאל האָט אויך געשטיצט די מאַראַנען, און ווי ווייט מעגליך אויפגעהאַלטען, אַז אין קאַשטיליען זאָל ניט זיין די פערשאָלטענע אינקוויזיציע.

V.

אַז דער קעניג פערדינאַנד איז צוליעב זיין גוטען פינאַנץ־מיניסטער שטענדיג געווען ביי געלד, האָט ער זיך גענומען צו גרויסע מלחמות מיט די מחמדנער. צעהן יאָהר האָט געדויערט די בלוטיגע מלחמה צווישען שפאַניען און גראַנאַדאַ.

אין גראַנאַדער געגענד איז געווען אַ שענע קהלה מיט יודען. אַהין זענען אויך גאַנץ אָפט געלאָפען די אנוסים, וואָס האָבען זיך געוואָלט ראַטעווען פון דער אינקוויזיציע.

מיר קענען ניט זאָגען, אַז דאָרטען איז שוין גאָר וואָהל געווען אונזערע ברידער, יעדענפאַלס איז זיי געווען בעסער ווי אין שפאַניען. דאָ האָט זיי ווענינגסטענס קיינער ניט געשטערט אין דער אמונה, און עטליכע יודען זענען זאָגאָר עולה לגדולה געווען.

איינער פון זיי, דעם קעניגס לייב־דאָקטאָר ר׳ יצחק המון איז געווען אַזוי געאַכטעט ביים פאָלק, אַז מע האָט פאַר איהם מעהר דרך ארץ געהאַט ווי פאַר די גייסטליכע מחמדנער.

איין מאָל האָט זיך געמאַכט אויפ׳ן גאַס אַ גרויסע מחלוקה און געשלעג צווישען די מחמדנער.

פיעל אָרדענטליכע און רוהיגע איינוואָהנער האָבען געוואָלט איינשטילען דעם פעבעל. זיי האָבען אָנגעווענדט אַלץ וואָס ס׳איז נור געווען מעגליך, אפילו בעשוואָרען די חברה מיט דעם נאָמען פון דעם מחמדשען נביא, ס׳האָט אָבער ניט געהאָלפען. דאָס געשלעג איז נאָך גרעסער געוואָרען.

דעמאָלט איז איינגעפאַלען צו בערוהיגען דעם עולם מיט דעם דאָקטאָר המון׳ס נאָמען. דאָס האָט געהאָלפען און די ווילדע בריאים זענען זיך באַלד צונאַנגען אַ היים.

אַזאַ זאַך האָט געמוזט פערדריסען די פרומע מחמדנער.

„סטייטש" — האבען זיי געטענה'ט — דעם נביא'ס נאמען האט ניט געהאלפען און א יוד זאל האבען מעהר דעה ווי גאט אליין !"

און זיי האבען אויפגעהעצט די מחמדנער מע זאל בעפאלען די יודען און זיי ווייזען אז דער נביא איז שטארקער פאר דעם דאקטאר.

פיעל יודיש בלוט האט געקאסט דער שפאס.

גראדע נאך דעם האט זיך די שענע שטאדט מאלאגא אונטער־געגעבען די קריסטען, און די שפאניער האבען כמעט די גאנצע איינוואהנער פון שטאדט פערקויפט פאר קנעכט. צווישען זיי זענען געווען בערך 450 יודען.

רחמנים בני רחמנים האבען ווייטער געהאט וואס צו טהון.

דער פארשטעהער אברהם סניור און זיין פריינד אברבנאל האבען ניט גערוהט און נעקליבען נדבות אויסצוקויפען די געפאנגענע יודען.

נאך מאלאגא איז נאך איבערגעבליבען די גרויסע שטאדט גראנאדא און נאך אלאנגער בלוטיגער מלחמה איז פערדינאנד מיט איזאבעללא'ן סוף כל סוף מיט גרויסע פאראד אריינגעפאהרען אין די בעזיעגטע גראנאדא.

דאס איז געווען א וויכטיגער נצחון פאר זיי. די קריסטען האבען מנצח געווען די מחמדנער, איין אמונה די אנדערע. און די שפאנישע גייסטליכע מיט זייער פיהרער טארקוועמאדען האבען זיך ווייטער גענומען צו די יודען. זיי האבען איינגערעדט דעם קעניג אז דאס האט גאט איהם געהאלפען פאר זיין פרומקייט און אויב ער וויל ווייטער האבען גליק אין זיין מלוכה זאל ער בעפרייען זיין לאנד פון די זונדיגע יודען און זיי וואס גיכער משלח זיין פון דאנען.

דאס קעניגליכע פאר פאלק האט מורא געהאט צו שטעלען אויף זיך אזא זאך און זיי האבען געשיקט בעטען דעם פאפסט אינאקענט דעם זיעבענטען, ער זאל ביי זיך מאכען די התחלה און ארויסטרייבען די יודען, דערנאך וועלען זיי איהם אויך נאכטהון.

(פארטזעצונג קומט). מ. פרייד.

צום דיכטער.

גרייף שטארקער א, דיכטער, לאז וויינען די לירע...
וועק־אויף פון פערשטארבענע יאהרען
די אלטע געפיהלען, וואס לאנג, — א, גאנץ לאנג שוין,
האט ליידער, דאס פאלק זיי פערלארען!

וועק אויף אינ'ם טויטען פערפראָרענעם קערפער,
וועק אויף דארט אלוסט אויך צום לעבען...
בעווייז איהם, אז ער איז קיין קנעכט ניט געבוירען,
א, נייז איהם צו „פרייהייט" דאס שטרעבען

נעם אב פון די ווערבעס די אלטע, די פידלען —
ס'זאל גיסען א קוואל זיך פון טרעהרען!
די לידער זיי זאלען די הערצער בעריהרען —
אנצינדען די ליכטיגע שטערען

פון האפנונג און גלויבען, פון פרייהייט און ליעבע!
אויפוועקען די העלדען, די טרייע,
וואס פלעגען צוברעכען פון קנעכטשאפט די קעטען,
איינעטמען די לופטען, די פרייע...

א, דיכטער! שוין גענוג זיך מיט טרעהרען געזעטיגט,
מיט אייגענע בלוט, וואס פערגאסען;
שוין צייט אנצוצינדען דעם פייער, דעם אלטען —
וואס ליגט יאהרען שוין לאנג אויסגעלאשען;

זיי דו אונז, א, דיכטער, א קאמפאס, א פיהרער —
א שטערן אין פינסטערן וועג...
פיהר דו אונז אצונד דורך דעם מדבר, דעם טיעפען,
צייג דו אונז א רוהע, א ברעג!

דובבעלן, יצחק יעקב פראפוס.

תכריכים.

ערצעהלונג.

פון מ. ספעקטאר.

(ענדע.)

פאר דער פריצישער ערד אויף וועלכער עס שטעהט זיינווילס שטיבעל קומט שוין אזוי אויך פאר צוויי יאהר „טשינש".

אויסער דעם טרויריגען געדאנק וואס ער האט אבגעלעבט א וועלט און קיין גראשען ניט אנגעגרייט אויף עולמות, איז זיינוויל געוועזען צופריעדען אויף די עלטערע יאהרען מיט זיין לעבען, דאס הייסט, דערמיט וואס ער בהויכט צו קיינעם ניט אנקומען, האט פאר קיינעם קיין מורא ניט, קען קוקען גלייך אין די אויגען און יעדען זאגען דעם אמת.

אמאל פלעגט די שטאדט אויף איהם זאגען:

— זיינוויל מיט זיינע פעהיגקייטען וואלט געוועזען א גביר, זיינוויל וואלט פיעל געלד פערדיענט, ער זאל נור ניט וועלען יעדען זאגען דעם אמת, מיט דעם אמת וועט ער ווייט ניט אוועקגעהן.

און ווי זיי האבען נביאות געזאגט, איז ער טאקי ניט ווייט אוועק, ווי מיר ווייסען, לעבט ער איצט אב זיין עלטער אין זיין קרעכצינדיגען איינגעהויקערטען שטיבעל.

און אט פאר דעם צובראכענעם שארבען, ארימען זיינוולען, האט דער שטארקער רייכער אברהם בער געציטערט זיין גאנץ לעבען.

איבערהויפט פלעגט איהם קרענקען וואס זיינוויל איז געוועזען דער איינציגער פאר וועלכען ער האט זיך ניט געקענט פערמאסקירען, ער האט געפיהלט ווי זיינוויל קען איהם מיט אלע זיינע ברעקעליך און דערפאר האט אברהם בער קיין מאל ניט געקענט קוקען אויף איהם גלייך נאר מיט פערוואשענע אויגען.

פיעל גבירים האט אברהם בער אין זיין לעבען בייגעקומען. די וואס זענען נור אמאל איהם דערגעגען געוועזען האט ער זיי געמאכט פאר אביונים, יעצט הנפה'נען זיי איהם גלייך ווי אלע אנדערע, נאר זיינוולען האט ער אין זיין לעבען גאר ניט געקענט טהון, ער האט שוין גע־פריווט אלעס, מיט גוטען און מיט בעזען, אפילו מיט געלד, נאר עס האט גאר ניט געהאלפען.

ניט איין מאל פלעגט אברהם בער זיך זעלבסט פרעגען:

— צו וואס ברויך איך זיינוולען, ווען ער שטעהט אין מיר ניט? וואס פאר א ווערטה האט ער אין דער וועלט גענגען מיר, אט דער קבצעלע, אט דער משוגענער.

און פון דעסטוועגען פלעגט ער ניט אויפהערען זיינע אלע יאהרען איהם נאכלויפען, זוכען א צופאל מיט איהם צו רעדען און געהאט דאס גרעסטע פערגעניגען אז אזא צופאל האט זיך געמאכט, האטש אויסער זידלעריי האט ער זעלטען פון זיינוולען געהערט א גוט ווארט.

האטש אברהם בער האט מיט אלעמען וואס האבען געהנפה'ט און געבויגען זיך פאר איהם, גערעדט גוטע ווערטער און זיי שטענדיג געוויזען א פריינדליך פנים, אבער אין הארצען האט ער זיי פיינד געהאט און זיי ניט געקענט אנקוקען, נאר דעם איינציגען זיינוולען האט ער באמת געשעצט און ליעב געהאט און ווען ער פלעגט מיט איהם רעדען און קוקען ווי זיינע ריינע אויגען צינדען זיך אן דערביי מיט א קלאר פייעריל, דאן האט אברהם בער געזעהן אין דעם צובראכענעם אויסגעדארטען זיינוולען א גרויסען שטארקען מענשען, פאר וועלכען ער האט מורא געהאט און וועלכען ער האט געשעצט.

אויף דער גאנצער שטאדט מענשען האט ר' אברהם בער געקוקט פון אויבען אראב, מיט גרויס גדלות, מיט פעראכטונג ווי אויף קליינע

ווערמליך נעבען זיינע פיס און אויף זיינוולען פלעגט עד קוקען פון אונטען ארויף, מיט דעם גרעסטען דרך ארץ און קעגען איהם האט ער ביי זיך אויסגעזעהן א גאר נישט, א געפאלענער. יעדעס ווארט וואס זיינוויל האט איהם געזאגט פלעגט איהם שטעכען אין טיפען הארץ און ער פלעגט עס אננעמען פארליעב, ווי פערדיענט. פון זיינווילס שטילע, נאר אמת'ע ווערטער, פלעגט איהם הילעכען אין די אויערן ווי פון דונערען און ווען ער זאל זיך ניט שעמען וואלט ער איהם געפאלען צו די פיס, צעוויינט זיך ווי א קליין קינד, איהם געקושט און געהאלדזט, ער זאל איהם ארויסזאגען אלעס, אלעס, אלע זיינע זינד, אבי ער, זיינוויל, זאל איהם אויך האלטען פאר א שטיקעל מענש.

נאר דער גוטער שטילער זיינוויל וואס האט אויף זיין לעבען קיין פליעג אויף דער וואנד ניט געטשעפעט, ווען ער פלעגט זיך בעגעגענען מיט אברהם בער'ן, פלעגען זיך ביי איהם די אויגען אנצינדען מיט עפיס א בעזונדער פייעריל, אליין עפיס אויסגעזעהן מיט א קאפ העכער, זיין איינגעהויקערטער רוקען האט זיך אויסגעגלייכט און שטענדיג איז אברהם בער א וועקגעגאנגען פון איהם דערשלאגען, געפאלען ווי דער אומגליקליכסטער מענש אויף דער וועלט.

יעדען פריה מארגען, ווען זיינוויל פלעגט מיט דעם טלית און תפילין פארביי געהן פון דאוונען פלעגט ר׳ אברהם בער איהם אפט אבשטעלען און רעדען.

איין מאל האט זיינוויל זיך אבגעשטעלט נעבען גאניק ווי ר׳ אברהם בער איז געזעסען ביי זיין הויז.

— איין שטיקעל גוטע מדה איז אין דיר דא, אברהם בער, איך האב נור וואס געטראכט דערפון.

— אין מיר א גוטע מדה און ווער זאגט עס? דו, זיינוויל!? האט ר׳ אברהם בער מיט גרויס פערוואונדערונג געענטפערט.

— יא איך זאג עס, דיין גוטע מדה איז, וואס דו האסט האטש מורא פאר יענע וועלט, ווען דו זאלסט די מדה חס ושלום ניט האבען וואלט מען דיך דאן בעדארפט פערקאווען אין קייטען און דיך האלטען אין איין אייזערנער שטייג, אזוי געפעהרליך וואלסט דו געוועזען אויף דער וועלט. דו האסט נאך ניט אלע שלעכטע זאכען געטהון וואס דו וואלסט געוואלט טהון, נאר אויף דער עלטער האסט דו אנגעהויבען מורא האבען פאר יענער וועלט, פאר דעם גיהנם וואס דיך ערווארטעט דארט, דאס איז א גרויס גליק פאר דיר און פאר דער וועלט.

— און דו זיינוויל האסט קיין מורא ניט פאר יענע וועלט, פאר דעם גיהנם?

— ניין, וואס קען זיין איין ערגערער גיהנם פאר מיר ווען מיר זעהען אז אזוינע ווילדע רוחות ווי דו געוועלטיגען דא אויף דער וועלט, האבען מיליאנען, כבוד און אלעס גוטס. קיין ערגערער גיהנם קען שוין ניט זיין פאר מיר, ווען מיינע אויגען זעהן דאס צו, היינט וואס האב איך נאך מורא צו האבען פאר יענער וועלט.

— פון דעסטוועגען האסט דו, זיינוויל, אויך מורא ווען ניט וואלסטו אזוי ניט געלאפען יעדען טאג אין בית המדרש אריין דאוונען.

— ניט פאר מורא לויף איך, נאר מיין גאנץ לעבען בין איך געוואהנט צו דאוונען, פון געוואהנהייט. פערשטעהסטו, דאווען איך, פון געוואהנהייט. איך זעה דו פערוואונדערסט זיך, דיין קאפ פערנעהמט עס ניט, ווי אזוי טהוט מען א זאך אויף דער וועלט פאר מענשען און פאר גאט אהן שום שכר, דו פערשטעהסט דאס ניט? דיינע אלע נדבות, דיינע אלע זאכען וואס דו טהוסט פאר דעם כלל, אפילו דיין פרומקייט איז נור צו ליעב געשעפט מאכען און אפנארען גאט און לייט, נאר מיך וועסטו קיין איינציגעס מאל ניט אפנארען, איך קען דיך, און זעה דיך ווי דורך א גלאז—טפו... האט זיינוויל א טרוקענעם שפיי געטהון און איז ווייטער א וועק מיט זיין תפילין־זאק אין דער זייט וואו זיין קרעכצענדיג שטיבעל איז געשטאנען.

* * *

פארנאכט, די זון זעצט זיך, דער הימעל ווערט טונקלער, פערשפעטיגטע לויפען אין שול אריין מיט געלע וואקסענע ליכט, מיט ווייסע קיטלען און מיט טליתים אין די הענד, ווייבער אין ווייסע זיידענע טיכליך אויף דעם קאפ און מיט נאזטיכליך אין די הענד לויפען אויך. קליינע יונגליך לויפען נאך מיט די מאמעס שווערע מחזורים און תחנות.

אלע לויפען מיט ערענסטע, דערשראקענע און פערוויינטע געזיכטער, אפילו יונה דער מארשאלעק, וואס א גאנץ יאהר מאכט ער פרעהליך דעם עולם אויף יודישע התונות, לויפט איצט אויך אין שול אריין מיט א האלב פערוויינט געזיכט.

אלע פענסטער זענען מיט די לאדען פערמאכט, גנבים זאלען זיך ניט אריינהאפען ווען דער עולם איז אין שול. פון די שפארינעס פון די לאדען שיינען ארויס ליכטיגע שפאלטען פון בענשליכט, איינינע פערשפעטיגטע ווייבער בענשען נאך ליכט און זייערע געוויינען, קולות פון פערביטערטע הערצער הערען זיך איבער דער גאנצער שטאדט און הערענדיג די געוויינען פון יודישע מוטערס וויינט זיך דאס הארץ ביי אלעמען. די וואס לויפען איצט איבער דער גאס אין שול אריין, אפילו די שטענדיגע פרעהליכע דיענסט־מיידליך וויינען אויך, הערענדיג די ביטערע קולות פון זייערע בעלי־בית'טעס.

מען לויפט... מען איילט זיך... עס ציטערט די ערד... עס ברענט דער גיהנם...

עס ציטערט אויף יעדען די הויט, יעדער האט זיך מורא ארום צוקוקען און אלע לויפען אין שול אריין בעטען, קלאגען פאר דעם וואס לעבט אייביג, איינרייסען די שול, איינרייסען זיין וועלט, ער זאל נור מוחל זיין יעדען זיינע זינד פון א גאנץ יאהר.

נאך עטליכע מינוטען און מען זעהט שוין ניט קיין לעבעדיגען מענשען אויף דער גאס, די נאכט זעצט זיך, עס ווערט פינסטערער, שרעקליכער, און ר׳ אברהם בער ליגט איצטער אין בעט און הערט אליין ניט אויף צו טראכטען ווי אזוי זיך צו פערענטפערען אויף יענער וועלט ווען מען וועט איהם נעמען אבצוגעבען דין וחשבון פאר דעם וואס לעבט אייביג. ער זאל זיך נור דארטען ניט דערשרעקען און זיך ניט פערפלאנטען אין די רייד, ער ציטערט ווי א פיש אין וואסער, ער ווייסט, אז איצטער איז די שרעקליכע יום כפור־דיגע נאכט, אלע הימלען רעש'ען און דער גיהנם ברענט, איצטער געבען אפ דארט חשבון די נשמות אפילו פון לעבעדיגע מענשען און עס ווערט אלעס פערצייכענט און פערשריבען.

נעבען זיין בעט זיצט איצטער א געדונגענער אלטער אויסגעדארטער יוד, א געוועזענער שול־שמש, מיט איין אלטען סלאוואטער מחזור אין זיינע דארע הענד, ער קוקט אויף דעם קראנקען און דא אין מחזור און דא ווידער אויף דעם קראנקען.

שוין צוויי חדשים אז ער קען זיך ניט ריהרען, ער ווערט וואס וואס א מאל שוואכער און שוואכער. אין אנהויב קרענק פלעגען איהם די דאקטוירים טרייסטען אז ער וועט נאך געזונד ווערען, האטש ער האט אפילו זיי דאן שוין ניט געגלויבט, נאר ער האט נאך א ביסעל געהאפט אפשר זאגען זיי אמת, אבער אין דער לעצטער צייט האבען די דאקטוירים אויפגעהערט רעדען און זענען שוין ווינציגער געזעסען ביי זיין בעט ווי פריהער. פון זייער שווייגען האט ער געוואוסט אז עס איז שוין מעהר קיין האפענונג ניט דא. די היימישע און אייגענע וואס טרייסטען איהם, גלויבט ער כלל ניט, ער ווייסט זיין קרענק און פיהלט דעם טוידט, ער ליעגט און קען זיך ניט ריהרען, נאר ער איז נאך ביים גאנצען שכל און ווייסט אז יעצט איז די שרעקליכע נאכט יום כפור... עס קלינגט איהם אין די אויערן דער טרויריגער נגון פון כל נדרי... ער הערט ביי זיך און הארצען די קלעפ פון על חטא...

יעדען יום כפור פלעגט ער די גאנצע נאכט מיט דעם טאג פערברענגען אין בית המדרש אין דעם קיטעל און אין די זאקען, מיט גרויס שרעקעניש און ציטערניש פלעגט ער זיך ביי די תפלות געווענט אנוויינען און אנקלאגען, אז גאט זאל איהם מוחל זיין פאר א גאנץ יאהר.

דערפאר אבער נאך יום כפור — נאך דעם פאסטען, ווען ער פלעגט אנהויבען עסען די געבראטענע פיפקעס און העלזליך און פארטרינקען מיט גוטען וויין, טראכטענדיג דערביי אז באלד וועט זיין שמחת־תורה, פלעגען באלד ביי איהם א וועק די שרעקענישען, ער פלעגט זיך פיהלען נאך לעבעדיגער און פרעהליכער, און פלעגט זיך ווייטער געהען זיין וואכענדיגען גאנג...

איצט ווייס ער אַז פֿון היינטינען יום כפור וועט ער אויף מאָרגען נאָך דעם פֿאַסטען ניט קענען עסען געבראָטענס, ניט טרינקען קיין ווייַן און אַז מען מוז היינט, מאָרגען אַוועק אַהין, וואו עס איז פֿאַר איהם דאָרט אַזוי שרעקליך און פֿינסטער. פֿון די שרעקליכע רַעיונות איז זיין געזיכט בלאַסער געוואָרען און ער האָט זיך אָנגעהויבען פֿיהלען ערגער. זיינע אַלע פֿערגאַנגענע יאָהרען קומען איהם איצט פֿאַר פֿאַר די אויגען, ער זעהט אַלעס וואָס ער האָט אין זיינע יאָהרען איבערגעטהון, ער זעהט אַלע אומגליקליכע מענשען וואָס זענען פֿאַר דער צייט אומגעקומען אויף דער וועלט, דער פֿון צרות און דער פֿון הונגעריגע ווייב און קינדער, אַלע זענען אויסגעוואַקסען פֿאַר זיינע אויגען ווי לעבעדיג, ער הייבט זיך אָן שרעקען, ער קוקט זיך אום איבער'ן גרויסען צימער, ער זעהט דאָס געלע וואַקסענע ליכט וואָס שטעהט אין ווינקעל אויף דער פּאָדלאָגע אין אַ ערדענעם טאָפּ, דאָס גרויסע ליכט ברענט טונקעל אַרום דעם אָבגעברענטען ניט אָבגעשנייצטען, לאַנגען שוואַרצען קנויט...

דער אַלטער שמש וואָס היט איהם די נשמה זאָגט אין מחזור, ער בעט גאָט, רעדט צו זיך, זיפצט און קרעכצט יעדע מינוט. זיינע קרעכצען און זיפֿצען הערען זיך אַלע מאָל איבער'ן גרויסען צימער ווי אַ ווידערקול. מיט שרעק קוקט זיך דער קראַנקער אַלע מאָל אום צו איהם, ער בעטראַכט איהם, און זעהט איין בלאַסען, אַיאַדישלעווען און אַ אויסגעטריקענטען ווייס גרויען יודען. אַך!.. אָט זיפצט ער און קרעכצט ווידער. דער קראַנקער זעהט ווידער די פֿריהריגע לעבעדיגע געשטאַלטען, אָט זענען זיי וויעדער ניטאָ און ווי איין רויך צוגעהען זיי זיך באַלד... ער קוקט זיך ווייטער אום אויף דעם ליכט און זעהט ווי דער שוואַרצער קנויט ווערט וואָס ווייטער גרעסער און גרעסער און רוקט זיך שטיל, נעהענטער צו זיין בעט... ער קוקט זיך צו און זעהט זיין שותּף חיים אין אַרעסטאַנסקע קליידער נעקאָוועט אין קייטען אויף די הענד און פֿיס... ער זעצט זיך נעבען זיין בעט וואו דער יוד איז פֿריהער געזעסען...

דאָס געזיכט פֿון קראַנקען הויבט זיך אָן קאָרטשען... דאָס מויל פֿערקרימט זיך... און ניט מיט זיין קול הויבט ער אָן שרייען: שלעכט!.. איך בין דער אומגליקליכסטער ... דער גיהנם ... עס האָט זיך שוין אָנגעהויבען ...

דער געדונגענער שמש האַפּט איהם אָן מיט שרעק ביי די הענד און ר' אברהם בער בלייבט אָהן לשון, די צונג ווערט איהם געלעמט פֿון גרויס שרעק, ער ליגט און ריהרט זיך ניט, נאָר צוויי דערשראָקענע גרויסע אויגען קוקען... און די שוואַרצאַפּעל ריהרען זיך אין פֿערשיעדענע זייטען ...

— ער ליידט נעביך זעהר, ער מוטשעט זיך—האָט דער שמש גערעדט צו זיך און געבעטען דעם רבונו של עולם אַז אויב דער קראַנקער האָט שוין מעהר קיין יאָהרען צו לעבען זאָל ער גרינג ביי איהם צו נעמען די נשמה, ער זאָל זיך אויפֿהערען מוטשען...

נאָר גאָט האָט ניט געוואָלט צוהערען דעם שמש תּפילות און ר' אברהם בער האָט זיך נעביך אַזוי געמוטשעט ביז די ערשטע טעג סכות.

דעם ערשטען טאָג יום־טוב, ווען עס איז נור וואָס טאָג געוואָרען, איז ער געשטאָרבען.

*

אין שטאָדט איז געוואָרען אַ גרויסער רַעש, יעדער האָט געסמאַטשקעט מיט די ליפּען, ברוך דיין אמת.. דער גביר איז געשטאָרבען... שאָדע...

— אוֹ וואָ! אַזאַ גביר... אַ פֿרומער יוד געוועזען...

— האָבען אַזוי פֿיעל געלד מיט אַזוי פֿיעל געשעפֿטען און קיין איינציג מאָל ניט פֿערפֿעהלט דאַוונען...

— קיין יונגערע זאָלען ניט שטאַרבען... אָבגעלעבט די יאָהרען אין עושר און אין כּבוד...

און איין אַנדער רעדעל יודען, האָט מען אָנגעהויבען שאַצען זיין רייכטום, דער האָט געזאָגט אַז ער פֿערמאָגט אַ מיליאָן און דער צוויי מיליאָן.

די גאַנצע שטאָדט האָט זיך געגרייט צו דער גרויסער לְוָיה.

— אַזאַ יודען וועט מען ניט לאָזען לאַנג ליגען און מען וועט איהם נאָך היינט ברענגען צו קְבוּרָה, האָט מען ווידער געהערט רעדען.

דעמזעלבען טאָג איז ר' אברהם בער'ס הויז געוואָרען פֿול מיט מענשען און פֿאַר דעם הויז אויף דער גאַס איז געשטאַנען כּמעט די גאַנצע שטאָדט, איינגע ווייַנען, היימישע לויפֿען אַריין און אַרויס און פֿרעגען זיך, מען שטעהט און מען וואַרט אויף דער לויה.

— וואָס געדויערט אַזוי? האָבען אָנגעהויבען פֿרעגען איינער דעם אַנדערען.

קיינער ווייסט ניט וואָס צו ענטפֿערען.

— אפשר דינגט מען זיך מיט חֶבְרָה ־קַדִישָׁה, האָט דער עולם אָנגעהויבען צו טרעפֿען פֿון אַלע זייטען.

— אפשר שלאָגט מען זיך שוין איבער יְרוּשָׁה.

דער עולם האָט געהאַפּט איינעם אַ היימעשען וואָס איז אַרויסגעגאַנגען פֿון אברהם בער'ס הויז און מען האָט איהם אַרומגעשטעלט.

— וואָס געדויערט אַזוי?

— איבער די תַּכְרִיכִים...

— זיי זענען נאָך ניט אויפֿגענייט?

— ניין, מען האָט נאָך ניט געבראַכט...

— וואָס זשע געדויערט אַזוי, ער האָט נעביך ניט צו בעצאָהלען פֿאַר תכריכים, צי מען וויל איהם ניט באַרגען ביז נאָך יום טוב, האָט זיך איינער געוואָרטעלט, אַ גאָט'ס רַחֲמָנוּת, אַ מיליאָנער און איבער תַּכְרִיכִים האַלט מען נעביך אומזיסט דעם מת...

— ר' אברהם בער'ס ווייב מיט די קינדער ווילען ניט אַז "שיקסעס" זאָלען נייען די תַּכְרִיכִים.

— וואָס הייסט "שיקסעס"? האָט איינער געפֿרעגט ניט פֿערשטעהענדיג.

— ביזט אַליין אַ "שיקסע"! האָט איינער פֿון עולם געענטפֿערט — דו ווייסט ניט אַז יום טוב ווֶעלען יודישע ווייבער ניט נייען, טאָמער ווילסטו נייען, וועט מען דיר גוט בעצאָהלען. האָט דער עולם געלאַכט.

— וואָס זשע דען טהוט מען, וועט דער מת ליגען ביז נאָך יום טוב?

— זאָל גאָט היטען! ווי קען מען אַזאַ מת לאָזען ליגען ביז איבער יום טוב? מען האָט צושיקט איבער דער שטאָדט זוכען ביי איימיצען גרייטע אויפֿגענייטע תַּכְרִיכִים.

און אַזוי רעדענדיג האָבען איינינע פֿון איין אַנדער רעדיל אָנגעוויזען מיט די הענד.

— שאַ שטילער, מען טראָגט שוין.

— מען טראָגט שוין דעם מת! האָבען אַלע געזאָגט און אונגעהויבען אַראָבלאָזען טרויריג די קעפּ.

— פֿאַר וואָס זשע זעהט מען ניט? האָבען איניגע אויפֿגעהויבען די קעפּ.

— אָט איהר זעהט ניט, אָט טראָגט מען שוין די תַּכְרִיכִים.

און ווירקליך האָט מען געזעהן ווי איינער פֿון די היימישע מענשען האָט זיך אין גרויס אייַלעניש געשטופּט דורכ'ן עולם מיט אַ פּעקעל אונטער'ן אָרים.

— ביי ווֶעמען האָט מען געליהען פֿאַרטיגע תכריכים? האָבען אַלע געפֿרעגט מיט גרויס צוקאָוועקייט.

— ביים אַלטען זיינוויל זעלדעס.

אין אַ האַלבע שעה האָט מען אַרויסגעטראָגען דעם מת און די גרויסע לְוָיה האָט אָנגעהויבען געהן אייַלענדיג מיט גיכע טריט און אַלע האָבען נאָכגעהענדיג שטיל גערעדט וועגען ר' אברהם בער'ן און דערצעהלט זיינע שְבָחִים.

דער געוועזענער שמש, וואָס איז געזעסען נעבען איהם די יום־כפּורדיגע נאַכט ביים קראַנקען בעט, האָט געהענדיג נאָך דער לויה אויך דערצעהלט אַז יום כפּור צו כל נדרי האָט איהם, פֿאַר קיינעם גדאַכט אָבגענומען דער לשון און זיינע לעצטע ווערטער, ער זאָל זיין אַ גוטער מֵלִיץ, איז געוועזען: "איך בין דער אומגליקליכסטער".

אַלע האָבען זעהר בעדויערט דעם סוף פֿון מענשען, אַז אַזאַ גביר וואָס איז ביי זיבעציג יאָהר געשטאָרבען אין עושר און אין כּבוד האָט דאָס געקענט זאָגען.

נאָך יום טוב איז ר׳ אַברהם בער׳ס ווייב געקומען צום אַלטען זיינוולען איהם אָבדאַנקען פֿאַר וואָס ער האָט ניט אָבגעזאָגט צו לייען זיינע תכריכים און איהם געפֿרעגט וואָס ער וויל, געלד פֿאַר זיי אָדער איהם אָבשיקען פֿאַרטיגע אויפֿגענייטע תּכריכים.

— געלד, האָט זיינוויל געענטפֿערט.

ר׳ אברהם בער׳ס ווייב האָט זיך גענומען צום בייטעלע און געפֿרעגט:

— וויפֿיעל?

— דריי טויזענד רובל.

דאָס בייטעלע מיט די עטליכע רובעל זענען איהר אַזש אַרויס־געפֿאַלען פֿון די הענד אויס גרויס שרעק און פֿערוואונדערונג. זי האָט זיך דערשראָקען. רעכענדיג אַז דער אַלטער זיינוויל איז נור פֿון זינען אַראָב.

— צו איהר זענט מְשוּגע אָדער חָסר דֵעה, איהר זאָלט מיר מוחֵל זיין, וואָס הייסט דריי טויזענד רובעל? וויפֿיעל טרעפֿען אָן די בעסטע תּכריכים? — אַכט אָדער צעהן רובל! נו איך וועל אייך געבען צוואַנציג... פֿינף־און־צוואַנציג פֿאַר דער טובה וואָס איהר האָט געליהען.

— ליעבע יודענע! האָט זיינוויל געענטפֿערט, איך בין ניט מְשוּגע, ניט חסר דעה און בעט אייך מיט מיר ניט דינגען, איך פֿערלאַנג דריי טויזענד רובעל פֿאַר מיינע תכריכים און וועל ניט אַבלאָזען קיין איינציגע קאָפּיקע, איהר ווילט ניט? — דאַרף מען ניט, איך וועל ביי אייך ניט מאַנען, איך וועל אייך ניט שלעפּען צום רָב און וועל אויף אייך ניט אָנגעבען אין סוד, מיך אַרט ניט, זאָל ר׳ אברהם בער דער מיליאָנער ליגען אין פֿרעמדע תכריכים...

ר׳ אברהם בער׳ס ווייב האָט פֿון גרויס כַּעַס אַ קלאַפּ געטהון מיט דער טהיר און איז אַנטלאָפֿען.

די שטאָדט האָט זיך באַלד דערוואוסט פֿון דעם נייעס מיט די דריי טויזענד רובעל פֿאַר תכריכים און אַלע האָבען געזאָגט אַז דער אַל־טער זיינוויל איז ערשט אויף דער עלטער געקומען צום שֵׂכֶל און ליעב בעקומען די קלינגערס, נאָר די אַלְמָנָה מיט די קינדער — די יוֹרְשִׁים, האָבען געזאָגט אַז זיינוויל איז משוּגע געוואָרען אויף דער עלטער.

ווער ווייסט מיט וואָס די געשיכטע וואָלט זיך געענדיגט ווען ניט דער מת זעלבסט זאָל זיך ניט געוועזען אַריינמישען אין דעם — ער איז ביי נאַכט געקומען צו זיין ווייב צו חֲלוֹם, אָנגעטהון אין זיינווילס תּכריכים און מיט אַ טרוריג געזיכט פֿון איין אומגליקליכען.

— איך האָב איבער געלאָזט אַ מיליאָן רובעל און איך געה אַרום אין פֿרעמדע קליידער ווי איין אֶביוֹן... איז דאָס אַ יוֹשֶר פֿון אייך?... האָט אברהם בער זיך געקלאָגט, און זיין ווייב האָט זיך פֿון גרויס שרעק אויפֿגעהאָפּט פֿון שלאָף.

אויף מאָרגען האָט זיינוויל בעקומען פֿאַר זיינע תּכריכים דריי טויזענד רובעל.

* * *

און עס איז ווידער אַ פֿריה מאָרגען געוועזען.

אויף דער זעלבינער גאַס, אין דעם קרעכצענדיגען שטיבעל איז געלעגען קראַנק דער אַלטער זיינוויל זעלדעס.

די פֿריהמאָרגענדיגע זון האָט אַריינגעשיינט אין דעם קליינעם פֿענסטעריל. און די שטראַלען האָבען אין פֿערשיעדענע פֿיגורען אָבגע־גאָלדעט די נידריגע סטעליע, ער איז גֶעלעגען און געפֿיהלט זיך שוואַך אין אַלע אֵבָרים, דאָס געזיכט בלאַס און געקוקט אויף דער סטעליע מיט צוויי לויטערע רוהיגע אויגען. נעבען זיין בעט איז געשטאַנען הירשעל דער בעקער און נאָך עטליכע אָרימע יודען און ווייבער, פֿיר וועלכע ער האָט אין זיין לֶעבֶען ניט איין מאָל געגנבעט ביי זיין ווייב פֿון טיש־קעס־טיל. זיי האָבען ניט אַראָבגענומען די אויגען פֿון איהם און די גאָלדענע שטראַהלען האָבען ניט אויפֿגעהערט זיך שפּיעלען אויף דער סטעליע און געמאַכט אַלע מאָל נייע שענע פֿיגורען.

פּלוצים האָבען זיי בעמערקט ווי דער קראַנקער קוקט אויף זיי און צוויי טראָפּען טרעהרען קויקלען זיך און צוגיעסען זיך איבער זיינע בלאַ־סע איינגעפֿאַלענע באַקען. זיי האָבען אויך אָנגעהויבען שטיל בִּגְנֵבָה צו וויינען.

— וויינט ניט, האָט ער מיט אַ שוואַך קול קוים גערעדט, יעדער מענש מוז אַמאָל שטאַרבען. צו עטליכע און זיבעציג יאָהר שוין צייט... איך וויין ניט חס ושלום פֿון יסורים, איך וויין פֿון פֿרייד... פֿון גליק... גיב גאָט אַז איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר זאָל יעדער מענש זיך אַזוי שיידען מיט דער וועלט ווי איך איצטער... איך פֿיהל זיך גלי־ק—ליך.

און זיינוויל איז געשטאָרבען מיט אַ שמייכעל אויף די ליפּען...

*

דעמזעלביגען טאָג איז געוועזען די לְוָיָה, איינינע אָרימע לייט זע־נען נאָכגעגאַנגען פֿול מיט טרערען אין די אויגען.

אויף דעם צווייטען טאָג האָט זיך די גאַנצע שטאָדט ערשט דער־וואוסט אַז זיינוויל זעלדעס איז געשטאָרבען און האָט איבער געלאָזט אויף עוֹלָמוֹת צוויי טויזענט ניין הונדערט צוויי און ניינציג רובעל...

אין זיין צוואָה שטעהט געשריעבען: „איך האָב צוגענומען פֿון אברהם בער׳ן עטליכע רובעל און גיב זיי אוועק פֿאַר אָרימע לייט פֿון וועלכע ער איז רייך געוואָרען“.

א בישערער מַזָל.

(ערצעהלונג).

„איין קווינט מזל איז טייערער
פֿון צעהן פֿונט גאָלד“.
(מיין באָבעס אַ שפּריכוואָרט.)

I.

אין די יונגע יאָהרען איז רַבִּי יִשְׂרָאֵל געוועזען אַ מְלַמֵד. גלייך נאָך דער חֲתוּנָה האָט ער געמאַכט אַ חֶדֶר פֿון גְמָרָא־יונגליך, און האָט ווי עס איז געהאַט חִיוּנָה. זיין ווייב פֿלעגט אויך פֿערדיענען אָפּט אַ גראָשען פֿון דער זייט. און אַזוי האָבען זיך מאַן און ווייב געלעבט „ניט צו פֿערזינדיגען“.

נאָר די נאַטור האָט, ווי עס ווייזט אויס, גאָר פֿאַרגעסען אַז רבי ישראל דאַרף קנעלען און האָט איהם געגעבען זעהר אַ שוואַכע ברוסט, ניט ווי פֿאַר אַ מְלַמֵד. דעריבער אַז רבי ישראל האָט אָפּגעקנעלט אַ יאָהר צעהן האָט ער שוין פֿערלאָרען זיינע קרעפֿטען, און צו עטליכע און דריי־סיג יאָהר איז ער געוואָרען אַ סוכאָטניק. עס פֿלעגט זיך איהם אָפּט ווייזען בלוט פֿון האַלז, און קיין אַנדערע רְפוּאוֹת ווי „ווייכע, וואַרעמע ראָזעווע ברויט“ האָט ער ניט געהאַט.

עטליכע יאָהר האָט ער זיך געמאַטערט מיט די לעצטע כֹּחוֹת און האָט נאָך געקנעלט. נאָר אַם ענדע, אַז זיין ווייב האָט געזעהן אַז ער געהט אויס ווי אַ ליכט, האָט זי פֿאַר קיין אוֹפֶן איהם ניט געלאָזט קנע־לען, און האָט זיך אונטערגענומען אויסהאַלטען דאָס הויז מיט איהרע אַרבייט.

— נאָך אַזאַ גאָלדענע פֿרוי ווי דבורה, איז אין דער גאַנצער וועלט ניטאָ — פֿלעגען זאָגען שכנים, צוזעהענדיג ווי זי היט אָב דעם מאַן און האָרעוועט אויפֿ׳ן שטיקעל ברויט.

אַז דבורה וואָלט נעהאַט אַ רובל פּופֿציג צו מאַכען אַ שטיקעל קרעמיל, וואָלט אַנדערש געוועזען, ווייל צו איהר וואָלטען אַלע קומען קוי־פֿען. נאָר עס איז געוועזען שווער צושלאָגען זיך צו אַזאַ קאַפּיטאַל. דעריבער האָט דבורה קיין שטענדיגע פּרנסה ניט געהאַט, נאָר גאָט פֿלעגט שוין דורך דער וואָך צושיקען עפּיס פֿון וואָס צו פֿערדינען אַ רובל. „צוליעב „זיין“ זְכוּת, זאָל ער געזונד זיין“ — פֿלעגט דבורה צו זיך זעלבסט זאָגען, טראַכטענדיג וועגען מאַן.

רבי ישראל פֿלעגט זיצען־גאַנצע טעג אין בֵּית־מִדְרָש און לערנען, עס איז שרעקליך געוועזען אַ קוק צו טהון אויף זיין געל געזיכט, אויף זיינע דאַרע הענד, אויף זיינע גרויע האָר, וויסענדיג אַז איהם איז נאָך קיין פֿערציג יאָהר ניטאָ. דאָס לערנען איז געוועזען זיין לעבען. און אַז דאָס ווייב פֿלעגט איהם זאָגען: „ישראל האָב רַחֲמָנוּת אויף זיך אַליין, עס שאַט דיר אפשר וואָס דו לערנסט אַזוי פֿיעל“, פֿלעגט ער ענטפֿערן

מיט א שמייכעל: „ניין, דבורינקע, דאס לערנען שאט מיר ניט, אהן לערנען וואלט איך שוין לאנג געשטארבען".

צעהן יאהר האט די ארומע דבורה געטראגען דעם יאך פון פרנסה. זי האט זיך פאר קיינעם ניט געקלאגט, און האט זייער פיינט געהאט, אז מען פלעגט איהר זאגען: „וואס איהר צוהארעוועט נעביך". זי איז געווען צופריעדען אז עס איז געווען וואס צו טהון, אום צו פערדיענען פאר זיך אויף ברויט און פאר'ן מאן אויף א הוהן, וועלכער האט ניט געטארט פעהלען, „ווייל איהם איז דאס אזוי נייטיג ווי איין אנדערן א שטיקעל ברויט".

נאר די ארבייט איבער די כחות, האט איהר אוועקגענומען דאס געזונד. אומזיסט האט זי זיך געסטארעט ניט צו קוקען אויף איהר שוואכקייט, וועלכע איז געווארען אלס גרעסער. זי איז שטארק קראנק געווארען, און אין איינינע וואכען ארום איז זי געשטארבען.

אז דבורה איז געשטארבען, זענען געבליבען עלענד א יתום און א יתומה. דער יתום איז רבי ישראל אליין פאר וועלכען דבורה איז געווען מעהר ווי א פרוי, נאר אויך א מוטער, און די יתומה איז זייער איינציגע טאכטער חנה'לע, א מיידיל פון א יאהר עלף. זיי האבען געהאט נאך קינדער, נאר די קינדער האבען געוואוסט אז זיי ערווארטעט ניט קיין פערגנינען, און האבען דעריבער זיך געאיילט צו איבערקלויבען זיך אין דער וועלט, וואו ארומע און רייכע זענען גלייך...

פאר רבי ישראל האט שטעדטיל געזארגט און מען האט געמאכט פאר איהם א „וואכער", ד. ה. מע זאל צאהלען יעדע וואך פאר איהם אויף „הספקה". חנה'לען האט צוגענומען צו זיך רבי מאיר דימאנט. און אלע זענען געווען מיט דעם זייער צופריעדען. —

II.

קומט אריין שבת צום צווייטען מנין אין די אלטע שוהל. דארט אויף די ערשטע מזרח־שטאט פון ארון־קדש וועט איהר זעהן איין אלטען יוד, פון וועלכען איהר וועט ניט קענען די אויגען אראפנעמען. עס וועט אייך ציהען צו שטעהן און קוקען אויף איהם. שווער צו געפינען נאך אזא שען געזיכט. די זילבערנע האר פון קאפ און זיינע לאנגע ווייסע בארד, וועלכע איז איצט צוגעקעמט, געבען צו זיין פנים א בעזונדער שיינקייט. אין זיינע אויגען לייכט זיך גוטסקייט און ליעבליכקייט. זיין קליידונג, זיין רעדען, יעדע בעוועגונג זיינע ערווייזען אדעלקייט. „אזוי האט געמוזט אויסזעהן אברהם אבינו" — פלעגט מיין מוטער אפט זאגען.

איהר ווילט וויסען ווער איז ער דער יוד, פרעגט אבי־וועלכעס קינד, וועט ער אייך גלייך ענטפערן: „דאס איז דאך רבי מאיר דימאנט". דעם קינד וועט זיין א וואונדער, וואס איהר ווייסט ניט ווער ער איז.

ביי אונז אין שטעדטיל זענען דא גרעסערע גבירים פון רבי מאיר'ן, ווייל די לעצטע יאהרען האט רבי מאיר ניט קיין גרויסע געשעפטען, אויסער א געוועהנליכע קראם פון טוך־סחורות, אין וועלכע עס קויפען נור „פריצים" און איינציגע יודען פון די נגידים. קיין גרויסער למדן איז רבי מאיר קיינמאל ניט געווען, און חוץ א פרק משניות צום יאהרצייט פלעגט ער זעלטען ווען עפיס לערנען. פון דעסטוועגען איז נאך ניטא אין שטעדטיל נאך איינער, וואס זאל האבען אזוי פיעל כבוד, און וועמען אלע, פון קליין ביז גרויס, זאלען אזוי ליעב האבען, ווי רבי מאיר'ן. זוכט זיך ער רעדט א מאל גאר געוועהנליך, און יעדען קומט אויס אז זיינע רייד זענען עפיס אזוי קלוג, אזוי צו דער זאך. זיינס א ווארט, סיי אין א יחיד'שען ענין סיי אין קהל'שער זאך, בעשטעהט פאר אנדערע צעהן ווערטער.

אין שטעדטיל אז עס קומט צו רייד וועגען רבי מאיר'ן, ווי אלע זענען פאר איהם אזוי אפגעגעבען, זאגט מען: „עס איז א בעזונדער הצלחה". נאר פון דעהטוועגען קען מען דאס ערקלערען מיט דער נאטור. רבי מאיר איז שוין א יאהר עטליכע און דרייסיג א בעל־הבית אין שטאדט, און עס איז כמעט ניטא איינער וואס האט ניט געהאט פון איהם א טובה. אמת רבי מאיר טהוט אלע טובות און גמילות־חסדים שטילערהייט, אהן ליארעס, אהן גערודער. נאר דערפאר בלייבט איהם יעדער א גוטער פריינד אין הארצען.

דא קומט אריין צו איהם אין שטוב מיטוואך ביי נאכט א יוד „וואס האט קיין שטענדיגע פרנסה". „רבי מאיר — נעמט יענער בעטטען — איהר זאלט מיר קענען לייען אויף מארגען צום מארק פינף רובל, וואלט איהר מיך ראטעווען אין לעבען — אפשר וועט גאט צושיקען עפים צו קויפען און דערביי פערדינען א גילדען".

אנ'ערב יום־טוב, אז רבי מאיר זיצט נאכ'ן דאווענען און זאגט: „איזהו מקומן", געהט־צו צו איהם א מלמד, א געמיינער בעל־מלאכה אדער אפילו א קליינער קרעמעריל און לייגט פאר א בקשה: „אזוי ווי עס איז דאך ערב־יום־טוב (ד. ה. א פאר וואכען פאר יום־טוב) און די קינדער געהן, זייט מיר מוחל, אהן א העמדיל, אהן א שטיקעל קאפאטקע, אהן א פיצעל שיך, לכן איז אפשר מעגליך, אז איהר זאלט מיר נעבען א צעטעל צו יוסיל דעם קרעמער, ער זאל מיר געבען סחורה אויף אויסצאהלען"...

אזעלכע אונד אנדערע סארטען בקשות מאכט זיך דורכ'ן יאהר ניט ווענינ, ווייל ביי אונז אין שטעדטיל פעהלט ברוך־השם ניט קיין קבצנים. און זעלטען ווען רבי מאיר זאל עמיצען אבזאגען. „פאר וואס ניט? א יודען א טובה" — דאס איז זיין ווערטיל.

קיין גבאי וויל ער ניט זיין, ווייל ער זאגט, אז ער טויג דערצו ניט. נור מעות־חטים פאר פסח טהיילט ער. און אלע ווייסען אז יעדעס יאהר איז די „הוצאה" מעהר ווי די „הכנסה" נאר רבי מאיר מאנט ניט ביים שטעדטיל קיין חובות.

— זאלען מיר דאס פערדיענען ביידע אלע חדש וואס רבי מאיר לייגט צו פון זיין קעשענע אלע יאהר צו מעות־חטים — הערט מען אפט ווינשענדיג זיך צוויי יודען.

און צו דעם מענש אין שטוב איז אנגעקומען די קליינע יתומה חנה'לע. „דאס איז איהר מאמעס זכות"—האבען פרומע ווייבער געזאגט.—

III.

חנה'לע איז געווען נאך איהר מוטער'ס שטארבען א מיידיל פון א יאהר עלף. קיין שענע איז זי ניט געווען; א לאנג געזיכט, זעהר א דארע און א בלאסע, א קליינע נאז מיט א הויך בערגעלע אין מיטען און בלויע אויגען, אין וועלכע. עס איז לייכט געווען צו דערקענען ארומקייט—דערצו עטוואס אנ'איינגעבויגענע פלייצע און ניט קיין שענער טריט.

נאר אין איהר ערנסטען קוק און נאך מעהר אין איהר רעדען איז געווען צו בעוואונדערן, ווי ענטוויקעלט דאס קינד איז, וואס פאר א בעקאנטשאפט זי האט געהאט מיט דעם לעבען. מען האט זי ניט געזעהן לאכענדיג אדער באלאקענדיג מיט חבר'טעס, אויף וועלכע זי האט, דוכט זיך, געקוקט ווי איין עלטערער מענש אויף קינדערשע שפיעלען.

די ערשטע צייט איז איהר געווען שווער זיך צוגעוועהנען צו אזא רייך הויז. ביי איהרע עלטערן איז זי געווען די גאנצע בעל־הבית'טע, די מאמע פלעגט אוועקגעהן אין מארק און חנה'לע פלעגט אויפרוימען אין שטוב, אלעס צו וואשען און צו שערען, אכטונג געבען עס זאל זיין טהע פאר'ן טאטען אויף ביי־טאג און די מאמע זאל האבען וואס צו עסען קומענדיג פון גאס. און אז עס איז שוין געווען אליך פארטיג פלעגט זי געפונען עפים צו נייען אדער פעררינכטען. ליידיג זיצען האט זי פיינט געהאט.

דא ביי רבי מאיר'ן אין שטוב איז זי געווען ווי אין א טומאן. דאס ערשטע מאל אויפ'ן לעבען זעהט זי אזעלכע ברייטע ליכטיגע צימערן, אזעלכעס מעביל, אזוי פיעל זילבער און אזא רייכע קיך. רבי מאיר'ס ווייב, רחל, איז געווען א גרויס־שטעדטישע און האט פערפוצט איהר הויז ניט ווי ביי אונז אין N. אביסעל האט זי דאס געמוזט צוליעב די פריצים, וואס פלעגען אריין קומען אין קראם קויפען, און פון דארט אפט אריין געהן אין שטוב.

חנה'לע האט פון אנפאנג ניט געוואוסט ווי דא זיך א קעהר צו טהון. יעדע זאך איז איהר געווען פרעמד. זי האט מורא געהאט זיך צו זעצען אויף א שטוהל, וואס איז בעדעקט עפים מיט אזא טייערע סחורה. זי פלעגט נור זיצען אין קיך און צוהעלפען די קריסטין, וועלכע האט

נעדיענט ביי רבי מאיר'ן. רחל, רבי מאיר'ס ווייב, האט איהר נענומען צווויזען אלעס אין שטוב, און האט מיט איהרע ווייכע רייד און איהר ליעבליכען קוק אביסעל אויפגעלעבט חנה'לען. מיט'ן פאטער פלעגט זיך חנה'לע זעהן אלע שבת, ווען ער פלעגט קומען צו רבי מאיר'ן עסען.

דעם ערשטען שבת ביי רבי מאיר'ן אין שטוב וועט חנה'לע ניט פערגעסען כָּל זְמַן זי וועט לעבען. עס איז געווען פרייטאג צו־נאכט, ווינטער. מען האט אבגעגעסען א זייגער זעקס. איהר פאטער, רבי ישראל, איז אוועק נאכ'ן עסען אין בית־מדרש, וואו ער האט גענעכטיגט אין א שטיבעל ביים שמש. רבי מאיר האט גענומען דאס חומש צו מעביר־סדרה, און רחל האט גענומען לייענען דעם טייטש־חומש. אין שטוב איז געווען אזוי ליכטיג און רוהיג. אין יעדען ווינקעלע האט מען געזעהן דעם הייליגען שבת... די קריסטין איז ערגיין אוועקגעגאנגען, און חנה'לע איז געבליבען אליין אין קיך, וואו עס האט געברענט א לאמפ גאנץ ליכטיג.

חנה'לע איז געזעסען אויף איהר שלאף־בעטיל און האט געטראכט...

עס האט זיך איהר דערמאנט די מאמע... פרייטאג צו־נאכט פלעגט די מאמע זיין אנגעהארעוועט מעהר ווי אלע טאג און פלעגט דעריבער איינשלאפען ביים עסען. חנה'לע פלעגט איהר אויסבעטען דאס בעט, זי זאל זיך געהן אויסרוהען. נאכדעם פלעגט זי צונעמען פון טיש, צוואשען דאס געפעס, און אז עס האט זיך ניט געוואלט שלאפען האט חנה'לע נאך ליעב געהאט צו נעמען די מאמעס טייטש־חומש און אזוי לאנג לייענען ביז די ליכט אויפ'ן טיש פלעגען אויסגעהן. צו זיבען יאהר האט זי שוין געקענט דאווענען און לייענען; דער טאטע, זאל געזונד זיין, האט איהר אויסגעלערנט. זי האט געוואוסט אלין וואס האט זיך געטראפען מיט יעקב־אבינו, מיט זיין זוהן יוסף... אפט ליגענדיג אין בעט, אז אין שטוב איז געווען פינסטער, פלעגט זיך חנה'לען דוכטען אז אט זעהט זי ווי די ישמעאלים פיהרען יוסף'ן קיין מצרים... ווי זיי צולייגען זיך שלאפען אויפ'ן פעלד... ווי יוסף פאלט ארויף אויף זיין מוטערס קבר און וויינט...

אין שטוב ביי רבי מאיר'ן איז געווארען שטיל. נאר חנה'לע האט ניט געקענט איינשלאפען. פלוצלינג האט זיך איהר פארגעשטעלט דער לעצטער פרייטאג־צו־נאכט פאר די מאמעס שטארבען... די מאמע איז געלעגען אין בעט בלאס ווי קאלך און האט שוין, ווי עס שיינט, פערשטאנען אז זי שטארבט... דער טאטע איז געזעסען נעבין איהר בעט און האט געהאלטען אין האנד א ספר, דוכט זיך א תהלים... חנה'לע האט בעמערקט ווי די מאמע קוקענדיג אויפ'ן טאטענס געזיכט האט זיך פלוצלינג שטארק צעוויינט...

— דבורינקע, מיין לעבען, וואס איז דיר? וואס וויינסטו אזוי? — האט דער טאטע גענומען פרעגען.

— זעהסט ניט, ישראל. אז איך שטארב האט זי געענטפערט — נאר דער אייבערשטער ווייס דעם אמת אז פאר זיך זארג איך ניט... מיין לעבען איז ניטא וואס צו זשאלעווען... נאר וואס וועסטו טהון אהן מיר?.. וואס וועט געביך ווערען פון אונזער חנה'לען?...

דער טאטע האט איהר געוואלט טרייסטען. נאר די טרערען האבען פערשטיקט זיין אטעם... ער האט זיך אומגעקערט אין א זייט און האט זיך שטארק צעוויינט. — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

IV.

צוועלף יאהר זענען פערגאנגען פונ'ם טאג וואס חנה'לע איז אנגעקומען צו רבי מאיר'ן. פיעלע וואסערן זענען איבערגעלאפען אין דער צייט. אויף רבי ישראל'ס קבר איז שוין ניט איינמאל אנגעוואקסען גראז און צעוויאנעט געווארען. ער האט סך־הכל געלעבט א יאהר צוויי נאך זיין ווייבס טויט.

די לעצטע יאהרען איז רבי מאיר אביסעל אראפ פון מעמד. ער האט געהאט נור איין בן־יחיד, וועלכער האט געוואהנט ערגיין אין א כרך מיט פרוי און קינדער. זיין זוהן האט געהאלטען ביי באנקראט, און דער פאטער האט דערצו ניט געוואלט דערלאזען. דאס האט איהם געקאסט א פאר טויזענד רובל, וועלכע זענען געווען מעהר ווי א האלב איינגענס.

פונדעסטוועגען האט זיך אין שטוב געפיהרט ווי פריער און חנה'לע האט געלעבט גאנץ רוהיג. זי האט זיך צוגעבונדען צו איהר ווירטה'ן מיט לייב און לעבען. רחל האט זיך אויף איהר פערלאזט אין אלין, סיי אין שטוב סיי אין קראם. חנה'לע האט זיך ניט געפיהלט אלס דיענסט־מיידיל, נור אלס א קרובה און גאר א נאהנטע. עס איז איהר אין שטוב יעדע זאך ליעב געווען, ווי עס וואלט געווען איהרע אייגענע. דער בעל־הבית, רבי מאיר איז איהר געווען טייער ווי א פראסטער יוד, א גרויסער למדן און א צדיק. רחל'ן האט זי ליעב געהאט ניט ווייניגער ווי איהר מוטער, עליה־השלום. אז עס האט געטראפען אז רחל איז עפּיס קראנק געווארען — עס פלעגט טרעפען אפט — פלעגט חנה'לע ניט וויסען וואס צו טהון. זי פלעגט ניט שלאפען קיין נעכט און האט ניט אבגעטרעטען פון איהר בעט.

אט אזוי האט זיך חנה'לע געלעבט אהן זארג און האט גאט געבעטען פיר איהרע „צווייטע עלטערן“. פלוצלינג האבען זיך פרומע ווייבער אין שטעדטיל ארומגעזעהן אז חנה'לע איז שוין איין אלט מיידיל, מען האט אנגעהויבען זוכען פאר איהר שדוכים.

אין א מיטען מיטוואך איז אריינגעקומען העשקע די „צדקנית“ צו רבי מאיר'ן, כלומר'שט נאך א נדבה, און האט דערווייל שטילערהייט פארפיהרט א געשפרעך מיט חנה'לען.

— ווי געהט עס דיר, מיין טאכטער?

— ניט צו פערזינדיגען. מיר איז גאנץ גוט — האט חנה'לע געענטפערט קאלט.

— געראטען אין דער מאמען, כ'לעבען, א גוטע בעטערין זאל זי זיין פאר אונז אלעמען. „יענע“, אליכטיגען גן־עדן זאל זי האבען, פלעגט אויך שטענדיג זאגען, אז איהר פעהלט גאר ניט...

— וואס פעהלט מיר דען דא? — האט חנה'לע געפרעגט פערוואונדערט.

— חס־ושלום! איך רעד דען עפּיס? ביי מיינע אייניקליך אין שטוב זאל זיין האטש א צעהנטיל וואס ביי רחל'ן. עס פעהלט עפּיס וואס? איך זאג מעהר ניט אז דו האסט דיין מאמעס נאטור...

אווילע האט די צדקנית געשוויגען. נאכדעם האט זי ווייטער גענומען רעדען.

— אז דיין מאמע איז געשטארבען איז שוין דוכט זיך א יאהר צוועלף, אויב ניט מעהר? הא? יע, דאס איז געווען פונקט נאך מיין מערינקעס חתונה. אי, אי, דאס איז געווען א יודענע א צנועה... היינט איז גאר אזעלכע ניטא. שוין צייט געווען, חנה'לע, עס זאל זיין נאך איהר א „נאמען“... דאס איז א גרויסע זאך... און דיין טאטע? אזא צדיק און האט נאך אויך קיין „נאמען“ ניט... אז־אך־און־וועה, אונזערע שונאים אלען האבען איין קינד און איין העמד, און אזוי גלאט, וואס איז דער תכלית? קען מען אייביג זיין א דיענסט? שוין צייט צו טהון א שדוך און ווערען פאר זיך א שטיקעלע מענש...

חנה'לע איז רויט געווארען ביי די לעצטע ווערטער און האט גאר ניט געענטפערט. די „צדקנית“ האט נאך אפילו גערעדט.

— איך ווייס ניט — האט חנה'לע צום סוף געענטפערט — רעדט מיט דער בעל־הבית'טע.

אין א פאר וואכען ארום האט מען געשמועסט אין שטעדטיל, אז חנה'לען רעדט מען א שדוך מיט בערעלע „קאטיק“.

(פארטזעצונג קומט). י. לאזארעוו.

בריעפקאסטען.

מיר דאנקען פאר די אפענע בריעף צום רעדאקטאר, וואס זענען פול מיט תהלות ותשבחות אויף דעם יודען. דרוקען די בריעף קענען מיר ניט.

עס קענען ניט געדרוקט ווערען: געדיכטע פין א. אין ב., פון מ. עפ., פון קאטל. — א מאן א שוסטער (א ק.), א ביטערער סוף (גאר.) זענען ניט צום דרוקען.

Verlag „Achiasaf“. Verantwortlicher Red. M. Berkowicz. — Herausgeber u. Buchdrucker Josef Fischer Krakau.

BEILAGE ZU

„Der Jude“ Nr. 25.

עס איז צייט צו אבאנירען אויף דער צייטונג

1900 „דער יוד“ 1900

(ערשיינט יעדע וואך)

מיר בעטען די געעהרטע אבאנענטען אריינצושיקען וואס פריהער זייער אבאנעמענט פרייז פאר דעם נייעם יאהר 1900, כדי יעדער זאל בעקומען די בלעטער פינקטליך אין דער צייט.

נייע אבאנענטען, וואס שרייבען איצט אוים די צייטונג אויף 1900, בעקומען אומזיסט די נומערן פון פאר ניי־יאהר, ד. ה. פון דעם טאג וואס מען בעקומט דאס געלד.

בעקענטניס פון א אלטען ציוניסט.

„אני הגבר ראה עני בשבט עברתו“, איך בין אויך איינער פון די מענשען וועלכע האבען געזעהן פיעל פיין. און ווייל איך האב אין מיין לעבען טאג טעגליך געזעהן פיעל יודישע צרות, עלענד און קוואל, קען איך אויף קיין אופן ניט פערשטעהן און ניט בעגרייפען, ווי קען דאס געמאלט זיין דאס עס זאלען נאך זיין אויף דער וועלט יודען, וועלכע זענען קיינע ציוניסטען.

א יוד איז ניט קיין ציוניסט — ווי זאל מען דאס איבערהויפט פערשטעהן?

איינער א העברעאישער שריפטשטעלער וועלכען עס איז געקומען אויפ'ן געדאנקען שרייבען פון מיר א לעבענס־בילד, האט מיך געפרעגט אין זיינעם א בריעף: פון ווען אן בין איך א ציוניסט געווארען? דער גוטער מענש האט מיך מיט זיין שאלה פראסט פערוואונדערט.

באמת גערעדט, וואס איז דאס פאר א מין שאלה, ווען בין איך געווארען א ציוניסט? קען מען דען ווערען א ציוניסט, ווי מען ווערד, למשל, א וועגעטאריאנער (דער וואס עסט קיין פלייש), א שפינאציסט (א אנהענגער פון דער שטה פון דעם יודישען פילאזאף שפינוזה), א. ד. ג.

אויב מען איז נור א יוד איז מען שוין מיט דעם אליין ממילא א ציוניסט.

ווען דער שריפטשטעלער וואלט מיך למשל אזא מין שאלה געפרעגט: צי האט עס ביי מיר אין לעבען געטראפען אזעלכע צייטען, מינוטען, אין וועלכע איך בין ניט געווען קיין ציוניסט, אדער מיין ציוניזם האט אביסעל געהינקט, אי אהער אי אהין, — ווען ער וואלט מיך אזוי געפרעגט, וואלט איך געוויס געענפערט: יא, ברודער לעבען, עס זענען ווירקליך געווען אזעלכע צייטען אין מיין לעבען — בשעת איך בין געווען א שטודענט.

דאס איז געווען די גוטע צייט פון די שענע, זיסע חלומות. די בעסערע יונגע לייט האבען דאמאלס אומעטום געטרוימט דאס אלע מענשען זענען גלייך, אלע מענשען זענען ברידער. „אלע מענשען זענען ברידער“, דער זיסער פזמון האט דאן שטארק געקלונגען אין מיינע אויערען, און טיעף געלעבט ביי מיר אין הארצען. אין מיין שטודענטען צייט, ווען פיעלע האבען פערבראכט די צייט אין ביער טרינקען און אין פעכטעווען, אין יענער צייט ווען די יודישע שטודענטען זענען ברידערליך צוזאמענגעקומען מיט די קריסטליכע שטודענטען ביי „פרויען, וויין און געזאנג“, אין יענע יאהרען, ווען איך פלעג זעהן ווי אונזערע שטודענטען מאכען דעם כוס מיט זייערע שטודענטען און קושען זיך דאביי ברידערליך, דאן האב איך ווירקליך געגלויבט אז מיר וועלען באמת באלד זיין ברידער אין לייד און אין פרייד, ברידער אויף אייביג. נאר שפעטער ערשט האב איך איינגעזעהן, פערשטאנען און בעגריפען אז אונזער מחותן'שאפט קען זיך האלטען נור אין עולם־הזה־זאכען: ביי דעם כוס, ביי א קערטיל א. ד. ג.

ווען בין איך א ציוניסט געווארען? אה שוין זעהר, זעהר לאנג. צייט איך האב בעקומען א מתנה טובה: א גוטען קלאפ פון איינעם פון זייערע, נור דערפאר ווייל איך בין א יודישער יונגיל. איך בין א ציוניסט צייט איך האב אין חומש געלערנט, דאס דער ליעבער גאט האט בעשאפען דעם מענשען אין זיין געשטאלט, און דאס לעבען האט מיך אבער געלערענט פונקט פערקעהרט: דאס עס איז דא א גאנץ פאלק וועלכעס מע פערפאלגט און פעריאגט ווי ווילדע חיות, אויף וועלכעס מע האט ניט קיין קאפ רחמנות און קיינער וויל ניט בעטראכטען דאס מיר אלע האבען אויך א צלם אלהים.

א רעכט לאנגע צייט איז מיין ציוניזם בעשטאנען אין וואס איך האב געגלויבט אז מיין פאלק מוז זיך און וועט זיך בעפרייען פון זיין שענדליכען יאך, און וועט זיך אויסזוכען ערגיץ־וואו א לאנד אין דער גרויסער וועלט, וואו עס זאל זיך קענען אויסרוהען פון זיין מיעדקייט און פון זיינע ווייטאגען, פון זיין לאנגען וואנדעל און האנדעל... די צרות וואס עס ליידען מיינע ארומע אונטערדריקטע ברידער האבען מיר פון יוגענד אן זעהר גרויסע שמערצען פערשאפט, דאס האט מיר פערגאלט און פערגיפטעט אלע מיינע לעבענספריידען; אונזער צווייטויזענדיעהריגער גלות האט שטענדיג געטאצעט און געפ־עסען מיין לעבער פונקט אזוי ווי א גייער מיט זיין שפיציגען שארפען שנאבעל.

אבער זייט איניגע יאהר האט מיין ציוניזם אנגענומען א פעסטערען פארם, ער האט בעקומען פלייש און בלוט. דאס לאנד וועלכעס איך בעגעהר און וואהין איך שטרעב — איז ארץ־ישראל...

ווען איך וואָלט ניט גלויבען דאָס אונזער פאָלק איז פון דער נאַטור בעפעהיגט צו גוטע מדות, האָטש מיר האָבען פיעל מאָראַלישע געשווירען און וואונדען, פאַר וועלכע מיר האָבען צו פערדאַנקען אונזער לאַנגען גלות, — ווען איך וואָלט ניט געווען איבערצייגט אין דעם, אַז מיר וואָלטען אויך בעסער וועלען פיהרען אַ רייינעם, שענעם, זיטליכען און עהרליכען לעבען, וואָלט איך אויך קיין ציוניסט ניט געוואָרען.

איך בין אָבער פאָלשטענדיג איבערצייגט, אַז די יודען וועלען זיך אין זייער אייגענעם לאַנד, אין דער פרייהייט אויסבילדען צו אַ מוסטער פאָלק; איך גלויב אַז אונזער פאָלק וועט אין בעסערע, בעקוועמערע לעבענס בעדינגונגען קענען פעראייניגען די שטאַרקסטע און העכסטע קולטור מיט די ערהאַבענסטע און רייינסטע מדות און שטרענגע גערעכטיגקייט, וועלכע איז נור מעגליך פיר מענשען; איך גלויב אַז ווען די יודען וועלען צוריקקעהרען נאָך ארץ־ישראל, וועלען זיי דאָרט בעשאַפען צום צווייטען מאָל, און אפשר נאָך מיט מעהר פרישקייט און לעבענדיגקייט, אַ נייע לעהרע צו נוצען פון דער מענשהייט, אַ תּוֹרת חַיִים פיר דער גאַנצער מענשליכער געזעלשאַפט, — און ווייל איך גלויב און בין איבערצייגט אין דעם אַלעם, בין איך ציוניסט פון קאָפּ ביז די פיס, דורך און דורך.

איך בעדויער שטאַרק און האָב חרטה פון גאַנצען האַרצען אַז אויך איך האָב זיך אין מיינע יונגע יאָהרען אַנגענומען פון דער קרענק וואָס הייסט אַסימילאַציע, אויך מיר האָט זיך געוואָלט פערמישען זיך מיט זיי. איך בין געווען פערנאַרט און האָב באמת געגלויבט אַז מיינע ניט־יודישע פריינד זענען מיר אַזוי טריי און גוט, ווי איך בין זיי טריי, ערגעבען און גוט. איך האָב זיי געהאַלטען פיעל, פיעל בעסער אַלס זיי זענען אין דער ווירקליכקייט. זייער פריינדשאַפט איז אפשר געווען נור צו מיין פערזאָן אַליין. זיי האָבען מיך בעהאַנדעלט ווי אַ אויסנאַהם, ווי איינעם וואָס איז ניט גלייך צו אַלע אַנדערע יודען. דאָן איז דאָס מיר געפעלען געווען, מיר האָט דאָס געשמעקט. איצט אָבער וויל איך ניט זיין אַ „שוטץ־יודע", אַ אויסנאַהם; איך קען היינט ניט אַננעמען די פריינדליכקייט, די ליעבע פון אַנדערע, ווען זיי רעכענען מיך גאַנץ אַנדערש, גאַנץ פערשיעדען פון אַלע איבריגע יודען. ניין, איך בין איצט צו שטאָלץ, איך וויל גערעכענט ווערען פאַר אַ יוד ווי אַלע יודען, ווי איינער פון פיעלע. און ווען איך זעה ווי יודען קריכען — אַזעלכע איז דאָ אַ סך — און לעקען זיך אום צו בעקומען אַ זיסען שמייכעל, איין רחמנות־שמייכעל פון אַ ניט־יודען, פון איינעם פון זייערע גרויסע און פאַרנעהמע, וועלכער קוקט פון אויבען אַראָב, ווען איך זעה דאָס, עקעלט דאָס מיך, איך וויל קיין אויסגעבעטעלטע גענאַד...

איבערהויפּט איז דאָס אַ משוּגַעת צו טראַכטען, דאָס די געטאָיודען, וועלכע זענען דער רוֹב פון דעם יודישען פאָלק, דאָס די יודען קענען און וועלען זיך אַסימילירען. אין די מעגליכקייט פון דער אַסימילאַציאָן, זיך צו פערמישען און פערשמעלצען מיט אַנדערע פעלקער גלויבען, און טרוימען דערפון נור די יודען, וועלכע האָבען ווענינגסטענס גלייכבערעכטיגונג אויף דעם פאַפּיר. אָבער אין די לענדער וואו זיי ווערען ניט גערעכענט פאַר בירגער ווי לְמָשָׁל אין מאַראָקאָ און רומעניען, דאָרט קען ניט זיין קיין רייד און קיין טרוים פון אַסימילאַציאָן, נאָר פון מאָראַלישען זעלבסטמאָרד: שְׁמַד'ען זיך.

די מיסיאָנסטהעאָריע, ד. ה. די לעהרע וועלכע זאָגט דאָס דער ליעבער גאָט האָט די יודען צוזייעט און צושפרייט צווישען פרעמדע פעלקער כְּדֵי זיי זאָלען פרעדיגען און פערברייטען די לעהרע און גלויבען אין איין איינציגען גאָט, אַלס איין רעליגיאָן פאַר דער גאַנצער וועלט, איין אמונה פאַר אַלע פעלקער, און די ליעבע און פערברידערונג צווישען אַלע מענשען, אַזאַ טהעאָריע האָבען אויסגעטראַכט און אויסגעשפּאָנען די אייראָפּעאישע יודען. איהר ווייסט צוליעב וואָס האָבען זיי דאָס געמאַכט? גאַנץ פּשוּט צו פערדעקען און צו ענטשולדיגען זייערע אַנפּאַסונג צו די געגעבענע פערהעלטניסען, זייער ערבערמליכע קאַלטבלוטיגקייט געגען זייערע אָרומע, אומגליקליכע, פערפאָלגטע ברידער. זייער מיסיאָנסטהעאָריע איז איבערהויפּט אַ פאַלשער שיין, איין פערבלענדעניש. די פעלקער האָבען איבערהויפּט קיין פאָראויס געגעבענע בעשטימונגען, זייער בעשטימונג איז צו לעבען און עקזיסטירען. די נייע נְבִיאִים פון דער פאַלשער מיסיאָנס לעהרע זיצען זיך גאַנץ רוהיג און ווילען בעווייזען ווי אַ מאַשין, קלאָר און גענוי, די ריכטיגקייט פון דעם, אַז די לאַגע פון יודען איז אַבהענגיג פון דער קולטור, דער בילדונג פון לאַנד אין וועלכען זיי לעבען. זיי ווילען מיט חֶשְׁבּוֹנוֹת פעסטשטעלען, אַז וואָס דאָס לאַנד איז געבילדעטער, קולטורעלער. איז אויך די לאַגע פון די יודען דאָרט בעסער און זיכערער. און ווען עס טרעפט זיך דאָס די יודען ווערען מעהר גע־

פעליעטאָן.

„עִכּוּב הַקְּרִיאָה".

אין איינעם פון די לעצטע נומערן פון דער צייטונג וואָס איך בין אויף איהר אַבאָנירט בשותפות מיט מיין שכן דעם שוסטער, וועלכער וואוהנט ביי אונז אין הויף רעכטס אינ'ם קעלער, לייען איך: אַלע סטאָלאַרעס און מולאַרעס, דאָרט ערגיץ אין אַ שטעדטיל אין זיד-אַמעריקאַ, האָבען געמאַכט אַ שטרייק (אַ יד-אחת), אַז קיינער פון זיי וועט ניט בויען און וועט ניט מויערן ביז מען וועט זיי ניט נאָכגעבען די בעדינגונגען צו בעצאָהלען זיי גרעסערע שכירות און צו פערמינדערען זיי צוויי שטונדען פון דער אַרבייט יעדען טאָג. ווי איך האָב אָט דאָס נייעס געלייענט, האָב איך געגעניצט — און די גאַנצע מעשה האָט מיך גאָר ניט אָנגעהויבען האַרען. אָט די בהמות! מיינען זיי אפשר באמת אַז די וועלט קען זיך ניט בעגעהן אָהן זייער האָלץ און אָהן זייער לעהם? רעדען זיי זיך אפשר באמת איין אַז זיי וועלען די וועלט אויסהונגערען? גאָט צו דאַנקען די וועלט האָט געלעבט צעהן דורות פון אדם הראשון ביז נחין און דאַן ווידער צעהן דורות פון נח ביז אבֿרהמ'ן, און דאַן שענע עטליכע הונדערט דורות, און די מענשען האָבען כלל וכלל ניט געהאַט קיין הייזער און האָבען געוואוהנט אויף די ביימער און אין די הילען (לייענט זייט מוחל, וואָס די חכמי העולם שרייבען), און האָבען פאָרט געלעבט גאַנץ בכבוד, גאַנץ יודישליך, און האָבען חתונה געמאַכט קינדער אויך — און בעזרת השם יתברך וועלען מיר אויך ווייטער זיך קענען אָהן זיי עטליכע טעג בעגעהן. — ובכן לייען איך ווייטער און איך געפין ווידער אַ נייעס: אַלע שניידער, דאָרט אין ענגלאַנד אין אַ שטעדטיל לידס, האָבען געמאַכט אַ שטרייק אַז קיינער פון זיי וויל ניט מעהר נעמען אַ נאָדיל אין האַנד ביז מען וועט זיי ניט נאָכגעבען די בעדינגונגען וואָס זיי פערלאַנגען. ווי איך האָב אויך אָט דאָס געלייענט האָב איך ווידער געגעניצט — און עס האָט מיך גאָר ניט אָנגעהויבען האַרען. אויך מיר אַ וואַזשנער עסק! מיינען זיי ניט אפשר גאָר אַז קליידער איז אַ מין אַרטיקעל וואָס מען האָט איהם נעטהיג ווי להבדיל איין אפּטייק? זיי ווייסען אַ פנים ניט אַז אַ מאָל איז געווען די נייעסטע מאָדע פון פּאַריז „אַ פייגענבלאַט אַרום די לענדען"; זיי ווייסען אַ פנים ניט (לייענט, זייט מוחל, וואָס די חכמי העולם שרייבען) אַז גאָר אַ מאָל האָט מען כלל וכלל ניט געוואוסט פון קיין קליידער צו זאָגען; זיי ווייסען אַ פנים ניט אַז די וועלט שטעהט גאָר ניט אויף דעם זכות פון שניידערס און פון קליידער. — ובכן לייען איך ווייטער מיין צייטונג און איך געפין ווידער: אַלע בעקערס, דאָרט ערגיץ אין אַ שטעדטיל לאָנדאָן, האָבען געמאַכט אַ שטרייק א. ז. וו. א. ז. וו. — און דאָס האָט מיך ערשט רעכט ניט אָנגעהויבען האַרען. בעקערס! אויך מיר מענשען וואָס מען דאַרף האָבען דרך ארץ פאַר זיי! ווער גאָר קוקט אויף אַזעלכע בריות? זיי מיזען אודאי מיינען אַז ברויט און זעמעל זענען גרויסע תקיפים; זיי מוזען אודאי מיינען אַז זיי זענען גרויסע יחסנים און זיי האַלטען די גאַנצע וועלט פאַר די פּאַלעס. אָבער גאָר לא! דער פסוק האָט שוין לאַנג געזאָגט: „ניט אויף דעם ברויט אַליין לעבט דער מענש", און איך מצדי בין מוסיף: און אויף זעמעל אויך ניט. און נאָך האָט דער פסוק געזאָגט: „ניט צו חכמים איז ברויט", און מיר זענען דאָך אידאי ובודאי חכמים. און די גמרא זאָגט אַז די ערשטע זענען געווען מענשען, זענען מיר... שאַ! ניט דאָס האָב איך געוואָלט זאָגען; איך מיין אודאי איין אַנדערע גמרא נאָר אין תוך אַריין: וועלכע האָפנונג האָבען זיי דען צו דערלאַנגען עפּיס אָדער אויסצופיהרען עפּיס? דער שטרייק, ריכטיג בעטראַכט, איז דאָך אייגענטליך די זעלבע חכמה וואָס ביי אונז עכּוב-הקריאה אין אַלע אונזערע קלייזליך און בתי-מדרשים — און האָבען מיר דען געזעהן אַז מענשען האָבען, ווען עס איז, דורך עכּוב-הקריאה עפּיס דערלאַנגט אָדער עפּיס אויסגעפיהרט? זעהט איהר, וואָלטען עס האָטש זיין אַזעלכע בעלי-מלאכות וואָס די וועלט קען זיך באמת ניט בעגעהן אָהן זיי, וואָלט איך שוין גאָר ניט רעדען; זעהט איהר, וואָלטען עס האָטש זיין מלאכות וויכטיגע, נעטהיגע מלאכות...

און פּלוצלינג בליצט מיר דורך מיין קאָפּ אַ געדאַנקען, און מיין מוח ווערט איין רגע ווי מבולבל, ווי פערשבורט. איך אַליין כאַפּ מיך אויף ווי

שלאַגען און געמאַטערט אין רומעניען ווי אין עסטרייך, און אין עסטרייך מעהר ווי אין דייטשלאַנד, אלזא ווען די רעכנונג שטימט ביז אויף אַ האָר, זענען זיי גאַנץ צופריעדען, ווי דער געלעהרטער איז צופריעדען ווען ער ענטדעקט עטוואס נייעס, און זיינע רעכנונגען און עקספּערימענטע האָבען זיך איינגעגעבען און געלונגען. די גוטע לייט פערגעסען אָבער אַז דער קולטורבאַראָמעטער בעשטעהט פון לעבעדיגע מענשען, פון זייערע ברידער, דאָס יעדעסמאָליגע פאַלען און אַראָפּלאָזען זיך פון דעם באַראָמעטער איז פערבונדען, פערקניפּט מיט אומגליק פון טויזענדער ברידער; אַז מיט דעם פאַלען פון דעם קולטורבאַראָמעטער פאַלען אויך קעפּ און גלידער, פאַלען און פערשמאַכטען מענשליכע לעבען... אַך און ווי אָפט פאַלט. און פאַלט אין דער לעצטער צייט דער קולטור־באַראָמעטער!..

די מיסיאָנסטהעאָריע איז נור אַ זייפענבולבע, אַ פאַנטאַזיע. די עקזיסטענץ און ענטוויקלונג פון יעדען פאָלק העננט אָפּ, ווי אַלסדינג אין הימעל און אויף דער ערד, פון דעם געזעץ, אַז אַלע געשעהנעס אין דער וועלט האָט אַ אורזאַכע, אַ סבּה, און יעדע סבּה האָט איהר ווירקונג, און נור איין מיסיאָן האָט יעדעס פאָלק: צו לעבען, אָדער אונטער־צוגעהן; אַליין נאָך זיינע אינעווענינגסטע כּחות און דער מעגליכקייט זיך צו ערהאַלטען צווישען אַנדערע פעלקער. דאָס יודישע פאָלק האָט בעוויזען דער גאַנצער וועלט אין זיין פיערטויזענדיעהריגער געשיכטע זיין פעהיגקייט צו לעבען. פיערטויזענד יאָהר ווי מיר לעבען און ערהאַלטען זיך אַלס פאָלק, און דאָס בעווייזט, אַז מיר האָבען נאָך אין זיך אַ אוצר לעבענסקראַפט, חיות, ענערגיע. דאַרום קען אונזער מיסיאָן בעשטעהן איינציג און אַליין אין ווייטער לעבען, און פעריונגערען זיך, אויפלעבען מיט פרישע כּחות און נייעם מוטה, יונג ווערען און ווידער געבאָרען ווערען ווי דער פויגעל פעניקס פון זיין אַש, און אָנפאַנגען אַ מענשען ווירדיגעס לעבען און אויס מיט דער פאָלקס־בעטלעריי, ווי עס האָבען דאָס אויסגעפיהרט אין ניינצעהנטען יאָהרהונדערט אַנדערע צוויי קולטורפעלקער, די איטאַליענער און גריעכען וועלכע לעבען איצט בכבוד אַלס זעלבסטשטענדיגע פעלקער. דאָס צוואַנציגסטע יאָהרהונדערט, אויף וועלכען שוועל מיר שטעהן איצט, מוז און וועט די ווידערבעלעבונג און אויפערשטעהונג פון אונזער פאָלק דורכפיהרען. שטאַרבען ווילען און זאָלען מיר ניט אויף קיין אופן, פאַר קיין פרייז...

פאַר מיינע גייסטיגע אויגען שטעהט קלאָר און העל דאָז צוקונפטס־בילד פון דער אויפערשטעהונג און ווידערבעלעבונג אַלס זעלבסטשטענדיגעס פאָלק. לחיים או למות, לעבען אָדער שטאַרבען אַלס פאָלק? אויף דעם קענען נור מיר אַליין ענטפערען, דאָס העננט אָפּ נור פון אונז יודען אַליין; דורכפיהרבאַר, מעגליך איז דאָס געוויס...

(ענדע קומט).

דר. מ. מאַנדעלשטאַם.

דאס יודישע געפיהל.

(ענדע)

„צייטען בייטען זיך" — זאָגען יודען אַ גלייכווערטיל. יאָ, זיי בייטען זיך. די שאלה איז נור, אויב צו גוטען.

אין די לעצטע הונדערט יאָהר זענען געקומען נייע צייטען פאַר אונזער פאָלק. אַלעס האָט זיך אומגעענדערט, פיעלעס איז בעסער געוואָרען. קיין אינקוויזיציעס זענען שוין נישטאָ, דאָס געטאָ איז אויך צום טהייל פערשוואונדען, פון דרויסען איז געוואָרען אַ ביסעל גרוימער, ליכטיגער, ריינער, און אינעווייניג? און דאָס יודישע האַרץ, דאָס יודישע געפיהל — וואָס איז מיט זיי געוואָרען?

איך וויל דאָ ניט רעדען פון די כּלומר'שט „געבילדעטע" אונטער אונז יודען, וואָס האָבען פערקויפט די בּכורה פאַר אַ טאָפּ לינזען, וואָס זייער גאַנצער כּבוד בעשטעהט אין דעם, מען זאָל זיי ניט דערקענען, אַז זיי זענען יודען. ביי זיי איז דאָס יודישע געפיהל אַריין אין דער קעשענע. אַ גוטע שטעל, אַ גוטער שדוך, אַ שטערנדיל אויפ'ן האַרצען, זענען ביי זיי צעהן מאָל טייערער פון אַלע יודישע און מענשליכע אידעאַלען, זיי פיהלען ניט מעהר, אַז מען דאַרף האָבען אַ יודיש האַרץ, זיי פיהלען נור דאָס, אַז זיי האָבען אַ גוטען מאָגען, וואָס קען פערשלינגען אַלעס, אייגענע און פרעמדע...

און אפילו אונזער המון עם, די גרויסע מאַסע פונ'ם יודישען פאָלק, אונזערע בּעלי מלאכות און אונזערע בּעלי בּתּים, — בעזונדערס אין די גרויסע שטעדט — וואָס פאַר אידעאַלען האָבען זיי אַצונד? און אונזערע געהויבענע בעלי־בתּים, אונזערע „שענע יודען", פרומע און כּשר'ע יודינעס?... אַז אַ קינד ווערט אַלט צעהן־עלף יאָהר, פרעגט מען שוין: „וואָס

משוגע און לויף ארום אין מיין צימער עטליכע מאָל אהין און אהער און דערנאָך איינמאָל אין דער מיט, לאכט ניט פון מיר, פריינד מיינע. די געוואוינהייט ארום צו לויפען אין צימער עטליכע מאל אהין און אהער און דערנאָך איינמאל אין דער מיט, אזוי באלד ווי עס בעווייזט זיך מיר עפּיס א געדאנקען איז שוין איין אלטע געוואוהנהייט; אויך אריסטאָטלעס, להבדיל, האט געליטען דארין (זעהט, זייט מוחל, וואָס עס שרייבען די חכמי העולם), און דער געדאנקען וואָס האָט יעצט אויסגעפילט אלע ווינקעליך פון מיין מוח און אלע עקען פון מיין הארץ איז באמת געוועזן א גרויסער, א וואונדערליכער, א געוואלטיגער געדאנקען; א געדאנקען, זאָג איך אייך, פון א גאון, אזוי ווי איהר זעהט מיך לעבען; און איהר ווייסט אז איך האב פיינד זיך צו בעריהמען און אז תמיד בין איך איין עניו. —

און ווייסט איהר וואָס דער איינפאל איז אזוינס געוועזן? — זעהט איהר, איך בין דאָך א יודישער שרייבער. וואָס איך שרייב, ווייסט איהר. זונטאָג שרייב איך שירים, מונטאָג עקסעגעטיקא, דינסטאָג ערצעהלונגען, מיטוואָך א־טיקלען, דאָנערשטאָג נאטורוויסענשאפטען, פרייטאָג היסטאָריע, שבת — דאָס טאר מען ניט אויסזאָגען, נאָר שרייבען שרייב איך אויך פּאָליטיקע, קריטיקע, ביאָגראפיעס, פעליטאָנען און נאָך אפשר א הונדערט אזעלכע מינים. וואָס שרייבט ניט אלץ א יוד? און ניט נור איך אליין, ניין, אויך אַלע מיינע קאָלעגען, די יודען, שרייבען אָט אלע די זעלביגע מינים. און אָט פאלט מיר איין: איך זאָג דאָך אלץ אז די וועלכע עס מאכען א שטרייק וואָלטען וועניגסטענס זיין אזעלכע וואס האָבען אין האַנד א מלאכה א נעטהיגע, א וויכטיגע, וואס די וועלט קען גאָר ניט אויסקומען אָהן איהר — טאָ, טראכט איך מיר, וואָס זשע וואָלט זיין און וואָס זשע וואָ־ט געשעהן און ווי זשע וואָ־ט די וועלט אויסקוקען ווען מיר יודישע שרייבער אלע וואָלטען זיך פלוצלינג אפּשטעלען און מאכען א שטרייק און ניט שרייבען קיין איינציג וואָרט מעהר? ניט חלילה, מיין איך, אז מיר זאָלען זיך שטעלען אויף איביג, — ניין, אזוי שלעכט זענען יודישע מענשען ניט, און מיר ווילען גאר ניט אז א וועלט זאָל חרוב ווערען — נאָר, מיין איך, וואָס וואָלט זיין ווען מיר וואָלטען זיך אפּשטעלען און ניט שרייבען, למשל, דריי טעג און דריי נעכט כסדר?

איך בין ווי פערשכורט פון אָט דעם גרויסען געדאנקען. איך בין דאָך עפּיס א מענש א בקי אין וועלט זאכען, פערשטעה מיך אויף מענשען, ווי בכלל יעדער יודישער שרייבער, בין גאָר קיין נאר ניט, קיין עין הרע, ווי בכלל יעדער יודישער שרייבער, האב א ידיעה, ברוך השם, אין מילי דעלמא און ווייס מיך צו בעגעהן מיט מענשען, ווי בכלל יעדער יודישער שרייבער, און איך שפיער ניט אין זיך קיין ביסעל בטלן, קיין ביסעל מלמד, קיין ביסעל ארים־בחור, ווי בכלל יעדער יודישער שרייבער — און איך, איך זאג אייך, אז יעצט האָב איך געטראָפען דעם נאגיל אויפ'ן קאפּ. איך שווער אייך ביי מיין חכמה.

קען זיך עפּיס א מענש פארשטעלען אין זיין פאנטאזיע א וועלט, א יודישע שטאָדט זאָל קענען לעבען דריי טעג און דריי נעכט כסדר אָ־ן ליטעראטור? — זעהט א הר, גאנץ גוט קען איך מיר פאָרשטעלען, א וועלט זאָל קענען אויסקומען אָהן הייזער, אהן קליידער, אהן ברויט מיט זעמעל, און אפילו אָהן פרענומעראנס און ווינט־קאָרטען, נאר זיך פארשטעלען א יוד אהן ליטעראטור, דאָס הייסט ביי מיר זיך פאָרשטעלען: ניט עטהמען אין פארט בלייבען לעבען.

איך בין ווי מבולבל פון דעם גרויסען, געוואַלטיגען איינפאל. אָט איז די וויכטיגע, נעטיגע מלאכה, וואס, אז איהרע ארבייטער זאָלען זיך אָפּשטעלען און מאכען א שטרייק, וואלט די וועלט ניט געקענט אויסקומען אָהן זיי! מיר זענען, דאכט זיך, די איינציגע וואָס די וועלט מוז אונז האבען; די איינציגע, דאכט זיך, וואס, אז מיר זאָלען עטליכע טעג אויפהערען, וואָלטען מיר קענען אויספיהרען אלדינג וואס מיר ווילען נור בעגעהרען!

און ווי משוגע, ווי פערשכורט בין איך ארויס אין גאס און בין געלאָפען. ראשית בין איך געלאָפען עטליכע מאָל אהין און אהער און דערנאָך איינמאל אין דער מיט, ביז איך בין שיער נישט ארונטער אונטער די רעדער פון א וואָגען און אונטער די פיס פון די פערד. לאכט נישט פון מיר, פריינד מיינע. די געוואָנהייט ארום צו לויפען עטליכע מאהל אהין און אהער און איינמאל אין דער מיט איז שוין אנ'אלטע געוואָהנהייט שטענדיג ווען איך דערזעה עפּעס פרישע פנימער; דאס איז נאטירלך ווייל איך בין א מעורב עם הבריות. מיין כונה איז געוועזן זעהען זיך מיט אלע מיינע קאָלעגען און זיי אנזאגען וואָס גאָט האָט מיר געשיקט אין זינען אריין און זעהען דעם פּלאַן אויסצופיהרען.

וועט זיין דער תּכלית?" — און מען רייסט איהם אָפּ פוּנ'ס חדר. דער פּראָסטער יוד מאַכט אַזאַ יונג קינד שוין פאַר אַ בעל מלאכה אָדער אַ משרת אין אַקלייט, דער רייכערער יוד זעהט אַריינצוגעבען זיין קינד אין אַ שולע מיט "פּראָוועס", און דוקא אין אַזאַ שולע, וואו ער זאָל שוין מעהר קיין יודיש וואָרט ניט הערען, דאָס רייכערע יונג קינד אין דער שולע פערגעסט אפילו די פּרשה חומש, וואָס עס האָט געלערענט אין חדר, דאָס אָרומע קינד ביים בעל־מלאכה אָדער אין געשעפט הערט אויך קיין יודיש וואָרט ניט, וואָרום זיין בעל הבית און זיינע חברים וויסען שוין מעהר ניט פון אַ בית מדרש, אַ פּרק משניות אָדער עין יעקב. אין דער פרייער צייט געהט מען בעסער אַרום אין טראַקטירען, קאַפע־הייזער וכדומה, מען רעדט לשון־הרע און נבול־פּה און צייטענווייס קומט נאָך צו געשלעג, שכרות און חלול־השם... אנשטאַט דעם פריהערען אידעאַליזם פרעגט דער יוד אַצונד אויף יעדער זאַך, וואָס ער דאַרף טהון ניט פון זיין מאַגען וועגען אָדער פון זיין קעשענע וועגען, די פּשוט'ע שאלה: "וואָס האָב איך דערפון?" — און טאַקי, באמת: וואָס "האָט" ער דערפון אַז זיין זוהן איז אַ יוד? וואָס וועט ער דערפון "האָבען" אַז זיין קינד וועט וויסען אַ יודיש וואָרט? וואָס וועט איהם "אַריינקומען אין קעשענע", אַז זיין קינד וועט וויסען די יודישע היסטאָריע, וועט וויסען, אַז האָטש מיר וואַנדערן פון לאַנד צו לאַנד שוין אַכצעהן הונדערט יאָהר, זענען מיר דאָך פאָרט ניט קיין ציגיינער, זענען מיר דאָך געבליעבען אַ גרויס פאָלק, וואָס האָט דער גאַנצער וועלט געגעבען אַ גאָט און דעם העכסטען בעגריף פון מוסר און מדות? וואָס וועט ער, ער, יענקל אָדער רבי יענקל אליין, האָבען דערפון אַז דאָס גאַנצע פאָלק וועט שטרעבען פריי צו ווערען אין זיין אייגען לאַנד? היינטיגע צייטען דענקט דער יוד גאָר ניט מעהר וועגען טובת־הכלל, וועגען עפּיס אַ פאָלקס־זאַך. ער בעטראַכט זיך שוין ניט מעהר ווי איין גליעד פון אַ גרויסען גוף, וואָס נור ווען דער גאַנצער גוף וועט געזונד ווערען, וועט דיעזעס איינציגען גליעד אויך גוט זיין. אונזערע פרומע יודען היטען אפילו אָפּ אַלע מצות, אָבער דאָס טהוען זיי נור פאַר זיך אליין, נור כדי זיי זאָל זיין גוט אויף יענער וועלט און זיי זאָלען זיין "פיינע יודען" אויף דער וועלט. וואָרום, ווי מען זאָגט, צו גאָט לויינט מען נישט צו. און האָבען אַ שענעם נאָמען פון אַ כשר'ען יודען האָט אויך עפּיס אַ ווערט... אַזוי איז דאָס רוב פון די לומדים און "איידעלע יודען".

און דער פראָסטער עולם — ער טראַכט איבערהויפּט זעהר וועניג, אַלעס, וואָס ער טהוט איז נור אַרגילות, אויס געוואָוינהייט, אָדער ווי דער נביא האָט עס אָנגערופען "מצות אנשים מלומדה", עס איז אויסגעלערענט, ווי מען לערנט אויס אַ בער טאַנצען. דער קאָפּ איז נישט דערביי און דאָס יודישע געפיהל ווערט מעהר און מעהר שוואַך און אויסגעלאָשען, לאָמיר זיך, ברידער, מודה זיין: ווען חלילה אין היינטיגע צייטען וואָלט געווען אַ אינקוויזיציע, ווי פאַר עטליכע הונדערט יאָהר, וואָלטען זיך פיעל יודען געפונען, אפילו פון די פרומע, צו געהן אין פייער פאַר אונזער אמונה און אונזער פאָלק? מיר זעהען טאָג־טעגליך, ווי צוליעב אַ צווייפעלהאַפטען תכלית, צוליעב מאַטעריעלע נוטצען, זענען מיר גרייט אונזערע קינדער אָפּצורייסען פוּנ'ם יודישקייט און זיי לאָזען אויפוואַכסען ווי גוים. מיר זעהען, ווי אַלע יודישע און מענשליכע אידעאַלען ווערען פערגעסען, ווייבאַלד זיי קיהרען נור אָן די קעשענע — און וואָס קענען מיר, אַלזאָ, ערוואַרטען פוּנ'ם יונגען קומענדען דור?

מען ענטפערט אונז: דעם יודען איז שלעכט, זיין מאַטעריעלע לאַגע איז שרעקליך; אָבער איז איהם דען אַצונד ערגער ווי מיט 400 יאָהר צוריק? וואו זענען אַלע גוטע יודישע מדות אַהינגעקומען? וואו איז דאָס געפיהל פון "חברים כל ישראל", וואו איז אונזער אחדות, אונזער רחמנות, אונזער יודיש האַרץ? היינט ווייס אַ יוד נור דעם אַנדערען יודען אַרויסצורייסען דעם ביסען פוּנ'ם מויל, היינט וויינט ער ניט אויף "מי ימית", נאָר אויף "מי יחיה", היינט זענען ביי אונז מוסרים, דאַנאָסטשיקעס געוואָרען אַ געוועהנליכע זאַך, מסר'ן קענען מלמדים, חסידים מיט לאַנגע פּאות און ברייטע גאַרטלען, עס טהוען עס פיעלע פרומע יודען, וואָס וועלען ניט עסען קיין כזית אָהן געוואַשען... היינט ווייס אַ יוד, אַז "מיט אַ יודען איז גוט נור קוגעל צו עסען", אַז "לעבען זאָל מען צווישען גוים און שטאַרבען צווישען יודען", און נאָך אַזוינע שענע מיני גלייכווערטליך, וואָס בעווייזען, אַז דער יוד איז נמאס ומאוס אפילו ביים יודען אַליין אין די אויגען, אַז אונזער המון־עם גלויבט אין אַלע שקרים, וואָס אונזערע פיינד האָבען אויסגעטראַכט אויף אונז...

און צו אַזאַ פאָלק קומט מען מיט אַזאַ גרויסען און הויכען געדאַנקען, ווי דער ציוניזם!

און שוין נאָכמיטאָג פוּנ'ם זעלביגען טאָג זענען מיר צוזאַמענגעקומען אין שטאָדט-גאָרטען. געקומען זענען אַלע שרייבערס וואָס וואוינען אויף נאַלעווקים און אויף פראַנציסקאַנערגאַס און אויף דזיקעגאַס, אויף טוואַרדאַ, גרזיבאָוו און מאַריאַנסקע אין וואַרשאַ; אַלע זענען געקומען, יונג און אַלט (אָנמערקונג. — אַלט, זאָגט זיך נור אַזוי; באמת אָבער זענען עס געוועזען אַזעלכע וואָס האָבען געהאַט דערמעלבען נס וואָס בן זומא מיט דער באָרד, וועלכער זאָגט: איך בין אַזוי ווי זיבציג יאָהר, און אין תוך איז ער נור אַלט געווען זיבעצען יאָהר); אַלע שרייבער זענען געקומען, אַחוץ די וועלכע שרייבען מזוזות און תפלין און ספרי תורה — און, פערשטעהט זיך דאָך, אַז איך בין געווען דער פּרעזידענט.

און איך האָב אָנגעהויבען האַלטען די רעדע.

ראשית האָב איך אָנגעהויבען מיט דער מליצה פון אסתר המלכה עליה השלום, אַזוי: געה, זאַמעל צונויף אַלע שרייבערס וועלכע געפינען זיך אין וואַרשאַ און סטאַטשקעט אויף מיר און שרייבט ניט און פערפאַסט ניט דריי טעג, נאַכט און טאָג, אויך איך און מיינע חברים וועלען אַזוי סטאַטשקען. — און דערנאָך האָב איך ווייטער גערעדט מיט אַ צווייטער מליצה, אַזוי: מיר יודישע שרייבערס, זענען להבדיל, אַזוי ווי די לעכעליך, לעכעליך, פייפעליך, פייפעליך, וואָס איז ענטפלעקט און בעוואוסט פאַר דעם שטול פון אונזער כבוד. אַז עס עפענט זיך איינס פון זיי אָדער עס פערשטאָפּט זיך איינס פון זיי, קען ניט די וועלט אַ קיום האָבען און בעשטעהן אפילו איין שעה. — און דערנאָך האָב איך ווייטער גערעדט מיט הונדערט אַנדערע מליצות. אַלעס מיט פיעל חכמה וואָס גאָט האָט מיך געלייטזעליגט. און צום סוף ווי איך האָב נור דערהערט די ערשטע בראַוואָס, האָב איך מיך דערהיצט און האָב אַ געשריי געטהון, אַזוי: — מיר אַלע דאָ, און די גאַנצע וועלט, ווייסען וואויהל ווי יעדער יוד דאַרף האָבען און מוז האָבען און איז בענייטיגט צו האָבען יעדעס ספר און יעדען מאמר און יעדעס וואָרט וואָס מיר שרייבען. יעדער יוד, אפילו דער אָרומסטער (און דער רייכער מכל־שכן, מכל־שכן!) פערקויפט זיין דעק און זיין לעצט קישען, אָדער ער פערזעצט זיי ביים מלוה, ווי להבדיל אויף ארבע כוסות, בכדי צו קענען קויפען אַ ספר. הערט זיך, אַז ס'איז פערטיג געוואָרען אַ ניי ספר אין דרוק, האַפּען זיך אויף ששים רבוא יודען און בעלאַגערען די טהירען פוּנ'ם מחבר און וואַרפען איהם אָן מיט געוואַלד זילבער און גאָלד און חאַפּען אויס ביי איהם דאָס ספר. פערשפּעטיגט זיך אַ מאָל אַ שרייבער צו קומען אין שטאָדט אַריין, פאָהרען איהם ענטגעגען די גרעסטע לייט און זוכען איהם אויף, ווייל זיי קענען זיך נעביך קיים דערוואַרטען. וואוהנט אַ מחבר אין האָטעל, קומען די גרעסטע עשירים מקבל־פּנים זיין, און וויינען און בעטען רחמים, ביז זיי האָבען די זכיה צו בעקומען פון איהם דאָס ספר. פערשטעהט זיך, פאַר טויזענד רענדליך און שטרפ"ט אלפים טאָלער, געהט מען אין גאַס אַריין, זעהט מען די גרעסטע גבירים דרעהען זיך אַרום און געהן צו צו יעדעס טויער פון אַ האָטעל און פרעגען ביים דוואָרניק, אויב עס איז ניט געקומען עפּיס אַ מחבר צו פאָהרען און אויב ער נעמט שוין אָן ביי זיך. זעהט — האָב איך געשריגען — און קוקט זיך צו צו יודישע דרוקערם און איזדאַטעלעס; ווער בויט זיך הייזער פון זיבען שטאָק הויך? ווער בעוואוהנט פּאַלאַצען? ווער בויט ווילען פאַר זיך? ווער פאָהרט אויף גומענע רעדער? פערשטעהט זיך פון זעלבסט, אַז יעדער מדפּיס און יעדער איזדאַטעל ביי יודען! בקיצור, איך קען ניט קיין אומה און קיין לשון אין דער גאַנצער וועלט, וואָס דער זין פאַר ליטעראַטור זאָל זיין ביי זיי אַזוי ענטוויקעלט ווי ביי יודען. דער יוד טהוט דעם גאַנצען טאָג קיין שום זאַך ניט, ווי נור ער קויפט ספרים און מאַכט רייך די מחברים די יודישע. אַ יוד קען גאַנץ לייכט זיך בעגעהן אָהן אַ שטיוועל און אָהן אַ ברויט (והראיה, מען זעהט דאָך!) אַבי גיב איהם די זכיה אַז אַ מחבר זאָל איהם וועלען פערקויפען עפּיס אַ ספר. דער יוד, וועלכער לויפט דעם גאַנצען טאָג אַרום אויף נאַלעווקים און דזיקאַ, פערשטעהט זיך ער לויפט נעביך זוכען אַ קראָם וואו ער וועט קענען בעקומען אַ ניי ספר. אַ יוד זיצט זיך אין דער היים, אָפּגערוהט און אין נחת, און רעדט מיט ווייב און קינד, פערשטעהט זיך, ער רעדט ניר און גיט זיך מיה צו ערקלערען זיי ווי וויכטיג עס איז ליטעראַטור. אַ יוד ערציהט זיינע קינדער און דערוועקט אין זיי זייערע חושים, פערשטעהט זיך, ער איז נור מכוון מיט אַנגסטשווייס צו דערוועקען אין זיי דעם חוש און די לוסט צו יודישע ספרים. אַז מיר געהן אַדורך די

ווען די ציוניסטען וואלטען געקומען און געזאגט צום פאלק: היינטמארגען וועלען מיר אייך געבען פארטיגע וויינגערטנער און בעארבייטעטע פעלדער" — דענסטמאל וואלט אונזער פאלק נאטירליך זעהר שנעל געווארען ציוניסטיש. אז דער ציוניזם שטעלט זיך אבער גרויסע צוועקען, וואס קענען נור לאנגזאם אויסגעפיהרט ווערען, אז ער וויל, דאס פאלק זאל אנהויבען צו פיהלען זיין אוננאטירליכע לאגע אין גלות, זאל אנהויבען צו וועלען אויסגעלייזט צו ווערען, און ניט נור צו פיהלען און צו וועלען אליין, נאר אויך צו ברענגען קרבנות פאר'ן גרויסען פאלקס־אידעאל און ניט צו ווארטען אויף פארטיגע וויינגערטנער תיכף ומיד, אויפ'ן שטעל — בלייבט דאס פאלק קאלט. "וואס האב איך דערפון?" — פרעגט דער פראסטער יוד. פיעל יודען קומען הערען ווען א ציוניסטישער מגיד דרשנ'ט אדער ווען מען דערצעהלט נייעס פונ'ם קאנגרעס, אבער עס געהט זיי אין איין אויער אריין און פון דעם אנדערען ארויס, ווארום קרבנות ברענגען פאר א זאך, וואס קען איהם אליין, דעם פרט, גאר קיין געלד ניט איינטראגען — דאס פערשטעהט דער היינטיגער יוד ניט. א מאל האט ער גאר ניט געזוכט נור וואס פאר איהם בעסער איז; וואס פאר'ן גאנצען פאלק איז טייער און הייליג, דאס איז אויך דעם איינצעלנען יודען געוועזן דאס העכסטע אין דער וועלט. היינט אבער ווייס ער נור איינס: זאגט מען, אז אין ארגענטינע אדער אין ציפערן איז בעסער ווי אין ארץ־ישראל, פערגעסט ער אן זיין גאנצער היסטאריע, וואס בינדעט איהם צוזאמען מיט זיין היסטארישען הייליגען לאנד, און לויפט אהין, וואו ער מיינט בעסערס צו האבען. חאטש אויף זיין פאלק וועט מען דארט אויך קוקען ווי אויף פרעמדע. זענען ערגיץ וואו אין א שטעדטיל די גבירים, די נעדויבענע בעלי־בתים געגען דעם ציוניזם, געהט זיי דאס פאלק נאך, און די גבירים זענען געגען דעם ציוניזם. ווארום וואס דארפען זיי איהם? וואס פעהלט זיי אין גלות? קיין העכערע אידעאלען ווי געלד זאמלען און געלד־אויסברענגען האבען זיי ניט. און געלד אויסברענגען איז גאט צו דאנקען דא אויף וואס, אויף וויכטיגערע זאכען ווי דער ציוניזם, צום ביישפיעל אויף מאדעס, טרעאטערס, פערד, אקטריסעס וכדומה.

און אזוי איז אונזער פאלק אצונד געבליבען אהן אידעאליזם, אהן העכערע געפיהלען און בעשטרעבונגען. פון איין זייט זענען די רייכע און די כלומר'שט "געבילדעטע" קאלט ווי אייז צו יעדער פאלקס־זאך, און פון דער אנדערער זייט איז אויך דער פראסטער עולם געווארען א בעל־חשבונות און א בעל־תכלית ניט דארט, וואו דאס איז נייטיג, צום ביישפיעל ניט אויסצוברענגען אויף לוקסוס־זאכען, אויף מאדעס, נאר דא, וואו מען דארף האבען א ווארעם הארץ און א הייס יודיש געפיהל. אהן אזא טיעפען אינוויינעגסטען געפיהל איז דער ציוניזם אונמעגליך, ווארום ער מוז איינגעווארצעלט זיין אין דעם הארצען פון יעדען יוד, און איינווארצלען אזא לעבעדינעס, ווארעמעס, טיעפעס געפיהל קען נור די פערברייטונג פון דער יודישער געשיכטע און דער יודישער ליטעראטור אונטער אלע קלאסען פון אונזער פאלק. אין זיי וועט יעדער יוד געפינען די גרויסע אוצרות פון גוטע מדות און יודישע אידעאלען, וואס האבען אונז דערהאלטען אלס א גרויס־פאלק ביז היינטיגען טאג, דורך זיי וועט ער קענען לערנען אונזערע גרויסע גייסטיגע העלדען מיט זייערע גרויסע קרבנות פאר זייערע אידעאלען און פאר זייער פאלק.

ווען מיר, ציוניסטען, וועלען ניט מאכען ווידער לעבעדיג און שטארק דאס אמאליגע יודישע געפיהל, דען פריהערען יודישען אידעאליזם, דאס גרויסע, ווארעמע יודישע הארץ, וועלען מיר מיט דער צייט נור האבען א לאנד פאר א פאלק, אבער ניט קיין פאלק פאר א לאנד...

היידעלבערג, יוסף קלויזנער.

פאליטישע איבערזיכט.

מ ע ט ו ע נ ס מפלה האט געמאכט א שטארקען רושם אין ענגלאנד, מען האט זיך געפיהלט מוטהלאז און פערשעמט און מיט א קלעמעניש אין הארצען האט מען געווארט נאכריכטען פון ב ו ל ע ר'ן. ער האט געזאלט דער ענגלישער ארמעע צוריקגעבען איהר גלאנץ, וועלכען זי האט פערלארען, ער האט געזאלט ברייננען ענגלאנד טרייסט אין איהרע איצטיגע צרות. ב ו ל ע ר איז לאנגזאם געגאנגען פאראויס און ער האט ניט געאיילט אויסצופראבירען זיין קראפט אין א שלאכט מיט די בוירען. פון דעם האט מען געזעהן, אז ב ו ל ע ר איז א פארזיכטיגער און קלוגער גענעראל, וואס רעכענט אויס זיין יעדען טריט. זיין לאנגזאמקייט איז געוועזן פאר אלעמען א סימן פון זיין פערשטאנד און פעהיגקייט. ענדליך איז געקומען דער לאנג ערווארטעטער טאג. ב ו ל ע ר האט זיך מיט זיין חיל

גאסען פון לאדז אדער ביאליסטאק וכדומה, און מיר זעהן אט די גרויסע יודישע פאבריקאנטען און קאמיסיאנערען און מיליאנערען, און מיר קוקען זיך צו ווי זייער מוח שוויצט און זייער קאפ ארבייט און זייערע מחשבות פליהען, פערשטעהט זיך, אז זייער גאנצע ארבייט און דאגה און טראכטען און קלערען איז נור פון ליטעראטור פון יודענס וועגען. אז מיר קומען אין יודישע שטעדט און שטעדטליך אין ליטא און פולין, און מיר קוקען זיך צו צום פאלק, פערשטעהט מען, אז מיר זעהן איהם נור עוסק זיין אין יודישער ליטעראטור. הייבט אן א נייע יודישע צייטונג צו ערשיינען אדער מאכט זיך עפיס א נייע יודישע איזדאטעלסטווא, קומען באלד אין ערשטען טאג בערך הונדערט טויזענד יודען און חתמ'נען זיך אויף דער נייער צייטונג און פערשרייבען זיך אויף די נייע איזדאניעס, ווי להבדיל אויף „ניווא" ובדומה. דער יוד, בכלל, האט א מערקווירדיג, וואונדערליך געפיהל אין קונסט, קיין עין הרע, און אין ליטעראטור גאר ניט וואס צו רעדען, און אין די שענע ליטעראטור מכל־שכן, מכל־שכן. — ובכן, זעהט איהר דאך קלאר, ווי זעהר נעטיג אונזער פאלק האט אונז, און ווי זעהר מיר זענען תקיף אין אונזער געשעפט, און ווי זעהר מיר זענען אוחז ביד!

און ווען יא אזוי — רוף איך אויס מיט פייער — פאר וואס זאלען מיר זיך לאזען צאפען אונזער בלוט? פאר וואס זאל מען מעגען אונז עקספלאאטירען און מיר זאלען אלץ שווייגען? פאר וואס זאלען מיר זיין ווי די לעמעליך און זיך לאזען אלץ שערען? קומט, לאמיר מאכען יד־אחת! קומט לאמיר זיך ניט לאזען! קומט לאזען מיר זיך בעשירמען! ווען זיי בעדארפען אונז יא האבען און קענען זיך אהן אונז ניט בעגעהן — און דאס איז דאך קלאר ווי צוויימאל צוויי — טא זאלען, מיר זיין זייערע הערען און מיר וועלען זיי די בעדינגונגען פארשרייבען! איז פערהאנדען א מעגליכקייט. אז דורך א שטרייק זאל איין ארבייטער, וואס עס איז קענען דערלאנגען, טא זענען עס נור מיר, מיר אליין! שטעהט אויף, קומט, געהט, גיט די הענד — מיר מאכען א שטרייק! אבער — האב איך ווייטער גערעדט — איהר מוזט וויסען, אז מיר זענען יודען, יודען מיט ווייכע הערצער, רחמנים בני רחמנים, אייניקליך פון אברהם יצחק ויעקב, און מיר קענען ניט און ווילען ניט בעשליסען חלילה, אויפצוהערען, שרייבען אויף אייביג — ניין, און נור דריי טעג און דריי נעכט וועלען מיר ניט שרייבען, און דא וועלען מיר זעהן, אדרבה, ווי יודען וועלען זיך קענען בעגעהן אהן אונז!

דריי טעג וועלען מיר ניט שרייבען — קענט איהר אייך פארשטעלען וואס פאר א פנים די וועלט וועט האבען אז מיר וועלען דריי גאנצע טעג קיין איינציג ווארט שרייבען? קענט איהר אייך פארשטעלען, למשל, דריי טעג אהן פאליטיק פונ'ם גרויסען פאליטיקער וו'? אדער אהן וויסענשאפטליכע ארטיקלען פון דעם גרויסען וויסענשאפטסמענש ר'? אדער אהן מעדיצינישע ארטיקלען פון דעם גרויסען דאקטאר ל'? קענט איהר זיך פארשטעלען, למשל, דריי טעג אהן שירים פון דעם קלוגען פאעט פ'? (אנמערקונג — איך פיהל אז מיינע לעזער מיטשען זיך צו טרעפען, וועמען איך מיין דא, און א מענש מיט א יודיש הארץ ווי איך האט מורא אז זיי זאלען חס ושלום ניט אראב פון זינען פון צופיעל טראכטען, דאריבער זאג איך קורץ, אז איך מיין דא דעם פאעט פישזאהן). קענט איהר אייך פארשטעלען וואס פאר א צורה די וועלט וועט האבען, ווען למשל, שמ"ר וועט דריי טעג ניט שרייבען אינטערעסאנטע און העכסטאינטערעסאנטע ראמאנען? אז חמ"ץ פון טאראשטשא וועט דריי טעג ניט שרייבען זיינע וואונדערליך קלוגע זאכען? אז ב' (בכדי מען זאל קיין טעות ניט האבען אז איך מיין בערנע, בעאייל איך מיך מודיע צו זיין אז איך מיין דעם גרויסען ראמאניסט בעקערמאן!) וועט גאנצע דריי טעג ניט שרייבען זיינע פראכטפאלע ראמאנען? אז ג' (איך מיין דא ר' אליקום ברחן, הגם זיין נאמען הייבט זיך גאר ניט אן מיט א ג'!) וועט גאנצע דריי טעג אונז ניט מזכה זיין מיט לידער? בקיצור: קענט איהר אייך פארשטעלען א וועלט, וועלכע זאל קענען שטעהן גאנצע דריי טעג, אהן אונזערע וואונדערליכע שריפטשטעלער אלע צוזאמען?

(אנמערקונג. — איך בעט מחילה אלע די שרייבער וואס איך האב דא אין מיין פראסטקייט און אהן שום חכמות דערמאנט, דען זיי מוזען וויסען אז איך בין מיך אזוי נוהג ווי מיין רבי, דער קעלביניצער רב זכרונו לברכה: דער זעלבער רב איז פון תמיד אן ניט געוועזן קיין בעל דרשן און האט ניט געקענט פון דער בימה אראפ האלטען א דרשה אפילו פון צעהן ווערטער, מחמת ער איז ניט געוועזן קיין בעל דברן. איינמאל אבער פאר כל־נדרי זענען די פני־העיר

גערוקט צו קאלענזא, וואו ס'איז געשטאנען די מחנה פון די טראנסוואלער. ביי קאלענזא געהט דורך א טייך, וועלכער פערצאמט דעם וועג קיין לעדיסמיט. די ברעגען פון טייך זענען געוועזן פערנומען פון טראנסוואלער. בולער האט געוואלט דורכרייסען די ארמעע פון דעם פיינד און אריבערפיהרען זיין חיל איבער'ן טייך. הייס און בלוטיג איז געוועזן די שלאכט. עס האט אבער די ענגלענדער ניט געהאלפען זייער מוטה, די הארמאטען פון די טראנסוואלער האבען געמאכט פערוויסטונגען ביי די ענגלענדער, די ענגלענדער האבען ניט געקאנט אויסשטעהן דעם שרעקליכען פייער און זענען אנטלאפען. 1.00" מענשען האט בולער פערלארען אין דער שלאכט און מיט זיי צוזאמען האט ער אויך פערלארען די עהרע פון דער ענגלישער ארמעע און די מעגליכקייט צו בעפרייען לעדיסמיט. בולערס טעלעגראמע אין לאנדאן וועגען זיין מפלה האט ארויסגערופען א שרעק און א טיעפען טרויער אין גאנץ ענגלאנד. די נאכריכט איז געוועזן פאר אלעמען גאנץ אונערווארטעט און זי איז נאך פאר די ענגלענדער געוועזן שרעקליכער דורך דעם, וואס מיט א פאר טעג פריהער האט זיך פערברייטעט א פאלשע ידיעה אז לעדיסמיט האט זיך בעפרייט פון די בויערן.

ענגלאנד האט בעשלאסען ווידער שיקען חיל. ביז איצט האט זי שוין פערלארען אין דער מלחמה 8.000 מאן, און נייעס חיל האט זי אבער ניט פון וואנעט צו נעהמען. ענגלאנד איז די איינציגע מלוכה אין איירופא וואס זי נעמט ניט קיין רעקרוטען, נאר זי דינגט זעלנער. איהר ארמעע אויף דער יבשה איז זעהר קליין, איהר קראפט ליגט אין איהר גרויסען פלאט. איבער די פיעל לענדער הערשט זי דורך איהר קלוגער פאליטיק און דורך די רעכטע וואס זי גיט איהרע אונטערטהאנען. ענגלאנד האט לאנג ניט געפיהרט קיין גרויסע מלחמות. די מלחמה וואס ענגלאנד פיהרט איצט מיט טראנסוואל איז די גרעסטע אין איהר געשיכטע, איהרע גענעראלען און אפיצירען האבען ניט קיין גוטע מיליטערישע געניטקייט, איהרע געדונגענע סאלדאטען קענען ניט קעמפפען מיט דער קראפט ווי די טראנסוואלער און ארא[n]ניער, וואס זענען ביי זיך אין דער היים און וועלכע פערטהיידיגען זייער לאנד און זייער פרייהייט וואס איז זיי הייליג און ליעב.

איינצונעמען די בויערן דארף ענגלאנד האבען א פיעל גרעסערע ארמעע, ווי זי האט איצטער, און א בעסערע מיליטערישע ארגאניזאציאן, דאס ווערט אבער ניט אין איין מינוט געשאפען. גענעראל מעטועןֹ, ווי עס ווייזט אויס, איז אויך אבגעשניטען פון יעדער פערבינדונג מיט די איבריגע ענגלענדער. בולער האט געמוזט פערלאזען זיין ארט און אבטרעטען ווייט פון זיין פריהערדיגען פונקט. אין קאפלאנד ווערט אלץ גרעסער די צאהל פון די האלענדער וואס טרעטען צו צו די בויערן. אין גאנצען האבען שוין 10.000 בויערן, ענגלישע אונטערטהאנען, זיך פערבונדען מיט די טראנסוואלער.

וועגען דער אונצופרידענהייט מיט בולער'ן האט ענגלאנד איצט איבערגעגעבען דאס קאמאנדא איבער דער גאנצער ארמעע אין אפריקע איין אלטען גענעראל לארד ראבערטס און זיין מיטהעלפער דעם גענעראל קוטשנער, וואס האט ניט לאנג מנצח געוועזן די אראבער אין סודאן.

מיט דעם זענען אבער די ענגלענדער נאך גאניץ וועניג בערוהיגט, זיי זארגען עס זאלען ניט מקיים ווערען די ווערטער פון דעם טראנסוואלער פרעזידענט, העררען קרוגער, וואס האט געזאגט אז דער סוף פון דער מלחמה וועט זיין דער זעלביגער ווי פון די ענגלישע קאלאניען אין אמעריקא, וואס האבען מיט 100 יאהר צוריק מורד געוועזן געגען ענגלאנד און געגרינדעט א זעלבסטשטענדיגע רעפובליק פון די פעראייניגטע שטאטען.

דער נאציאנאלער קאמפף אין עסטרייכישען פארלאמענט האט געצוואונגען דאס מיניסטעריום זיך אבצוזאגען פון זיין שטעל. קלארי האט פערלארען די מעגליכקייט דורכצופיהרען דורך דעם פארלאמענט די נייטהיגע געזעצען, ער האט ניט געקענט נאכגעבען די טשעכען, ווייל דאס וואלט ארויסגערופען שקאנדאלען און אונארדנונגען פון דער דייטשער זייט, ער האט אויך ניט געוואלט רעגירען אהן פארלאמענט — דערצו איז ער געוועזן א צו ערענטליכער מענש — און איהם איז אויף אזא אופן מעהר נישט איבערגעבליבען ווי אבצוטרעטען זיין שטעל אנדערן מיניסטער. דאס נייע מיניסטעריום וועט דאך אבער האבען די זעלביגע שוועריגקייטען, ווי קלארי, ווייל די פראגע וועגען דער גלייכהייט פון די שפראכען איז א צו וויכטיגע, אז מען זאל קענען אזוי גיך געפינען א מיטעל ווי צו בערוהיגען און צו בעפרידיגען אלעמען. ווי וועט דאס נייע מיניסטעריום דורכפיהרען דעם בודזשעט און אלגעמיינע גע־

אויף איהם אנגעשטאנען אז ער זאל דוקא ודוקא א דרשה זאגען, דא איז ער ארויף אויפ'ן באלעמער און האט א זאג געטהון: „דער פסוק זאגט: לא תגנוב — ר' יאשע, דאס מיין איך אייך! דער פסוק זאגט: לא תרצח — ר' זיינוויל, דאס מיין איך אייך! דער פסוק זאגט: לא תנאף — ר' געציל, דאס מיין איך אייך! דער פסוק זאגט א. ז. וו. א ז. וו. ובזכות זה וכו' אמן כן יהי רצון!)

ובכן — האב איך ווייטער גערעדט — זעהט איהר דאך וואס פאר א תקיפים מיר זענען און ווי מיר האלטען די גאנצע וועלט אין האנד! און דאריבער, ברידער, נישט לאנג געווארט: דריי טעג וועלען מיר איצט אונזער ארבייט אבשטעלען, דריי טעג וועלען מיר איצט מאכען א שטרייק!

און די בעדינגונגען וואס מיר וועלען פערלאנגען זענען אזוי: ראשית זאלען מיר איין שעה אין מעת-לעת ווייניגער ארבייטען, דאס הייסט, אנשטאט 24 שעה אין מעת-לעת זאלען מיר פון היינט אן נישט מעהר ווי 23 שעה אין מעת-לעת בעדארפען ארבייטען; והשנית זאל מען אונז דערלעגען שכירות פאר אונזער אר־ביים בערך 4 קאפעקעס אויף א ריעז פאפיער (דער ריעז רעכענט זיך 500 באגען).

ובכן: בין איך פארטיג מיט דעם רעדען!

א גרויסער הורא האט זיך געלאזט הערען, און מיין פראיעקט איז איינשטימיג אנגענומען געווארען. — דריי טעג און דריי נעכט האבען יודישע שרייבער געמאכט א שטרייק, דריי טעג און דריי נעכט האבען יודישע שרייבער נישט גענומען קיין פעדער אין האנד. דריי טעג און דריי נעכט האבען יודישע שרייבער קיין איינציג ווארט נישט געשריעבען.

ובכן: דריי טעג איז געוועזן שלשת ימי האפלה!

וואס קען איך אייך דא לאנג בריען? — זאל איך אייך ערצעהלען וואס פאר א טייערע פערעל די ארומע אומגליקליכע ליטעראטורע האט פערלוירען אין יענע דריי טעג מיט דריי נעכט? דאס איז א זאך, נאטירליך, וואס איז פערפאלען אויף עולם ועד. דאס וואס איז נישט געשריבען געווארען, איז אזוי פראסט ווי פערלוירען פון קעשענע, און אט דעם חסרון קען מען, ליידער, שוין קיינמאל מעהר נישט ממלא זיין. אבער גאט האט גענומען און גאט וועט געבען". יודישע שרייבער זענען דאך בעלי רחמנות. און וועלען מסתמא, ווי עס איז זיך די גרעסטע מיה געבען, ממלא צו זיין זוועניגסטענס ווי ווייט עס וועט געהען, און וועלען טאג און נאכט, טאג און נאכט שרייבען, כדי ווי עס איז דאס שווער געפריוועטע יודישע פא־ק און די שווער געשלאגענע יודישע ליטעראטורע חאטש אביסעל ווידער אויף די פיס צו שטעלען. און דא וויל איך מיך נור בעגניגען צו ערצעהלען אייך פון דעם רעש און דעם גערודער און דעם געוואלדט און דעם שטורם וואס דער שטרייק האט אנגעמאכט אין אלע שטעדט און אלע שטעדטליך וואו יודען וואהנען נור. דאס יודישע פאלק ווי איך האב שוין אויבען געזאגט, קען איין פאר אלע מאל אהן ליטעראטור פראסט נישט לעבען. ובכן, כמעט האבען זיך אנגעהויבען יענע דריי פערפינסטערטע טעג, דא איז די מהומה א סך גרעסער געווארען ווי דענסטמאל אין מצרים. אין ערשטען טאג כעלות, ווי די ערשטע בלעטער פון די יודישע צייטונגען זענען נישט אנגעקומען צו זייערע אבאנענטען, דא האט מען געמיינט עס איז נור א טראף א זאלכער; אבער עטליכע שטונדען שפעטער, ווי דער עולם האט דערזעהען אז אויך נייע ביכער ווערען נישט געדרוקט, און עס האט זיך אנגעהויבען הערען איבער'ן שטאדט, אז די ארבייטער פון ליטעראטורע מאכען א שטרייק, דא איז א מהומה געווארען, גאר אומבעשרייבליך. פון אלע פיער עקען פון דער שטאדט איז מען געקומען צונויף צולויפען, און אם מייסטען זענען געלאפען די יורען פון נאלעווקיגאס און פון דזיקא גאס, פון טוארדא און גרזיבאוו און מאריאנסקא און מיט העק און מיט האמערס און מיט דרענגער און מיט שטאבעס אייזען זענען זיי בעפאלען די פאבריקען פון די יודישע מחברים און האבען געפרופט איינברעכען טהיר און פענסטער, און האבען געוואלט מיט געוואלד אריין אינעווייניג, און האבען מיט א גרויס קול געשריגען: גיט אונז ליטעראטורע, ווען נישט שטארבען מיר, אלעס אזוי ווי אונזער מוטער רחל עליה השלום. גיט אונז ספרים, גיט אונז ספרים! האבען זיי געשריגען, מיר זענען דאך יודען, און ווי קענען יודען אהן ספרים און אהן ליטעראטורע און אהן מליצה-ביכער לעבען! — און דעם צווייטען טאג באלד אין דער פריה זענען אויך געקומען דעפוטאציעס פון אנדערע שטעדט, און גאנץ בעזונדער זענען געקומען דעפוטאציעס פון לאדז, ביאליסטאק, אדעסא,

זעצע וועגען עסטרייך און אונגארן וואס מוזען בעשטעטיגט ווערען ביז ניי יאהר? פון דער שוויריגקייט איז מען ארויס דורך דעם, וואס דער נייער מיניסטער־פרעזידענט וועט זיך אין גאנצען ניט בעשעפטיגען ניט מיט אלגעמיינער פאליטיק און ניט מיט דער פראגע וועגען די שפראכען. דאס נייע מיניסטעריום וועט בעשטעהן פון מענשען, וואס זענען נור בעאמטע וואס האבען נור צו ערפילען די איצט נייטהיגע פאדערונגען און ניט דורכצופיהרען דעם אדער יענעם געזעץ. דאס נייע מיניסטעריום איז נור אויסגעקליבען אויף אייניגע וואכען, אום צו בעשטימען דעם בודזשעט און אבצומאכען אין אייניגע פינאנץ־פראגען מיט אונגארן. דאס נייע מיניסטעריום וועט ניט פאדערן די בעשטעטיגונג פון פארלאמענט, עס וועט בכלל רעגירען אהן איהם, נאר לויט דעם 14טען פונקט פון עסטרייכישער קאנסטיטוציאן, נאך וועלכען די רעגירונג האט דאס רעכט אין וויכטיגע פעלע צייטווייזע אנצונעמען געזעצע אהן דעם פארלאמענט. קלארי האט ניט געוואלט געהן אויף דעם געפעהרליכען וועג, ווייל ער פיהרט אין גאנצען דערצו, אז דאס פאלק זאל פערלירען זיין אכטונג צו די געזעצען און צו דער רעגירונג. מען קען ניט זיין אין ספק, אז די בעפעלקערונג פון עסטרייך איז זעהר אונצופרידען מיט דעם, וואס מען לאזט דעם פארלאמענט אליין מעהר און מעהר פאלען. די קאמיסיאן פון די פארלאמענטס־מיטגלידער האט זיך אויסגעדריקט אז מען דארף דעם 14 טען פונקט פון דער קאנסטיטוציאן אומענדערן, אין פיעל פאלקספערזאמלונגען האט מען שארף פראטעסטירט קעגען דעם פונקט און איצט זעהט זיך די רעגירונג געצוואונגען ווידער צו זוכען הילף אין דעמזעלביגען געפעהרליכען מיטעל ווי דאס פריהערדיגע מיניסטעריום. וואס וועט זיין דער סוף דערפון? שוועט מוז זיין דער רעגירונג, וואס קען ניט דורכפיהרען די געזעצע, פאר וועלכע איז די מעהרהייט פון פארלאמענט, וואס זי שרעקט זיך מיט דער אונצופרידענהייט פון דעם קלענערען טהייל. וועגען דעם האט איצט די רעגירונג פערלארען יעדע מעגליכקייט זיך צוריקצוקעהרען צו דער ארדנונג. וויל זי דורכברייננגען א געזעץ, פאר וועלכען עס איז דער גרעסטער טהייל — און דער גרעסטער טהייל בעשטעהט פון סלאווען — לאזען די דייטשען ניט, און אונטערגעבען זיך די דייטשען וועט בשום אופן די מעהרהייט ניט צולאזען.

דרייפוסעס פראצעס רופט נאך ביז איצט ארויס אבקלאנגען אין פראנקרייך. דייטשלאנד און מיט איהר עסטרייך און איטאליען האבען אבגערופען פון פאריז זייערע מיליטערישע פארשטעהער, ווייל זיי ווערען אין די צייטונגען אימער בעליידיגט און ווייל מע היט זיי איצט אזוי אז זיי קענען א טריט ניט טהון אהן שפיאנען וואס לויערן אויף זיי. דאס איז איינס. צווייטענס, האט זיך איצט ארויסגעשטעלט נאך א פאלש פון דעם געוויסען פאלקאווניק א נ ר י. בשעת עס איז געווען ז א ל א ׳ ס פראצעס האט א פראנצויזישע צייטונג אבגעדרוקט א ארטיקעל, אין וועלכען עס איז געווען בעליידיגט דער נאמען פון ז א ל א ׳ ס פאטער, וועלכען די צייטונג האט בעשולדיגט אין פאלשקייטען און בעטרוג. זאלא האט זיך דערוואוסט אז דער ארטיקעל איז געווען צוגעשטעלט פון גענעראלשטאב, און ער האט דערפאר געפאדערט אז מען זאל אונטערזוכען, ווער ס׳האט דאס אויסגעטראכט. איצט האט זיך ארויסגעשטעלט אז די פאלשע דאקומענטען וועגען זאלא׳ס פאטער זענען געווען צוגעשטעלט פון פאלקאווניק אנרי, וואס האט געשפיעלט אזא טרויעריגע ראליע אין דרייפוס׳עס משפט.

י. ל.

צייטונגס־שטיממען.

אין דער רוסיש־יודישער ליטעראטור ווערט איצט מעהר לעבען: עס האט אנגעהויבען צו ערשיינען א נייע וועכענטליכע צייטונג „בודושטשנאסט" (רעדאקטאר דאקטאר גרוזענבערג) און דער פריהערדיגער „וואסחאד" וואס ערשיינט זייט ניט לאנג אונטער א נייער רעדאקציאן, האט איצט אנגעהויבען ארויסצוגעהן 2 מאל אין דער וואך.

דער „וואסחאד", ווי ער שרייבט אין זיין פראגראם, וועט מיט אלע כחות צוהעלפען שטארקען דעם גייסט פונ׳ם פאלק און ענטוויקלען זיין זעלבסטטווירקען. זיין אויפגאבע איז צו ערוועקען דעם גייסט פונ׳ם פאלק, צו ענטוויקלען אין איהם דאס נאציאנאלע געפיהל און זעלבסטעהרע.

די ציעלען, אויף וועלכע מען ברויכט אלע כחות צו פערווענדען — שרייבט ווייטער דער „וואסחאד" אין זיין פראגראם — זענען: נאציאנאלע ענטוויקעלונג און עמאנציפאציאן פאר יודען צווישען אנדערע פעלקער. די מיטלען צו ערייכען די ציעלען, זעהט דער „וואסחאד" אינ׳ם שטארקען די כחות פון יודענטהום, פערברייטונג פון קולטור צווישען דער יו־

קיעוו און נאך אנדערע שטעדט וואו די יודישע אינטעליגענציע זיצט, און הויפטזעכליך האבען זיך בעמיהט די יודישע סוחרים, די מיליאנערען, די פאלקספערזארגער, וואס קענען באמת נישט איין מינוט זיך בעגעהען אהן יודישע ליטעראטור (והראיה מען זעהט דאך!), און אט זיי אלע זענען געקומען מיט שטורם און מיט א געוואלד און האבען שוין נישט געבעטען ווי ארעמע לייט ביי דער טהיר, נאר מיט עזות ווי אמתיע גבירים האבען זיי אנגעהויבען שרייען. איהר אנפיהרער איז געווען איינער פון די בעוואוסטע מיליאנערען אין לאדז, און די טענה איז געווען: גיט איהר אונז ליטעראטורע צי ניין? מיינט איהר, איהר האט דא צו טהון מיט מלמדים און איהר וועט אונז קענען פטר׳ן מיט א גרשיק? מיינט איהר, מיר ווייסען שוין גאר נישט וואס צו מאכען? מיינט איהר, מיר וועלען אזוי לאזען אומגליקליך מאכען זיך און אונזערע ווייבער און אונזערע פיצעליך קינדער אין אונזערע איידעמעס און אונזערע שנירס? מיינט איהר, איהר וועט אונז קיין ספרים נישט געבען און מיר וועלען שווייגען? -- און אים דריטען טאג אין דער פריה זענען געקומען אויך די יודען פון די פראווינץ־שטעדטליך, אפשר עטליכע מיליאנען יודען, און האבען בעלאגערט די יודישע ליטעראטורפאבריקען, און האבען מיט געוואלט געוואלט ארויס שלעפען פון אונטער די ווערקשטאטען די ליטעראטורע. יודען, א פנים, קענען פארט נישט לעבען אהן ליטעראטור און אהן ביכער צום לייענען!

און אויך די שרייבער זענען דאך נישט מעהר ווי נור יודען — דאס הייסט, מענשען מיט רחמנות; דעם דריטען טאג נאך מיטאג האבען אויך זיי נישט געקענט לענגער צוקוקען דעם צער וואס זיי האבען אנגעטהון נעביך דעם גאנצען פאלק, דען דער וועהטאג איז געווען צו גרויס; ובכן האבען זיי געזוכט א מיטעל זיך אויס צו רעדען מיט די דעפוטאטען, אפשר וועט מען ווי עס איז פארט קומען עפיס צו א פשרה. — זעלבסט־פערשטענדליך בין איך, וואס איך בין דאך געווען דער הויפטאנפיהרער, געוועהלט געווארען צום פערמיטלער צווישען דעם פאלק און די שרייבערס. ובכן בין איך ארויס צום פאלק דרויסען.

וואס זאל איך דא לאנג ברייען? — קוים בין איך געווען אין דרויסען האט מען מיך מקבל פנים געווען מיט א גרויסען הורא און מען האט מיר דערלאנגט א גרויסען לארבער־קראנץ, געמאכט גאנץ לויט דעם געשמאק פון די בעוואהנער פון נאלעווקיס און די גאסען ארום. זאל איך אייך דעם גאנצען אמת זאגען? איך האב שטארק מורא אז דערזעלביגער קראנץ איז פאר מיר געווען א מין שחד, און רער שחד, איז דאך ידוע, מאכט בלינד די אויגען פון די קלוגע, און קלוג זענען דאך אהן שום חשש ספק אודאי וכודאי אלע יודישע שרייבער. קיין עין הרע זאל זיי נישט שאטען! איך, דער הארטער מענש, ווייס גאר נישט וואס מיט מיר איז פלוצלינג געשעהען; איך בין געווארען ווייך ווי א ווינדעל און האב פלוצלינג געוואלט זעהר און זעהר אז עס זאל קומען צו א שלום. ובכן האט זיך אנגעהויבען די אונטערהאנדלונג צווישען אונז, און צום סוף זענען מיר געקומען אט צו אזא רעזולטאט: 1) וואס עס בעטרעפט די ארבייטס שטונדען קענען יודען באין אופן נישט ארבלאזען דערפון אפילו איין מינוט, און אז יודישע שרייבער זאלען חלילה איין מינוט וועניגער ארבייטען, וועט מען דאס פעהלען שפירען אין יעדען ווינקעלע וואו א יוד נור וואוינט, ובכן איז געבליבען אז יודישע שרייבער מוזען אויך להבא שרייבען פולע 24 שטונדען אין מעת־לעת; 2) בנוגע אבער צו די שכירות, זענען יודען, גוטע נשמות, בערייט מוסיף צו זיין זייערע שרייבערס 1 קאפעקע אויף זיבען ריעז פאפיער, נאטירליך נישט תיכף, נאר ערשט נאך יעדען מחבר׳ס טויט.

ובכן איז ווידער געווארען שלום צווישען יודען און זייערע שרייבערס גאנץ ווי לכתחלה.

די שרייבערס שרייבען פאר זייער פאלקס וועגען טאג און נאכט, ווייל יודען קענען נישט לעבען איין מינוט אהן ליטעראטורע און אהן ביכער, און דאס יודישע פאלק ווידער בעלוינט זיינע שרייבער אויף דעם בעסטען ארט און קוקט נישט אויף איין איבריגע קאפעקע הוצאה. א יוד, א פנים, קען איין פאר אלע מאל נישט לעבען און נישט אויסקומען און נישט בעשטעהן אהן ביכער, און יודישע שרייבער, ווי עס איז, לעבען זיך טאקי פראסט ווי די מאגנאטען.

ד. פרישמאן.

דישער מאַסע (המון־עם) און פעראייניגען די כּחות פון דער יודישער אינטעליגענץ, זיי זאָלען אַלע אַרבייטען פאַר איהר פאָלק...

„בודושטשנאָסט" — שרייבט די צייטונג אין איהר. פראָגראַם — איז אַ אונאָבהענגיגע צייטונג פאַר רוסישע יודען, איהר ציעל איז אויפצולעבען די קולטור און ענטוויקלען דאָס זעלבסטערקענען פון יודישען פאָלק, וואָס האָט דאָס רעכט בכבוד צו עקזיסטירען צווישען די ציוויליזירטע פעלקער. אין דער איבערצייגונג שטעלט זיך די „בודושטשנאָסט" די אויפגאַבע גאַנץ גרינדליך צו ערקלערען די סבּות פון אונזער היינטיגער לאַגע און גלייכצייטיג וועט זי פערברייטערן די יודישע וויסענשאַפט און ווייזען דעם וועג צו פערבעסערן דעם עקאָנאָמישען און גייסטישען שטאַנד פון יודען.

די „בודושטשנאָסט" ערשיינט יעדע וואָך און גיט אַ בוך אלס יעהרליכע ביילאַגע.

ווי מיר זעהען, זענען כּמעט ביידע פראָגראַמען גלייך, דעם אונטערשיעד צווישען זיי געפינען מיר נור אין די ווערטער מיט וועלכע זיי דריקען אוים זייער רצון. מיר, פון אונזער זייט, וואונשען ביידען גליק אין זייער אַרבייט פאַר די הויכע ציעלען וואָס זיי האָבען זיך געשטעלט.

ה' סט. זשאַם בעריהרט אינ'ם „וואָסהאָד" (נר. 50) די אַלטע און אַלע מאָל נייע פראַגע, פון וועלכער מען האָט שוין אין יודישע צייטונגען טויזענדער מאָל געשריבען. ווען מען הייבט נור אָן צו שמועסען פון פערבעסערן די יודישע לאַגע, יודען עפּיס אַרויסצוהעלפען, שטעהט אויפ'ן ערשטען פּלאַן ערדאַרבייט, קאָלאָניעס גרינדען. די שאלה איז נור, וואו זאָלען די קאָלאָניעס זיין. איינער זאָגט דאַ, דער צווייטער דאָרט, דער דריטער אַנדערש־וואו... און זעהר זעלטען קומט איינעם אויף די געדאַנקען צו פרעגען, אויב ערדאַרבייט איז באמת וויכטיגער ווי אַלע אַנדערע בעשעפטיגונגען, אויב באמת נור ערדאַרבייט אַליין איז אַ גוטע סגולה אויף אַלע אונזערע צרות און נור זי קען פון אונז מאַכען אַ גליקליך פאָלק. אַז מען בעטראַכט די זאַך ערנסטער קען זיך גאַר דערווייזען, אַז מען וואָלט געלעגט אויף אַנדערע בעשעפטיגונגען די אַרבייט און מיה, וואָס מען לעגט אויף ערדאַרבייט, וואָלט מען אפשר צו אַ בעסערן תּכלית געקומען.

„בעלגיען און ענגלאַנד זענען די רייכסטע לענדער, און דאָרט בעשעפטיגט זיך דער גרעסטער טהייל איינוואָהנער מיט האַנדעל און פאַבריקאַציאָן. ערדאַרבייט אין די לענדער קען וואָס אַמאָל וועניגער בעגניגען מענשענס געברויך און די איינוואָהנער לעגען אַלע כּחות אויף ענטוויקלען דעם האַנדעל און פאַבריקאַציאָן.

אין שאָטלאַנד געפינען זיך צוויי דריטעל איינוואָהנער (2,630,000 פון 4 מיליאָן) אין שטעדט. פון יאָהר 1871 ביז 1881 האָט זיך די צאָהל פון די איינוואָהנער אין שטעדט פערגרעסערט מיט 18 פראָצענט און פון יאָהר 1881 ביז 1891 — מיט 14 פראָצענט, און אין דערפער איז אין דערזעלבער צייט קלענער געוואָרען די צאָהל פון די איינוואָהנער מיט 4 און 5 פראָצענט. אין ענגלאַנד, אים יאָהר 1891 האָט זיך געפונען אין שטעדט 20,800,000 איינוואָהנער און אין דערפער 8,200,000, אין די לעצטע צוואַנציג יאָהר איז געוואַקסען די צאָהל פון די איינוואָהנער אין גרויסע שטעדט מיט 20 פראָצענט יעדע צעהן יאָהר"...

דאָס אייגענע זעהט מען כּמעט אין אַלע לענדער: די איינוואָהנער פון דערפער, בעזעצען זיך וואָס אַמאָל מעהר אין שטעדט. צוריק האַלטען די בעוועגונג, אָדער נור שטרעבען צו מאַכען ערדאַרבייטער פון אַ קלאַס מענשען, וואָס האָבען זיך ביז היינט בעשעפטיגט מיט האַנדעל און פאַבריקאַציאָן, הייסט מלחמה האַלטען מיט וועלטרעכט. און דערפאַר אַז מען וויל יודען באמת העלפען, מוז מען אַמוועניגסטענס אַזוי פיעל טראַכטען פון האַנדעל און פאַבריקאַציאָן, וויפיעל פון ערדאַרבייט.

אין „בודושטשנאָסט" (נר. 1) שרייבט ה. סטאַניסלאַווסקי. איבער אַ וויכטיגע פראַגע, איבער די בעדייטונג פון קולטור.

„אַז מיר שטעלען זיך די פראַגע: צי געהען אַריין אינ'ם פראָגראַם פון די ציוניסטען די קולטור־אויפגאַבען, אין ערציהונג, גרינדען שולען אינ'ם נאַציאָנאַלען גייסט, פערברייטען די העברעאישע שפּראַך, די יודישע געשיכטע, ליטעראַטור א. ז. וו. וועל איך ענטפערן: יאָ, טויזענד מאָל יאָ!"

ה. סט. בעמיהט זיך צו דערווייזען, אַז די ציוניסטען וואָס האָבען מורא זיך צו בעשעפטיגען מיט דער קולטור אַרבייט, אום נישט צו בעשרעקען די פרומע קלאַס יודען, — האָבען אַ גרויסען טעות. אונז איז די קולטור נעטהיגער, ווי די צבוע'קעס, וואָס שרייען אויף דער קולטור, כּדי מען זאָל זיי האַלטען פאַר פרומע.

עס איז נור אַ שאַד, וואָס הערר סטאַנ. דערווייזט די נויטווענדיגקייט פון קולטור נור פאַר די געבילדעטע יוגענד, וואָס איז ווייט פון יודענטהום, און דערמאַנט נישט איין וואָרט פון דער נאָך גרעסערער נויטווענדיגקייט פון קולטור פאַר די יודען, וואָס ווייסען פון גאָר נישט...

אין דער צייטונג „בודושטשנאָסט" געפינען מיר אַ אינטערעסאַנטען אַרטיקעל איבער די געזונדהייט ביי יודען. אָהן געזונד, אָהן כּח קען קיין מענש, קיין פאָלק ניט האָפען אויף בעסערע צוקונפט און דאָך איז ביי אונז יודען, וואָס מיר ברויכען מעהר כּחות, אום דאָס לעבען צו ערהאַלטען און איהם ניי אויפצולעבען — דאָס געזונד מעהר פערנאַכלעסיגט, ווי בי אַנדערע פעלקער.

„ווי שוואַך אין כּח רוסישע יודען זענען — שרייבט די „בודושטשנאָסט" — זעהט מען יעדעס יאָהר בשעת דעם פריזיוו: אַ גרויסער טהייל פון די וואָס שטעהען צום פריזיוו, ווערט בעפרייט, איבער דעם קליינעם וואוקס און אַנדערע פאָרמען פון אונענטוויקעלטקייט. די סטאַטיסטיק גיט אונז אין דער הינזיכט אַזוינע אַבשרעקענדע ציפער, אַז אין דער מעדיצינישער ליטעראַטור האָט זיך געוויזען אַ מיינונג, אַז דאָס גאַנצע יודישע פאָלק ווערד בעלי־מומים".

די צייטונג איז אפילו נישט מסכּים צו דער מיינונג. די סבּה פון שוואַכקייטען און פערשיעדענע קריינק, וואָס מען זעהט ביי יודען מעהר, ווי ביי אַנדערע פעלקער, ברויך מען נישט זוכען אין זייער גוף, נאָר אין זייער שטאַנד... אַז זייער שטאַנד בּכלל וועט בעסער ווערען וועלען די יודען אויך געזונד און שטאַרק זיין ווי אַנדערע. דאָס קען מען זיך איבערצייגען אַז מען פערגלייכט די ציפער וואָס ווייזען אונז, ווי לאַנג עס לעבען און האָבען געלעבט יודען אין פערשיעדענע לענדער און צייטען. — נאָר דאָך מוז מען מודה זיין אַז יודען פאַלען פון די כּחות און מען ברויך ענערגיש זיך צו נעמען צו רעטען דאָס יודישע פאָלק פון דער סכּנה.

די ערשטע אַרבייט אין דער הינזיכט ברויך זיין דער „חדר". מען קען אפילו נישט האָפען, אַז אַלע „חדרים" זאָלען איינגעאָרדענט זיין מיט אַלע פרטים פון שול־היגיעניע, ווארום דאַצו זענען מיר צו־אָרום. פיעל קענען מיר אָבער דאָך טהון. מען ברויך זעהר אַכטונג צו געבען אויף די פיזישע ענטוויקלונג פון אונזערע קינדער, מען דאַרף עפּטער די חדר־קינדער פיהרען שפּאַצירען. מען ברויך אויך איינצואָרדנען זומער־וואָהנונגען פאַר יודישע קינדער, די פּראַקטיק איבערצייגט אונז, אַז קיין גרויסע מיטלען דאַרף מען דערצו נישט.

אַסך וואָלט מען געקענט ערגרייכען ביים פערבעסערן דעם היגיענישען שטאַנד פון די חדרים. די וואָס אינטערעסירען זיך מיט דעם געזונדהייט פונ'ם נייען דור, וואָלטען מיט דער הילף פון אַ דאָקטאָר אין יעדער שטאָדט און שטעדטיל געקענט זעהן, אַז די „חדרים" זאָלען זיין גענוג גרויס, גענוג ליכטיג, און דער עיקר — אָבגעטהיילט זיין פון די מלמדים'ס וואָהנונגען. עס וואָלט גאָר נישט שווער געוועזען צו ווייזען די מלמדים, אַז ביים לערנען, ברויך מען צו זעצען די קינדער אויף אַזאַ אופן, אַז די ליכט זאָל זיי קומען פון דער לינקער זייט... אַ דאָקטאָר וואָלט געקענט ווייזען פיעל אַזוינע מ'כלומר'ש קלייניגקייטען, וואָס זענען צום געזונד זעהר וויכטיג..."

פיעל מעהר פון אונז האָבען צו זאָרגען די יודען אין פּרס. אין „וואָסחאָד" נו' 52 (פונ'ם בוך „פערזיען ווי עס איזט" פון דאָקטאָר וויל) און אין „השבוע" נו' 46 (פון אַ פּריוואַט בריעף) געפינען מיר אַ בעשרייבונג איבער די פערזישע יודען.

„אין פּרס וואָהנען אַ ערך 19000 יודען. זייערע מנהגים זענען ניט אַזוי ווי יודישע מנהגים אין אַנדערע לענדער. זיי טראָגען היטען וואָס אין צפון־פּרס און אין דער רעזידענץ טראָגט חוץ זיי קיינער נישט. אַמאָל ווען דער שאַך (מלך) איז געקומען אין דער שטאָדט איספּאַהאַן, וואו די אָרימע מחמד'אַנער טראָגען אויך אַזוינע היטלען, איז ער זעהר פערוו־

ריג געוואָרען און האָט געפרעגט דעם מיניסטער, צי עס איז אין איספּאַהאַן גאָר קיין מחמד'אַנער נישט פערהאַנען. ווי ער האָט דערהערט פונ'ם מיניסטער, אַז ער האָט אַ טעות, האָט ער אַרויסגעגעבען אַ גזרה, אַז קיין מחמד'אַנער זאָל מעהר אַזאַ היטעל נישט טראָגען... אין אַנדערע פּראָווינצען טראָגען יודען טורבאַנען (אַ מין הוט) גלייך מיט די מחמד'אַנער. אַמאָל איז געקומען אַ נייער נאַטשאַלניק אין דער שטאָדט בוזיר און האָט געגעבען אַ בעפעהל, אַז יודען זאָלען טראָגען נור טירקישע היטלען און ווער עס וועט נאָך אַ חודש טראָגען אַ טורבאַן זאָל בעצאָהלען 100 טומאַנען (אַ ערך 400 רובל) קנס. צו יודענס גליק איז דער שאַך בייז געוואָרען אויפ'ן נאַטשאַלניק נאָך פאַר'ן חודש און יודען טראָגען דאָרט טורבאַנען ביז'ן היינטיגען טאָג...

אין יעדער פּראָווינץ בעשטימט דער גובערנאַטאָר יעדעס יאָהר, וויפיעל יודען זאָלען צאָהלען צינזען (פּאָדאַטקעס). דער גובערנאַטאָר גיט אָפּ די אָפּצאָהלונגען אַ פּאַכטער. אין אַ געוועהנליכען יאָהר, ווען דער פּאַכטער פערדיענט, האָבען נאָך יודען אַביסיל רוה. איז אָבער אַ שלעכט יאָהר, זענען די יודען אומגליקליך. די פּאַכטער און גובערנאַטאָרען טהוען מיט זיי וואָס זיי ווילען. אַ פּאַכטער (אַ מחמד'אַנער) האָט אַמאָל אים וויגטער, אין אַ גרויסער שטאָדט אַרויסגעריסען די טהירען מיט די פענסטער פון יודישע הייזער כדי דערמיט צו נייטהען די יודען איינצוצאָהלען די פּאָדאַטקעס. די יודען האָבען אין פּרס קיינעם ניט, צו וועמען זיך צו ווענדען, נאָר צום פּאַכטער. ער איז זייער בעשיצער, וואָרום נאָך זיין מיינונג מעג נור ער אַליין זיין בע'גזלן און בערויבען...

„אַמאָל איז אין פּרס געוועזען אַ מנהג, אַז אים יעדען מחמד'אַנישען יום־טוב, האָבען די מחמד'אַנער צוזאַמענגענומען יודען און זיי געיאָגט אין טיעפע בלאָטעס אַריין. זיי האָבען אַ גרויסען תענוג געהאַט צו צוקוקען ווי די יודען אַרבייטען אויס זיך אַרויס צורעטען פון די זומפּען..

„אַז עס איז אָנגעקומען אַ נייער פּאַשאַ, אָדער אַ גובערנאַטאָר, האָבען זיך די יודען געמוזט פערזאַמלען אויפ'ן וועג און שחט'ן אַנ'אָקס. דער ראש־הקהל פלעגט לויפען צום פּאַשאַ מיט'ן קאָפּ פונ'ם אָקס, פאַלען איהם צו די פוס און בעטען פאַר זיין קהלה ביז מען פלעגט איהם אַוועקיאָגען.

„ווען ביי יודען איז אַ חתונה, פערזאַמלען זיך פיעל מחמד'אַנער אין די יודישע גאַס, און נעמען צו דעם גאַנצען וויין און ביער, וואָס מען האָט אָנגעגרייט.

„די פּערזישע יודען בעשעפטיגען זיך מיט מעקלעריי, האַנדעל, גאָלדשמידעריי, מוזיק און טאַנצען. — האָטש זיי זענען אַזוי אומגליקליך, זענען זיי דאָך עהרליכע און אָרענטליכע לייט, קיין פּערזישער יוד האָט נאָך קיינמאָל נישט פאַלש געשוואָרען, זיי קענען לעזען און שרייבען...“

פּ—ק.

יודישע שטעדט און שטעדטליך.

איך רעכען פאַר מיינעם אַ חוב אַייך, יודען אין די שטעדטליך, מודיע צו זיין אַז איהר זאָלט זיך ריכטען אויף ליעבע געסט. איך טהו עס דערפאַר, זיי זאָלען צו אַייך ניט אָנקומען פּלוצים אומגעריכט, איהר זאָלט האָבען צייט זיך צו גרייטען, זיי שען און פיין אויפנעמען. איהר זאָלט הו"ש פאַר זיי ניט פערשעמט ווערען. גלויבט מיר אַז איהר מעגט זיך סטאַרען וועגען דעם, ווייל זיי זענען פיינע לייטישע און זעהר זעלטענע געסט. און אַזוי ווי מיינע „יודישע שטעדט און שטעדטליך“ זענען מיר פון געבוירען אָן ליעב און טייער, וויל איך אַז די זעלטענע געסט זאָלען האָבען וועגען אַייך די בעסטע מיינונג. דאָרום קום איך איצט צו אַייך מיט מיינע עצות, זאָגען מיין דעה ווי אַזוי און מיט וואָס איהר זאָלט זיך ריכטען און זיך צוגרייטען שען זיי אויפצונעמען.

איהר זאָלט אומעטום מאַכען ריין און ווייס. אין הקדש (בקור חולים) זאָל מען אַרויסוואַרפען די שמאַטעס, מיט וועלכע עס זענען פערשטעקט די צובראָכענע פענסטער און אַריינשטעלען שויבען. די אָרומע תלמוד תורה קינדער, וואָס דאָס מעהר אין די שטעדטליך זענען נעביך קייליכיגע יתומים־ליך, זאָלט איהר זעהן אַז זיי זאָלען ניט זיין הוננעריג און זאָלען געהן גאַנ'ן אָנגעטהון, איבערהויפּט מיט גאַנצע שטיוועליך, יעדען טאָג זאָל מען זיי אָרומוואַשען און פערקעמען, כדי די קינדער זאָלען אויסזעהן פרעהליך און אויסוואַקסען געזונדע מענשען, וואָרום קיין זאַך רייסט ניט אַזוי ביים האַר'ץ ווען מען זעהט קינדער מיט טרויריגע פערזאָרגטע פּנים־ליך.

אין די חדרים, זאָל מען ניט אָנפּאַקען אין איין צימער אַזוי פיעל קינדער ווי אין אַ פעסיל די הערינג, מען ברויכט זעהן אַז די צימער אויף חדרים זאָלען זיין גרויסע, גרוימע מיט אַ סך לופט, כדי די חדר־יונגליך זאָלען ניט אויסזעהן מיט בלאַסע געזיכטער פון ווייניג לופט.

יודישע ווייבער, יודישע טעכטער זאָלען אין די שטעדטליך אויפהערען זיצען מיט פערלעגטע הענד און פיהרען רכילות מיט פּליאַטקעס איינע אויף די אַנדערע, זיי זאָלען זייער צייט מעהר פערברענגען אין דער ווירטשאַפט, זיך מעהר אָבגעבען מיט דער ערציהונג פון זייערע קינדער, זיי זאָלען אויסוואַקסען געזונדע און לייטישע מענשען. אין די בתי־מדרשים זאָל מען זיך ניט קריגען און שלאָגען ביים דאַווענען און אין די גובערניעס זאָלען פליהען ווינציגער דאָנאָסען פון יודישע שטעדטליך.

איך האָב אַייך נאָך אַ סך עצות צו געבען, ווי אַזוי און מיט וואָס איהר קענט פיין אויפנעמען אייערע געסט, נאָר מיט איין מאָל איז שווער אַלעס איבערצוגעבען. ווען עס וועט אי"ה קומען די גוטע שעה, ווען די ליעבע געסט וועלען שוין זיין ביי אַייך, וועט איהר שוין אַליין זעהן, וואָס זיי האָבען ליעב און מיט וואָס איהר קענט זיי געפעלען. אָבער דערווייל זאָלט איהר מיך פאָלגען דאָס וואָס איך ראָטה אַייך. אמת, געסט אויפנעמען, דאַרף קאָסטען געלד, נאָר אייערע גבירים מעגען זיך אַביסעל צובייטלען צוליעב אַזוינע זעלטענע געסט, און יעדער יוד מיט זיין גראָשען קען אויך געבען צו שטייער, מיר קענען אַייך אַז איהר זענט בטבע גאָר ניט אַזוינע שלעכטע און האָט ליעב צו געבען.

שען, אָבער ווער זענען די ליעבע געסט?

די געסט אויף וועלכע איהר ברויכט זיך ריכטען, זענען די יודישע אינטעליגענץ.

די יודיש־רוסישע צייטונג „בודושטנאָסט“, („צוקונפט“) פערלאַנגט אַז די יודישע אינטעליגענטען פון די גרויסע שטעדט פּעטערסבורג, וואַרשאַ, קיעוו, אָדעס זאָלען קומען צו אַייך — צו אַייך — צום יודישען פאָלק אין דער „טשערטאַ“ — אין אייערע שטעדטליך, זיי זאָלען זיך מיט אַייך בעקאַנען, מיט אַייך צוזאַמען וואָהנען, צוזאַמען ליידען אייערע צרות און זיך פרייען מיט אייערע שמחות.

ווייסט איהר אָבער פאַר וואָס די צייטונג פערלאַנגט צו שיקען צו אַייך אָט די יודישע אינזשענערן, דאָקטוירים, יוריסטען און טעכניקער? ווייל זיי האָבען זיך קעגען אַייך שווער פערזינדיגט.

דער יודישער אינטעליגענט, זאָגט דיזעלבע צייטונג, שעמט זיך, זיין האַרץ טהוט איהם וועה פאַר זיינע פריהריגע חטאים קעגען זיין פאָלק, וואָס האָט זיך גענייטיגט אין זיין הילף. די אינטעליגענץ פון יעדער נאַציאָן אַרבייט פאַר איהר פאָלק און די יודישע אינטעליגענץ אָבער האָט ערשט אין די לעצטע פאַר יאָהר אָנגעהויבען פערשטעהן אַז איהר חוב איז צו אַרבייטען פאַר איהר פאָלק. שווער האָט זי זיך פערזינדיגט קעגען איהם. וואָס האָט די יודישע אינטעליגענץ פאַר דעם פאָלק געטהון די גאַנצע 40 יאָהר, זייט זי איז געבוירען? כלל גאָר נישט אָדער כמעט גאָר נישט!

אונזער פאָלק איז ווי פריהער אָרום און אונוויסענד, אָהן שולען און אָהן געבילדעטע פיהרער, אַ פאָלק וואָס מען האָט עס איבער געלאָזט אויף הפקר, און ווער עס וויל נור דער געוועלטיגט איבער איהם, און פיהרט איהם ביי דער נאָז, ווייל אייביג זענען זיי דערשראָקען, אייביג ציטערן זיי פאַר דעם לעבען. זעהר ווינציג זענען די, וואָס אינטערעסירען זיך ווי אַזוי צו פערבעסערן די שלעכטע יודישע לאַגע, די יודישע גבירים בעגניגען זיך מיט גראָשען־נדבות און מיינען אַז דערמיט האָבען זיי שוין זייער חוב קעגען זייער פאָלק געטהון.

אונזערע גבירים טראַכטען ווינציג וועגען איינפלאַנצען גוטע ניצליכע זאַכען, ווי לערנען יודישע קינדער מלאכות, פערשפּרייטען בילדונג,

ווי צו לעבען אין די שטעדטליך ריינער, געזונדטער, ווי צו געפינען נייע מיטלען, די פרנסה זאל זיך פערבעסערן א. ד. ג.

זיי טראכטען ווייניג וועגען אזוינע זאכען און אפילו ווען יא, וואס קענען זיי אויפטראכטען? אונזערע גבירים שטעהן אין בילדונג און אין ענטוויקלונג ניט פיעל העכער פון דעם פראסטען עולם.

דא ברויכט מען האבען מענשען מיט פערשטאנד, מיט בילדונג, מיט רייכער פראקטיק פון אנדערע פעלקער.

אהין! — אין די פינסטערע יודישע שטעדטליך פון דער "טשערטא" ברויכען געהן אונזערע אינטעליגענטען פון די גרויסע שטעדט, דארט וועלען זיי געפונען ארבייט פאר זיך און פאר זייער פאלק, דארט ברויכען זיי אוועקגעבען זייערע קרעפטען.

די קראפט פון דער אינטעליגענץ איז אין זייער פערבינדונג מיט דעם פאלק.

איך גלויב אז יעדער אמת'ער יוד וועט זיך פרייען מיט אזוינע געסט, נאר איך וויים אז אייך גלויבט זיך ניט, צי זיי וועלען קומען צו אייך אין די קליינע שטעדטליך ניט נור זוואהנען, נאר אפילו א מאל אקוק שהון ווי אזוי איהר לעבט, וואס איהר מאכט, ווי עס געהט אייך.

איך וויים דאס פון א פאקט, פון א מעשה שהיה:

אין 1889 האט מען געוואלט לטובת הכלל צוזאמענשטעלען א ריכטיגע סטאטיסטיק פון איין גובערניע, וואו עס וואהנען דאס מעהר יודען, צו דעם צוועק האט מען געשיקט עטליכע יודישע אינטעליגענטען אין די יודישע שטעדט און שטעדטליך.

— ווען איך בין געקומען אין שטעדטיל, דערצעהלט מיר דער אינטעליגענט, האב איך זיך געווענדעט צום רב ער זאל מיר מיטהעלפען אין מיין שווערער ארבייט. דער רב, איין אלטער מאן פון א יאהר זיבעציג, איז געזעסען ביי זיין טישעל ארומגעלעגט מיט ספרים און נעקוקט אין א ספר, זיינע גרויע פערוואקסענע ברעמען האבען כמעט פערדעקט די אויגען. איך האב איהם דערצעהלט וועגען וואס איך בין געקומען.

— אויף וואס ניצט עס אייך? האט ער געפרעגט קוקענדיג ווייטער אין ספר.

— שונאי ישראל זאגען, האב איך ערקלערט, אז יודען זענען פוילע לעדינגעהער, זיי ווילען ניט ארבייטען, זיי לעבען נור אויף פרעמדען חשבון, בעלי מלאכות און ארבייטער זענען ווינציג צווישען יודען, זאגען די שונאי ישראל.

פון דעם רב'ס הארץ האט זיך ארויסגעלאזט עטליכע יודישע זיפצען און איך האב ווייטער דערצעהלט.

— און מיר ווילען די שונאי ישראל ווייזען אז צווישען יודען געפינען זיך פיעל בעלי מלאכות, טרעגערעס, וואסער-פיהרער, האלץ-העקער, בעלי-עגלות, ארבייטער אין פאבריקען, ערד-ארבייטער, טאג-ארבייטער א. ד. ג.

דער רב האט פערמאכט דעם ספר, אויפגעהויבען זיינע ברעמען, און מיך געפרעגט.

— איהר זאגט: "מיר", — ווער זענען זיי?

יודישע אינטעליגענטען פון דער גובערניע פון דער גרויסער שטאדט.

צוויי פרעהליכע פייערליך האבען זיך געוויזען אין דעם רב'ס אלטע טרויריגע אויגען און ער האט זיך אנגערופען:

— אזוי זאגט איהר? ערגיץ אין דער וועלט זענען נאך דא אזוינע יודען וואס טראכטען וועגען אונז אין די שטעדטליך? אינטערעסירען זיך מיט דעם כלל ישראל?.. איך האב נור געהערט... איך לעב שוין ב"ה אויף דער וועלט מעהר ווי זיבעציג יאהר און איך האב ניט געזעהן... איך האב שוין נישט געגלויבט... נאר איצטער האב איך אויף די עלטערע יאהרען זוכה געוועזען אליין צו זעהן ווי מען איז געקומען צו אונז... ווי מען האט געשיקט צו אונז...

און איך האב געזעהן ווי פון דעם אלטען רב'ס אויגען האבען זיך אראבגעקאטישעט טרעהרען פון פרייד...

*

יודישע שטעדטליך האבען נאך ניט געזעהן אזא יודישען אינטעליגענט (אפשר געפינט זיך איינער אין א גובערניע) וואס זאל קומען צו זיי ניט נור וואהנען אום נוצען צו ברענגען דעם יודישען פאלק, נאר האטש א קוק טהון ווי אזוי דאס פאלק לעבט דארטען.

ניט נור יודישע אינזשענערן, דאקטורים, יוריסטען קומען ניט אהין, נאר אפילו די בעוואוסטע אינטעליגענטע יודישע פאלקס-פערזארגער וואס שרייבען און רעדען שטענדיג וועגען פאלק, וועגען כלל, קומען אויך קיין איינציג מאל.

מיר דערוויסען זיך אפט פון די צייטונגען, אז זיי קומען יעדעס יאהר וואו איהר ווילט נור — קיין ניצא, פאריז, שווייץ און אפילו קיין שפאניען, און מיר לעזען אפט אין אונזערע צייטונגען זייערע בעשרייבונגען לטובת-כלל ישראל, וועגען די בערג אין דער שווייץ, און וועגען נאך אנדערע אזוינע ערטער. נאר איך פרעג, צי האט נאך ווער געלעזען אז א יודישער אינטעליגענט אדער א פאלקס-פערזארגער איז געפאהרען קיין אייסישאק, בערדיטשיב, בריטשאן, פינטשעוו, בערשיד, סמארגאן, לעטיטשעוו, מעזביז, סווענציאן, סעקוראן, לידא און אנדערע יודישע שטעדט און שטעדטליך, וואו דאס יודישע פאלק וואהנט, זעהן ווי עס לעבט, וואס איהם פעהלט, און מיט וואס קען מען פערבעסערן זיין לעבען?

נאר פון דעסטוועגען מעגט איהר זיך ריכטען און זיך צוגרייטען אויפצונעמען די געסט, ערשטענס קען מען האפען אז סוף כל סוף וועט קומען די גוטע צייט וואס די יודישע אינטעליגענץ וועט טאקי קומען צו אייך זיך מעהר מיט אייך פערבינדען און זיך אינטערעסירען. דער אלטער רב האט אויך ניט געגלויבט און האט פון דעסטוועגען דערלעבט אויף דער עלטער זעהן א אינטעליגענט. און צווייטענס דאס וואס איהר וועט זיך דערווייל אנהויבען ריכטען און צוגרייטען קען אייך נור ניצען און געזונד ברענגען. פון אייער צוגרייטען זיך איין מאל אין יאהר אויף דעם גאסט ר' פסח ווערט טאקי אין די יודישע שטעדטליך אביסעל ריינער און געזונטער.

די צייטונגען קלאגען זיך אזוי אויך אז אין די שטעדטליך לעבט מען זעהר ניט ריין און דעריבער פערמעהרען זיך דארט שלאפקייטען און קרענק. די קליינשטעדטילדיגע זענען שוואך מיט בלאסע געזיכטער, און האבען קיין כח ניט צו ארבייטען.

דאס מעהר יודען ווערען געבוירען געזונד, נאר דאס לעבען מאכט זיי קראנק, זאגט דיזעלבע צייטונג. מיר מוזען מודה זיין אז דער צושטאנד פון די פיזישע קרעפטען פון יודישע איינוואהנער אין דער איצטיגער צייט שרעקט אונז און מען ברויכט זוכען מיטלען, ווי איהם צו בעסערן.

אויך דערצו דארף מען האבען די אינטעליגענץ, זי זאל וואהנען מיט אייך צוזאמען און זעהן צו פערבעסערן דעם געזונדהייטס צושטאנד פון אונזער פאלק.

נאר ביז די גוטע צייט וועט קומען ברויכט איהר זיך דערווייל אליין העלפען מיט די היימישע מיטלען וואס איך האב אויסגערעכענט אין אנהויב פון דעם ארטיקעל.

אויף דער גוטער צייט פאר יודען, אויף וועלכער מיר האפען, וועלכע מוז סוף כל סוף א מאל קומען, מוזען מיר צוגרייטען א געזונדען דור.

מיר דארפען זיך אויף דער גוטער צייט ריכטען און זיך גרייטען.

אמת

מען שרייבט אונז:

ה' ש—ר פון יעליסאוועטגראד (חערס. גוב.): אין דער זאל פון "דומא" האט מען דעם 25 נאוועמבער געקליבען אראבינער, אויסקלייבער פון אלע שולען זענען געוועזען 81, קאנדידאטען 4. דער געוועזענער יעליסאוועטגראדער ראבינער אינזשענער הער וו. טעמקין און דריי פרעמדע: ה' סטאטשיק, לידענבראנר און קאצענעלזאהן, ה' טעמקין האט בעקומען 79 ווייסע און 2 שווארצע גאלקעס און די איבריגע קאנדידאטען האבען בעקומען אין גאנצען פון 3 ביז 7 ווייסע און פון 74 ביז 78 שווארצע. אלזא איז אויסגעקליבען געווארען ה' טעמקין.

אלע זענען ביי אונז צופריעדען מיט די נייע וואהלען, ווייל ה' טעמקין האט פיעל געארבייט פאר אונזערע געמיינדע, מען חלאפאטשעט איצט אז דער ראבינער געהאלט זאל ווערען פונקטליכער געצאהלט ווי ביז יעצט. ווייל ניט אלע שולען וועלכע צאהלען דעם ראבינער זענען פינקטליך.

דער פריזעוו האט זיך ביי אונז געענדיגט. צוגענומען האט מען 68 יודען, צווישען זיי 4 דריטער און 2 צווייטער לגאטע. נאר מען האפט אז די צוגענומענע לגאטניקעס וועט מען איבערבייטען מיט אנדערע, וועלכע האבען ניט געקענט קומען צום פריזעוו איבער פערשיעדענע אורזאכען.

ה' בן יעקב פון באר (פאר גוב.): ביי אונז בויעט זיך א נייער „בקור חולים“ פון דעם געלד, וואס מען האט ארויסגענומען פון „אראבאטשנעססבאר“, אין גיכסטען ענדיגט מען דאס געביידע. דער נייער ב"ח איז רייך און שען און מיט אלע היגיעניש פאדערונגען.

אין גיכסטען ווערט ביי אונז פערטיג א נייע צוקער-פאבריק. פיעל יודען האפען אז זיי וועלען דארט בעקומען ארבייט ווייל ביי דעמזעלביגען אייגענטימער ה' מאראנץ, וואס האט אויך א צוקער פאבריק אין פראסקוראוו, (פאד. גוב), ארבייטען פיעל יודען.

די יודישע וועלט.

עסטרייך. אין וויען האט די חברה „בני-ברית“ געגרינדעט א ביורא, וועלכע שטעלט צו ארבייט. אזא ביורא איז שוין לאנג דא אין וויען, נאר ווייל די פיהרער זענען דארט די אנטיסעמיטען. דעריבער לאזט מען ניט צו קיין יודען צו א שטעלע. יעצט וועט זיין א ביורא פאר יודען אליין בעזונדער. אין עטליכע טעג איז אנגעקומען ביז פינף הונדערט פראשעניעס פון מענשען וואס בעטען ארבייט און ביז פינפציג ביטען פון מענשען וואס דארפען ארבייטער. דער פארשטעהער פון דער ביורא איז דער בעוואוסטער שריפטשטעלער ד"ר נתן בירנבוים.

— די לעצטע פערזאמלונג פון באהמישע ראבינער האט זיך אויסגעשפראכען פאר דעם ציוניזם. איבערהויפט סטארען זיך וועגען ציוניזם ראבינער ד"ר קורריין פון טעפליץ און ראבינער ד"ר ציעג־ער פון קארלסבאד. „דער יודישער צענט־אל-פעראיין“ אין פראג האט איינגעלאדען דעם דאקטאר הערציל, דארט צו האלטען א רעדע. און ד"ר הערציל האט צוגעזאגט צו ערפילען זייער בקשה.

— דער אנטיסעמיטישער פראיעקט, איבערמאכען אין וויען דעם נאמען פון „יודען-פלאץ“ אויף „לועגער-פלאץ“, ווי מיר האבען שוין מיטגעטהיילט אין אונזער צייטונג, איז ניט אנגענומען געווארען; דער פלאץ איז געבליבען בייזיין יודישען נאמען.

*

רוסלאנד. אין די לעצטע זיצונגען פון דער שולקאמיסיאן ביי דעם קאמיטעט פון דער געזעלשאפט צו פערברייטען בילדונג צווישען יודען אין רוסלאנד האט מען פארגעלעזען רעפעראטען וועגען דעם יעצטיגען שטאנד פון עלעמענטאר-בילדונג ביי יודען אין רוסלאנד, וועגען נייע שולביכער צום לערנען יודישע היסטאריע, און וועגען דעם צוועק און ארט לערנען פון דער העברעאישער שפראך. די ידיעות וואס ענטהאלטען זיך אין דעם ערשטען רעפעראט געבען א טרויריג בילד פון דעם שטאנד פון די שולבילדונג אין דער „טשערטא“. אין אלע אלגעמיינע שולען לערנען נור $3\frac{1}{2}$ % יודישע קינדער. נאך 8,6 % לערנען זיך אין די שולען וועלכע זענען געמאכט ספעציעל פאר יודען, און אזוי קומט אויס, אז 87,9 % יודישע קינדער געהען גאר נישט אין שולען. פאר דער גאנצער יודישער בעפעלקערונג אין רוסלאנד וואס איהר צאהל איז מעהר ווי 4,000,000 געפינט זיך נישט מעהר ווי 540 יודישע שולען, אין וועלכע עס לערנען זיך ווייניגער ווי 40,000 קינדער. ווען מיר זאלען נאך צורעכנען אלע קינדער וואס לערנען זיך אין די אלגעמיינע שולען, קומט אויס, אז פון אלע יודישע קינדער אין דער „טשערטא“ געהען אין שולען נישט מעהר ווי 60,000—55, און די איבעריגע 380,000 קינדער געהען גאר נישט אין שולען. אין פוילען געהען נישט אין שולען בערך 120,000 קינדער, ערך 700 שטעדט און שטעדטליך, וואו עס וואהנען יודען, האבען נישט קיין איינציגע גוט איינגעארדענטע שולע. דער רעפעראט ענדיגט דערמיט דאס די געזעלשאפט דארף זיך נעהמען פערברייטען עלעמענטארבילדונג צווישען פאלק. בשעת מען האט בעשפראכען דעם רעפעראט, האט מען אויפגעוויזען, דאס די צרה איז נישט אזוי גרויס, ווי עס ווערט פארגעשטעלט אין רעפעראט, דען מען דארף נישט פערגעסען דאס טויזענדער קינדער לערנען אין די חדרים און אין דער היים, און דאס די קריסטען וואס וואהנען צוזאמען מיט די יודען שטעהען אויך זעהר ניעדריג אין בילדונג. מען האט בעמערקט, דאס אין פוילען ווערט געלערנט אין די חדרים די רוסישע שפראך. און די סבה, וואס עס איז דא אזוי ווייניג שולען, איז ווייל עס איז דא ווייניג פעהיגע לעהרער און ווייל די לעהרער זענען נישט פערזארגט מיט חיונה. אין די וכוחים וועגען די נייע שולביכער האט מען אויפגעוויזען די פעהלער פון די לעהרביכער פון היסטאריע, וועלכע זענען נישט געשריעבען גענוג פערשטענדליך און קלאר. איין אויסנאהמע זענען די לעהרביכער פון ש. דובנאוו, און בעזאנדערס זיין קורצעס לעהרבוך פון יודישער היסטאריע, וועלכעס איז געשריבען קלאר און גוט. — רער רעפעראט וועגען לערנען העברעאישע שפראך בעהאנדעלט די וויכטיגקייט פון לשון קדש צו ערציהונג פון יונגען דור. מען האט געשמיעסט מכח די נעטהיגקייט איינצופלאנצען אין די קינדער ליעבשאפט צו דער העברעאישער שפראך, זיי זאלען לערנען די שפראך פון תנ"ך און אויך די שפראך פון דער משנה, תלמוד און מפרשים. מען דארף לערנען קינדער אויך די שווערע שטעלען אין תנ"ך און אויך משנה פריהער ווי מען מיינט, עס איז נייטהיג צו לערנען זיי לעזען אהן נקודות, משנה און תלמוד שפיעלען א גרויסע ראליע אין יודישען לעבען, אין דארום דארפען אונזערע קינדער ניט בלייבען פרעמד פון זיי. עס זענען געוועזען פיעל וכוחים וועגען דער שאלה מכח דעם ערשטען לעהרבוך צו לערנען לשון קדש, אויב מען דארף דאצו בעניטצען לעהרביכער, חרעסטאמאטיען, פערקירצטע ביבעל אדער די תורה אליין. דער רוב האט געהאלטען, דאס דער אנהויב לערנען לשון קדש זאל זיין פון חומש (וואסחאד).

— אין ווארשא איז געשטארבען דער בעקאנטער גביר מארקוס לעווי, און האט אבגעזאגט איין קאפיטאל פון 58,000 רובעל, וואס דער פראצענט דערפון זאל מען געבען יודען, וועלכע ווילען פאהרען קיין בראזיליען, אפריקא און אנדערע לענדער איבער'ן ים און וואס וועלען זיך מחייב זיין, דארט זיך אבצוגעבען מיט ערדארבייט.

— אין ביאלעסטאק האט מען בעקומען א ערלויבניס צו עפענען א האנדעלס שולע, דאס רוב פון די גרינדער זענען יודען. און גילט אויף בויען די דאזיגע שולע איז אנגעקומען פון יודען ביז 24,000 רובעל.—

— דער סענאט האט ערקלערט, אז א מיטהעלפער פון א ראבינער (פאמאשטשניק) מעג זיין נור א זעלכער וואס האט געקרוגען דיזעלביגע בילדונג ווי א ראבינער. ד. ה. דער וואס האט געענדיגט ראבינער-שולע אדער לעהרער-אינסטיטוט אדער א מיטעלשולע.

— אין דער יודישער קאלאניע לוואווע (חערסאנער גובערני), ווייל דאס יאהר איז געווען ניט קיין גראטענעס, ליידען די קאלאניסטען נויטה. זיי רעכענען צו בעטען הילף ביז ניי-יאהר ביי דער רעגירונג. נאר ווייל זיי האבען שוין היינטיג־ן הערבסט בעקומען ביז 2000 רובל אויף זריעה און נאך ווינטער וועט מען ווייטער דארפען בעטען אויף זומערדיגע זריעה, דעריבער וואלט בעסער געווען אז די קאלאניסטען זאלען קענען בעקומען הילף פון איין אנדער ארט.—

*

דייטשלאנד. פעלד-ארבייט צווישען יודען. אין האמבורג איז געווארען א חברה צו פערברייטערן ערדארבייט צווישען יודען אין דייטשלאנד. אזא חברה איז מיט צוויי יאהר צוריק געווארען אין בערלין, און יעצט ווערט אזוינע חברות אין קלענערע פונקטען.

אין דייטשלאנד געפינען זיך איצט 3307 יודישע ערדארבייטער.

*

רומעניען. פון רומעניען פאהרען ארויס יודען אלע טאג. יענע וואך זענען פון יאסי אוועק געפאהרען קיין אמעריקא ניין יודישע פאמיליען. אויך איז אין יאסע געווארען א חברה פון 60 פאמיליען, וועלכע האבען אין זינען ארויס פאהרען קיין ארץ ישראל, ווען זיי וועלען נאר בעקומען ערלויבניס צו קויפען ערד אין פאלעסטינע.

*

ענגלאנד. פאלקאוניק גאלדשמיד. פון לאנדאן שרייבט מען, אז דער בעוואוסטער יודישער פאלקאוניק גאלדשמיד, דער פיהרער פון די ענגלישע חובבי ציון, איז דעם 10-טען דעצעמבער אוועק געפאהרען אויף דער מלחמה אין אפריקע, אלס ערשטער אפיציר פון גענעראלשטאב אין דער 6-טער דעוויזיע.

— אין ליווערפול, וואס איז די גרעסטע שטאדט אין ענגלאנד נאך לאנדאן, איז איינשטימיג אויסגעקליבען געווארען פאר א לארד-מער דער יוד לואי קאהען. דער נייער לארד-מער איז געבוירען אין סידניי (אויסטראליען) און צו 9 יאהר איז ער געקומען אין ענגלאנד. ה' קאהען איז א געטרייער יוד און אינטערעסירט זיך זעהר לעבהאפט מיט דעם יודענטהום.

די יודישע קאלאניאלבאנק איז מודיע אז מען האט שוין אלע אקציאנערן פונ'אנדערגעשיקט קוויטונגען אויף דאס איינגעצאהלטע געלד. די וואס האבען קיין קוויטונגען בעקומען זאלען זיך ווענדען צו דער אדמיניסטראציאן פון דער באנק און געבען אנגעבען, וואו און ווענן זיי האבען איינגעצאהלט זייער געלד. פון פיעל ערטער האט מען געשיקט די נעמען פון די אקציאנערן און מען האט אבער ניט אנגערופען די נעמען פון די שטעדט, פון וועלכע דאס געלד איז געשיקט געווארען.

*

אמעריקא. פון ניו-יארק איז ניט לאנג ארויסגעפאהרען דער ראבינער ד"ר ס. וויזע, וועלכער האט בעקומען א שטעל אין פארטלאנד. דער דאזיגער ראבינער איז א פייערדיגער ציוניסט און פערברייטערט די אידעע פון ציוניזם ווי ווייט ער קען. זייט איניגע מאנאטען שיקט ער צו ידיעות וועגען ציוניזם אין 15—20 צייטונגען, צווישען וועלכע עס זענען דא ניט קיין ציוניסטישע, פונדעסטוועגען דרוקען זיי אב די ידיעות.—

*

אפגאניסטאן. זייט עס איז געווארען אייזענבאהן אין אפגאניסטאן, האט זיך גענומען פערברייטערען רוסישער האנדעל אין אפגאניסטאן. עס האנדלען מעהרסטענטהייל טורקעסטאנער און בוכארער יודען, וועלכע פערקויפען רוסישע סחורות אדער אין קליינע קרעמליך, אדער זיי טראגען ארום דעם פאק. די איינוואהנער פון אפגאניסטאן בענעהען זיך זעהר פריינדליך מיט די יודען, וועלכע פערקויפען ביליג סחורה און קויפען אב אזוינע סחורות, וואס פריהער איז אויף זיי קיין בעלנים ניט געווען. די אפגאניסטאנער האלטען זיך פאר שטיקליך קרובים מיט יודען, זיי זאגען אז זיי קומען ארויס פון די עשרת-השבטים און זייער פירשט יחסנט זיך אז ער קומט ארויס פון שאולין. דעריבער זענען זיי מיט יודען פריינדליכער ווי מיט אנדערע, און נעמען זיי צו פאר גוטע געסט.—

מאראקא. — פון דעם ווילדען, פינסטערן לאנד קומען שרעקליכע ידיעות. די לעצטע צייט איז דאָרט אין פיעל ערטער אויסגעבראָכען א מרידה; די רעגירונג האָט געשיקט מיליטער, אונטערדריקען דעם בונט און ראָס מיליטער איז זיך בעגאנגען מיט'ן פאָלק ווי בייזע חיות, אָהן שום רחמנות: אלטע לייט, פרויען און קינדער געשמירט אין קייטען און אוועקגעפיהרט געפאנגען; בעזאָנדערס אבער האָבען זיי אָנגעטהון רציחות מיט יודען. אין א שטעדטיל, וואו ס'האָבען געוואָהנט 40 יודישע פאמיליעס האָבען די זעלנער גענומען אלע יורען, זיי ארויפגעזעצט אויף שפיציגע דראָנגעס, און נאכדעם אויסגעהאלטען די אומגליקליכע ביים טויער פון שטאָדט, צו וואַרפען א מורא אויף די איינוואָהנער.

אלגעמיינע וועלט נייעס.

רוסלאנד. דיא רעגירונג גיט אויפין 1900 יאהר איין מיליאן רובעל צו בויען נייע הייל-אנשטאלטען פאר דיא וואס זענען גייסטיג קראנק. אזא הויז וועט זיך געפינען אין יעדער פראָווינץ.

— דיא סימפאטיע צו די בורען פון טראנסוואל שטארקט זיך אלץ מעהר. די צייטונגען קענען ניט גענוג אפלויבען דאס קליינע העלדען-פאלק, וואס ווייזט אזאלכע גבורות קעגען ענגלאנד. דאס רוסישע פובליקום פרעהט זיך אויף יעדע גוטע בשורה וואס קומט פון קריגס-פלאץ. די נדבות פאר די בורען בעטרעפען שוין נייניציג טויזענד רובעל. סטודענטען, בעאמטע און מענשען פין פערשידענע קלאסען קלייבען געלט און שיקען צום האָלענדישען קאמיטעט אין פעטערבורג. דען 10 דעצעמבער איז אוועקגעפאהרען אין אפריקא א אבטיילונג פון רוסישען „רויטען קרייץ" צו העלפען דיא פערוואונדעטע בורען, אין דער אבטיילונג געפינען זיך: 5 דאקטוירים, 12 סאניטארען, 4 פעלדשערי, 9 בארמהערציגע שוועסטער און איין אויפזעהער. זיי פיהרען מיט זיך אלע נייטיגע זאכען, צו עפענען אין טראנסוואל א לאזארעט פון 50 בעטען, א מאסע רפואות און אלסדינג וואס מען בעדארף אין א שפיטאל. — אין גיכען וועט ארויספאָהרען פון רוסלאנד אין טראנסוואל נאך א צווייטע סאניטארנע אבטיילונג.

— די יונגע לייט, וואס מען נעהמט צו מיליטער, וועט מען שטעלען פאָקען, זיי צו שיצען פון נאטירליכע פאקען. מען וועט שטעלען אלעמען, אהן אונטערשייד, אפילו אזוינע וואס אויף זייער לייב איז דא צייכענס אז זיי האבען שוין געהאט נאטירליכע אדער געשטעלטע פאקען. — די זאך ווערט ערשט היינטיגעס יאָהר איינגעפיהרט לויט א נייעם געזעץ.

עסטרייך. ווי מיר האבען שוין געשריבען, ווערט אין עסטרייך דער פאסט-טאריף טייערער. דיא רעגירונג רעכענט, אז פון דעם וועלען זיך אין קינפטיגעס יאהר פארגרעסערן איהרע הכנסות מיט צוויי מיליאן גולדען.

דייטשלאנד. אין דאנציג האט דאס וואסער פון ים דורכגעריסען די פלאָטינע ביים ברעג און פערטרונקען א טהייל שטאָדט און די אומגעגענד. אין מאנכע ערטער איז דאס וואסער 2 מעטער די הויך.

— א שרעקליכער שטורמווינד האט די טעג פערוויסט דעם בעזואוסטען קוראָרט קראנץ. אלע געביידען זענען צוריסען און צושטערט געווארען, די בוימער האט דער שטורם צובראָכען און אויסגעריסען מיט די ווארצלען. —

פראנקרייך. אין דעם מסחר פון בריליאנטען איז יעצט אַ ערנסטער קריזיס, דורכ'ן קריעג אין אפריקא. אָנשטאָט וואס אלע יאהר פלעגט אין פאריז בעטרעפען דאס בריליאנטען-געשעפט 120 מיליאן, איז היינט געפאלען ביז 18 מיליאן. אין לאנדאן איז דאס געשעפט אראפ פון 8 אויף 2 מיליאן פונט שטערלינג. — אין וויען האט באנקראטירט דער הויפט-אגענט פון מסחר מיט בריליאנטען, סאמועל. זיינע חובות בעטרעפען א האלב מיליאן קראן.

— גענעראל מערסיע, דער גרויסער פיינד פון אמת און דער גרעסטער שונא פון דרייפוס, סטארעט זיך יעצט צו ווערען אויסגעקליבען פאר אַ סענאטאר. ס'איז אבער א גרויסער ספק, אויב דאס וועט איהם געראטען.

— אין דער וויסענשאפטליכע אקאדעמיא האט מען געמאכט פראבעס מיט דעם נייעם טעלעפאָן וואס דער געלעהרטער ד י ס ס א ן האט ערפונדען, די פראבע איז ארויסגעקומען זעהר גוט.

ענגלאנד. — ווי בעקאנט בעלאגערן יעצט די בורען די שטאדט לעדיסמיט, וואו דער גענעראל אואייט מיט זיין מיליטער איז איינגעשלאסען. די בורען באמבארדירען די שטאדט. לויט דיא לעצטע ידיעות האבען די באמבעס ניט אנגעמאכט קיין גרויס שאדען אין שטאדט, אבער דער האנדעל און די פאבריקאציע איז אין גאנצען געשטערט. די מיליטערישע בעהערדע (נאטשאלסטווא) האט צוגענומען פון די איינוואהנער אלע עסענווארג; ברויט און פלייש ווערען פערקויפט פאר א בעזונדער פרייז. קאלאניאל-סחורות געפינען זיך ניט מעהר אין שטאדט. דאס לעצטע שאכטעל מילך איז פערקויפט געווארען פאר $1\,^1/_2$ רובעל, א צעהנדלינג אייער קאסט 3 רובעל. די בהמות זענען שרעקליך אויסגעדארט; קיין עופות איז שוין גאר ניטא. די פאשע איז אפגעגעסען ביז צום לעצטען גראז נאר פאר די פערד און קעמלען געפינט זיך נאך אנגעגרייט היי און מאַיס. דאס ערגסטע פאר די איינוואהנער איז, וואס זיי פעהלט גוט וואסער צום טרינקען. אין פערשידענע טהיילען פון שטאדט האבען שוין דורך דעם אויסגעבראכען קראנקהייטען. אין א פאר גאסט-הייזער געפינט זיך נאך א ביסעל מינעראל-וואסער, וועלכע ווערט פערקויפט מיט גאלד גלייך.

— דיא צייטונג „ווארלר" שרייבט, אז די קעניגין וויקטאריע האט פערשפראכען דעם קייזער ווילהעלם, קומען צו איהם צו גאסט אין פאטסדאם, פאהרענדיג צוריק פין איטאליע, וואו זי וועט פערברענגען א פאר מאנאטען. די קעניגין וויקטאריע איז ביז היינט געוועזען צוויי מאחל אין בערלין: יאהר 1858 און שפעטער, א קורצע צייט פאר'ן טוידט פון קייזער פרידריך III.

די טראנספארט-שיף „איסמארע" אויף וועלכע מען האט געפיהרט פערד און געוועהר קיין טראנסוואל, איז אונטערגעגאנגען אין ים. פיעל פערד זענען דערטרונקען געווארען.

— דער לארד-מער פון לאנדאן האט ערהאלטען פון א אינדישען פרינץ 425,000 פונט שטערלינג, פאר די קראנקע און פערוואונדעטע ענגלישע זעלנער.

— אין „פאלאס-טעאַטער" אין לאנדאן איז די טעג געוועזען א פארשטעלונג און דאס געלט איז בעשטימט געווארען פאר די אלמנות און יתומים פון די ענגלישע זעלנער, וואס זענען געפאלען אין דרום-אפריקא.

— דעם דירעקטאר פון דער „רייטערשער אגענטור" (וועלכע צושיקט דעפעשען אין די צייטונגען) האט מען אפגעזאגט פון זיין שטעלע, ווייל ער סימפאטיזירט מיט די בורען.

— די בעזיצער פון קאהלען-גריבער אין ענגלאנד האבען געמאכט יד-אחת, אויפצוהויבען דעם פרייז פון שטיין-קאהלען אויף 20 פראצענט.

— דורך דעם איצטיגען קריג וועט ווערען א וויכטיגע רעפארמע אין ענגלאנד: עס וועט דארט איינגעפיהרט ווערען אלגעמיינע מיליטער-פליכט, ניט ווי יעצט, וואס די רעגירונג דינגט פרייוויליגע זעלנער.

בעלגיען. — טויזענד מענשען מיט צוויי ארמאטען, וועלכע מען האט ארויסגעשיקט אין מאנאט אויגוסט פון קאנגא, איינצושטילען דעם בונט פון די געבירטיגע אפריקאנער, זענען פערפאלען געווארען ביז היינטיגען טאג. (קאנגא איז א נייע מלוכה אין אפריקא און שטעהט אונטער'ן שוץ פון בעלגישען קעניג).

— דיא רעגירונג פון פערסיען האט געבעטען דיא בעלגישע רעגירונג שיקען אין איהר לאנד בעלגישע בעאמטע, זייא זאלען דארט מאכען א ארדנונג אין דער פאסט.

פארטוגאל. — פון 28 אקטאבער ביז 3 נאוועמבער איז אין אפארטא קראנק געווארען אויף דער פעסט 18 מענשען, געשטארבען 3; פון 4-טען ביז 10-טען נאוועמבער — קראנק געווארען 15, געשטארבען 6. און פון 11-טען ביז 17-טען נאוועמבער — קראנק געווארען 16, געשטארבען 8. ווי עס שיינט ווערט די עפידעמיע שוואכער.

טירקיי. — די רעגירונג האט געשיקט פרישע מיליטער אין י ע מ ע ן, וואו ס'איז אויסגעבראכען א כונט צווישען די אראבער. אויך אין טריפאלי פערגרעסערט זי דאס מיליטער, ווייל דאס פאלק איז אונרוהיג.

— דעם סולטאנס שוואגער מאחמוד-פאשא איז פערשוואונדען געווארען פון קאנסטאנטינאפאל און קיינער ווייסט ניט וואו ער איז אהין געקומען. דער ענטלאפענער האט מיטגענומען זיינע צוויי קליינע קינדער, זיין פרוי, דעם סולטאנס שוועסטער, האט געפונען א בריעף פון מאן, אין וועלכען ער שרייבט, אז דאס לעבען אין דעם פאנאטישען קאנסטאנטינאפאל איז איהם מאוס געווארען. — דער סולטאן האט בעפוילען אלע טירקישע קונזולען אין אלע לענדער, זוכען און נאכפארשען וואו דער פערשוואונדענער געפינט זיך.

דון יִצְחָק אַבַּרְבַּנְאֵל.

(פאָרטזעצונג)

דער פאָפסט, ווי שלעכט ער איז ניט געוועזען האָט ער זיך ניט געקאָנט בעשליסען אויף אזאַ גְזֵרָה און ער האָט זיי ניט צוליעב געטהון.

פערדינאַנד מיט זיין ווייב האָבען אָבער געוואָלט זיין פרומער פאַר'ן פאָפסט אַליין און דעם 21 מערץ 1492 האָבען זיי אַרויסגעגעבען אַ בעפעהל אַז צייט פיער חֳדָשִׁים זאָלען אַלע יודען אַרויסוואַנדערען פון שפאַניען. אינ'ם בעפעהל איז געזאָגט געוואָרען, אַז ביים אַרויספאָהרען טאָר קיין יוד ניט מיטנעהמען קיין גאָלד און זילבער אויך ניט קיין מַטְבֵּעוֹת. נור די יודען וואָס ווילען זיך שְׁמַד'ען, מעגען בלייבען וואָהנען גלייך מיט אַלע איינוואָהנער.

אַז דון יצחק אברבנאל איז פון דער גְזֵרָה געוואָהר געוואָרען, האָט ער גערעכענט אַז איהם וועט געראָטען עס אָבצובעטען. ער איז גיך אַוועק געגאַנגען אין קעניגליכען הויף און לאַנג גערעדט מיט דעם קעניג און דער קעניגין. ער האָט זיי אויפגעקלערט אַז מיט דער גְזֵרָה טהוען זיי זיך אַליין אַ רָעָה, ניט קיין טוֹבָה; אָהן יודען מוז דער האַנדעל אויפהערען, ווייל זיי זענען געבילדעטער און פעהיגער פון אַנדערע איינוואָהנער.

אברבנאל'ס גוטע פריינד פון די הויף־לייט האבען איהם אויך צוגעהאלפען מיט גוטע רייד; צום סוף האט ער אנגעמוט דעם קעניג דריי הונדערט טויזענד רענדליך, ער זאל מבטל זיין די ביטערע גזרה.

דער קעניג איז שוין כמעט ווי בעשטאנען, נאר דאמאלס איז אריינגעלאפען טארקוועמאדע מיט א צלם אין האנד און געמאכט א גוואלד:

— וואס — האט ער געשריגען — פאר געלד ווילט איהר פערקויפען די אמונה? גוט, דא האט איהר דעם צלם, מאכט א געשעפט.

ער האט אוועקגעלייגט דעם צלם און בייז איז ער ארויסגעלאפען פון צימער.

די ווערטער האבען געמאכט א גרויסען רושם אויף די פרומע איזאבעלא, און זי איז אנגעשטאנען אויף דעם קעניג, ער זאל זיך ניט אריינלאזען אין יודישע געשעפטען, נאר פעסט האלטען דעם בעפעהל.

טארקוועמאדע און איזאבעלא האבען אויסגעפיהרט, די גזרה איז געבליבען.

פאר'ן אוועקגעהן האט דער קעניג געוואלט ווייזען, אז אברבנאל איז דאך ביי איהם חשוב, האט ער איהם פארגעשלאגען, ער זאל בלייבען אויף ווייטער מיניסטער, דון יצחק אבער האט איהם בייז מיט שטאל'ן געענפערט:

— יעצט געהט מיך גאנ'ץ ווייניג אן די טייערסטע שטעלע. אהין, וואו מיינע ברידער װעלען געהן, געה איך מיט, און גאט וועט אונז ניט פערלאזען. ער האט אנגעזאגט זיינע ברידער די טרויריגע בשורה און זיך גענומען מאכען הכנות צו דער שרעקליכער נסיעה. ארבייט איז געווען א סך. טארקוועמאדע האט ניט געשוויגען און ארומגעשיקט אומעטום גלחים, וועלכע האבען ניט אויפגעהערט צוצורעדען יודען צום שמד. די רבנים האבען זיך צום אנהויב שטארק דערשראקען דערפאר, זיי האבען אויך געמאכט אספות און געטרייסט דעם פאלק מיט דרשות, מע זאל ביי זיך ניט זיין אראפגעפאלען און האפען צו גאט. די דרשות האבען געווירקט. די יודען האבען זיך געהאלטען פעסט, זיי זענען געבליבען טריי זייער אמונה און דער הייליגער תורה און זיי זענען געווען געגרייט צו אפפערן מיט זייער גליק און לעבען.

VI.

תשעה־באב (שנת רנ"ב 1492) איז געווען דער אומגליקליכער טאג, ווען 300000 יודען, וועמעס אבות האבען פון פיעל הונדערטער יאהרען געלעבט אין שפאניען, געמוזט פערלאזען דאס לאנד, וואס איז פאר זיי געווען א צווייטעס פאטערלאנד.

ס'איז גאר ניט מעגליך צו בעשרייבען מיט דער פעדער, ווי גרויס דאס אומגליק איז געווען. דריי טעג זענען יודען געלעגען אויף די קברים און זיך געזעגענט מיט די טויטע. פיעל האבען מיטגענומען מיט זיך מצבות צום אנדענקען. דער טערמין פון דעם גלות איז געווען אזוי קורי'ץ, אז פון מאכען געלד פאר די נכסים איז גאר ניט געווען וואס צו רעדען. די סוחרים האבען פערשטאנען, אז סיי ווי סיי מוז'ען די יודען בעשטעהען, האבען זיי מיט אומישטען געווארט און ניט געבאטען קיין פרייז פאר קיין זאך. ס'איז געקומען דערצו אז פאר א שטיק לייגוואנד האט א יוד אוועקגעגעבען א גאנ'ץ הויז, אויף א אייזיל געביטען דאס גרעסטע שטיק פעלד. א גליק נאך וואס די אנוסים האבען שטילערהייט בעהאלטען א סך יודישע חפצים און אין א צייט ארום געמאכט דערפאר געלד. דאמאלס האט זיך אויך געשטארקט די יודישע אחדות. די גבירים האבען געטהיילט דאס פערמעגען מיט די ארומע ברידער און ניט געלאזט זיי פאלען. ניט קוקענדיג אויפ'ן וויכטיגען תענית פון תשעה־באב, האבען די רבנים מתיר געמאכט, אז יודען זאלען ארויסגעהן פון שפאניען מיט כלי זמר, לעבעדיג און לוסטיג מיט בטחון צו גאט. דער גרויסער רב ר' יצחק אבוהב איז געגאנגען פאראויס און געזונגען צו מונטער מאכען דאס פאלק און איהם ניט לאזען קומען צו דער ביטערער פערצווייפלונג.

דון יצחק אברבנאל האט זיך לאנג געשלאגען מיט דער דעה וואו אהין צו געהן. דאס רוב יודען זענען אריבערגעגאנגען קיין פארטוגאל, וואו די פארשטעהער האבען אויסגעבעטען ביי דעם קעניג יאהאן דעם צווייטען א ערלויבניס זיך דערוויל צו בעזעצען. ער האט אבער מורא געהאט אהין צו געהן. א סך האבען זיך אין דער נויט דערמאנט אן זייער אמאליגעס פאטערלאנד, אן ארץ ישראל, דער וועג איז אבער געווען צו ווייט. אברבנאל האט געמוזט זיך אפשיידען פון דעם גרויסען קהל און מיט עטליכע טויזענד יודען איז ער אריבער קיין איטאליען און זיך בעזעצט אין דער שטאדט נעאפאל. אברבנאל'ן ווי א הייסען פאטריאט, האט דאס הארי'ץ געגנוג וועה געטהון, צוקוקענדיג וואס פון זיינע ברידער איז געווארען. זיין טרייסט איז געווען אז דער כלל יודען וועט ניט אונטערגעהן, אז עס וועט אויפגעהאלטען ווערען אויף אייביג דאס יודישקייט, וועלכעס שטעקט ניט אין געוועהר, ניט אין שווערדען און בלוט פערגיסען, נאר אין אונזער הייליגער תורה. ער האט פערשטאנען, אז זי איז שטארקער פאר שווערד און שפיזען, אז אין איהר איז דער כח פון דעם פאלק וואס האט איבערגעלעבט א סך אנדערע מלוכות און פעלקער.

אין נעאפאל האט ער זיך ווייטער גענומען צו דער אלטער מלאכה, שרייבען דעם באור אויף תנ"ך, נאר קוים האט ער געענדיגט דעם באור אויף "מלכים" האט ער ווייטער געמוזט אנידערלעגען די ספרים און זיך נעהמען צו וועלט־זאכען.

דער דארטיגער קעניג פערדינאנד דער ערשטער האט זיך דערוואוסט פון זיין קומען און האט געשיקט א שליח, ער זאל אננעהמען א שטעלע אין קעניגליכען הויף. פערדינאנד דער ערשטער האט ניט אויפגעהערט צו פיהרען מלחמה מיט דעם פראנצויזישען קעניג און פאר איהם איז איינפאך געווען א גליק צו קריגען אזא פעהיגען פינאנסיסט ווי אברבנאל. ס'קען זיין אז צוליעב זיין זכות האט דער קעניג אויך גוטס געטהון אלע יודען, וואס האבען זיך דארט בעזעצט, און יודען האבען ווי דער שטייגער איז שטענדיג בעדארפט האבען רחמים. די צרות האבען זיך געשאטען איינע נאך דער אנדערער, אין לאנגען וועג פון דעם נייעם גלות זענען די יודען שוואך געווארען, אויסערדעם פון דעם ענגעניש, נעוונד זיין און אומריינקייט אויף די שיפען איז צווישען זיי געווארען א גרויסע מגפה און מאסען מענשען זענען אויסגעשטארבען. ס'איז געווארען א געשריי צווישען די איינוואהנער, אז די יודען שלעפען מיט זיך אומגליקען, קרענק און דעם מלאך־המות. ווען ניט דער גוטער קעניג פערדינאנד, וועלכער האט א עצה געגעבען, אז די יודען זאלען מקבר זיין די מתים ביי דער נאכט, וואלט ווייטער שלעכט געווארען מיט זיי אין נעאפאל אויך. א גאנ'ץ יאהר האט געדויערט די מגפה און דער קעניג איז געשטאנען ווי א מויער פאר די ארומע יודען, וואס יעדע מינוט האט זיי דאס פעבעל געוואלט בעפאלען און שלעכטס טהון. געוועהנליך האט אויך אברבנאל געגנוג אנגעווענדט קרעפטען צו פערטיידיגען זיינע ברידער, און ניט ווייניג האט געהאלפען דאס, וואס ער איז געווען אזא גרויסער חשוב ביי דעם מלך.

נאך פערדינאנד דעם ערשטענס טויט, האט זיין זוהן אלפאנס דער צווייטער אויך ניט אפגעלאזט דעם קלוגען מיניסטער אברבנאל, ביז די פראנצויזען האבען בעזיגט נעאפאל און דער קעניג איז געצוואונגען געווען צו וואנדערען נאך סיציליע. פון אלע הויף־לייט איז נור איין אברבנאל איהם געבליבען געטריי, און מיט איהם צוזאמען פערוואגעלט געווארען אויף א ווייטע אינזעל. די פראנצויזען זענען בעפאלען זיין הויז, צוגענומען דאס גאנצע עשירות מיט די טייערע הייליגע ספרים, וואס זענען ביי איהם געווען אזוי טייער.

(פארטזעטצונג קומט.)

א לבנה־נאכט.

די לבנה, זי שפיעלט זיך
און באדט זיך און שיפט זיך
אין גרויסען, אין בלויען,
אין לופטיגען ים.
זי שיפט זיך, די געטין,
און ווארפט פון זיך שטראהלען
אין גיסט מיט חלומות
גן־עדן'שען טעם.

די שטראהלען, ווי פאלען
אויף בערגליך און טהאלען,
אויף פעלדער און וועלדער,
און הילען זיי איין
אין צערטליכע טראכטען,
אין זאנפטיגען טרויער,
אין ווייכען, אין בלייכען,
אין בלויעליכען שיין.

דער חלום, ער גיסט זיך —
א היילונג פאר זעלען,
וואס זענען פערוואגעלט
און עלענד און מיעד.
ער גיסט אין זיי זיסקייט
פון זעלטענע וועלטען,
פון פרייהייט און גלייכהייט,
פון רוהע און פריעד.

*

שטיל איז ארום די נאטור, און זי דרעמעלט
צערטליך אין שויס פון דער נאכט.
טיעף האט דאס לעבען פערשטומט, און די הימלען
ליגען אזוי ווי פערטראכט.

זיידענע, בלויע — די הימלען, זיי שיינען
איידיל און דין ווי געוועבט,
מערקווירדיג פראכטפאל אין זיי די לבנה
האפערדיג, קייזערליך שוועבט.

טויזענדער שטערען, ערהאבען און הערליך,
געהען מיט גרויסען רעספעקט,
לאנגזאם ארום ביי די זייטען און האבען
זעלטענע ליעדער ערוועקט.

טויזענדער בלויעליכע בליצענדע שטערען
שטעלען מעלאדיש זיך פאר,
שלאנק און הארמאניש אויף טויזענדער שטראהלען
טראגט זיך דער הימלישער כאר.

עפּיס א זיס־מרה־שחורה'דיג -- זינגען
גיסט זיך פאנאנדער אין לופט,
עפּיס פון אנדערע וועלטען א שטימע
ציהט פאר'ן הארצען און רופט.

עפּיס וואס מעכטיגעס, אייביגעס רופט אונז
ריהרענד אין הימעל־געצעלט,
אונז, די פערנארעשטע מענשען, פון אונזער
זאמדיגער שטערבליכער וועלט.

שטיל איז ארום די נאטור, און זי דרימעלט
צערטליך אין שויס פון דער נאכט,
דאך ווי זי האט נור דעם זינגען ערגריפען,
אויגענבליק ווערט זי ערוואכט.

צווישען די ביימער ערוואכט זיך דאס ווינטעל,
ליעבליך פערחלום'ט און ווייך,
איבער די צווייגען געהט רוישענד א תפלה
ציטריג ארויף אין דער הויך.

צווישען דער תפלה־ערוואכט זיך דער פויגעל,
טרעסעלט זיין קליינינקען גוף,
וואונדערבאר שיקט ער דורך טרעלען אן אפקלאנג
פריי צו די הימלען ארויף.

צווישען די טרעלען ערוואכט זיך דאס גרעזיל
מילד אין די ארמען פון שטראהל,
בשמים און ריחות, א גאנצער גן־עדן,
שפארט זיך און שלאגט ווי א קוואל.

בשמים און ריחות און טרעלען און תפלות
טייכענווייז שטראמען אין לופט,
שטראמען און שפארען צום דיכטער אין פענסטער,
ס'ציהט איהם און וועקט איהם און רופט.

צווישען די מענשען ערוואכט זיך דער דיכטער,
וואנדעלט אין מיטען דער נאכט,
וואנדעלט און שווימט אין די ריחות און טרעלען,
טיעף אין חלומות פערטראכט.

זילבערנע שטראהלען בעפאלען די שאטענס,
ציהען זיי איבער מיט שיין,
זילבערנע רוימען בעפאלען דעם דיכטער,
קלינגען און שלינגען איהם איין.

רוימען און ריחות און שטראהלען און טרעלען,
אונטער בעגייסטערטען בליק,
גיסען זיך אלע פאנטאסטיש צוזאמען
בלויעליך אין הימעל־מוזיק.

גרויס — אונגעהויער די ערד און די הימלען,
ביז צו דעם מינדעסטען שטויב,
גיסט זיך צוזאמען אין הארצען ביים דיכטער
זעלטען אין זינגען און לויב.

דענסטמאל ענטציקענד ערהויבט זיך זיין זעלע,
פריי פון דעם ערדישען שטאף,
היים ווערט צוגאנגען דאס הארץ אין די טרעהרען,
טרעהרען פון ליעבע אהן סוף.

ליעבע צו אלץ וואס אויף דער ערד און אין הימעל,
אין דער נאטור איז צושפרייט,
ליעבע צו אלץ וואס עס לעבט און בעוועגט זיך,
ליעבע צו אלץ וואס איז טויט...

אברהם וואלט.

א ביטערער מזל.

(ענדע)

בערעלע „קאטיק“ האט געהאט א נאמען אין גאנצען שטעדטיל און אין עטליכע מייל ארום. „קאטיק“ האט מען איהם גערופען אין א געלעכטער, ווייל ער האט אויסגעזעהען אזא ישטילינקער ווי א קעצעלע. אין דער אמת האבען אלע געוואוסט אז בערעלע איז א „מזיק“, א מזיק"ס. אמאל האט ער בלעמ'ס — שוועביל און פעך, און כחות ווי „שמשון הגבור“. ניט נור די יודישע העלדען ציטערען פאר איהם, נאר אויך די גוים ווייסען, דאס מיט בערעלין זיך אנצוהויבען איז „ליהא“. אפילו „יאשקע“, דעם דאקטערס קוטשער, א הויכער, א רויטער און א געזונטער יונג, איין גלית, וואס האט ליעב צו ווייזען דעם קולאק, אז ער בעגעגענט זיך מיט בערעלין, האט אויך מורא זיך צו טשעפען...

נאָר איין מענטש איז פאַראַן אין שטעדטיל, פאַר וועלכען בערעלע ציטערט ווי פאַר פייער און פאָלגט איהם אין אַלעס. דאָס איז זיין פאָטער, אֵלִיָה דער שניידער. ער איז דוכט זיך, אַ פליג אַ קעגען זיין זוהן, פונדעסטוועגען שרעקט ער זיך ניט צו געבען דעם זוהן אַ פּאַטש פאַר אַלעמען אין די אויגען. ער איז זיכער אַז בערעלע וועט צוריק ניט געבען.

דאָס איז געווען אַזאַ וואונדער ביי אַלעמען, אַז מען פלעגט אַליין זאָגען: „אַ יודישע נשמה קען מען גאָר ניט אָבשאַצען". אַזאַ בערעלע, און היט „כִּבּוּד־אָב" בעסער ווי אַנדערע וואוילע בְּחוּרים. . . און דערפאַר האָט מען פערגעסען בערעלען אַ פולע שמד־שטיק וואָס ער האָט אָבגעטהון.

קיין מְלָאכָה האָט זיך בערעלע פאַר קיין פאַל ניט געוואָלט לערנען. „איך קען ניט" — פלעגט ער זאָגען — „זיצען גאַנצע טעג אין שטוב אויף איין אָרט, איך מוז האָבען אַ פרייע וועלט".

דעריבער האָט זיך אֵלִיָה דער שניידער קיין אַנדער עצה ניט געפונען ווי אָבצוגעבען בערעלען צו אַ בַּעל־עֲגָלָה פאַר אַ „שמייסער". דאָס איז בערעלען זעהר געפעלען געוואָרען און ער איז שיין עטליכע יאָהר ביי אַ פורמאַן, וועלכער איז פון איהם העכסט צופרידען, האָטש ער ווייס אַז עס וועט זיין זיינער אַ געפעהרליכער „קאָנקורענט".

די לעצטע צייט איז בערעלע שטיל געוואָרען און האָט גענומען, ווי מען זאָגט ביי אונז, „סטאַטקעווען", ד. ה. האָבען דֶרֶך־אֶרֶץ פאַר איין עלטער'ן און פיהרען זיך געלאַסען און אָרענטליך. בערעלע איז געווען אַ גאַנץ שענער, ער האָט געהאַט אַ געזונטע רויטקייט אין געזיכט, זיינע אויגען זענען געווען שוואַרץ, זיין וואוקס איז געווען שען. און ער האָט אויסגעזעהען אַ העלד.

דעריבער האָט מען דעם שידוך מיט חנה'לען געהאַלטען ניט פאַר אַ קרומע זאַך. אמת, בערעלע האָט פון אָנהויב ניט געוואָלט, איהם איז חנה'לע ניט געפעלען געוואָרען. נאָר זיין פאָטער אליה האָט געזאָגט „יע" איז געבליבען „יע", אליה פאַר זיך האָט געהאַט די רעכנונג, אַז קיין בעסערער שידוך קען ניט געבען. אויסער וואָס חנה'לע איז פון אַ שענער מִשְׁפָּחָה האָט זי דרייהונדערט רובעל, מְזוּמָן, חוּץ מַתָּנוֹת, חוּץ אַ פיינע גאַרדעראָבע.

רבי מאיר'ן איז דער שידוך געווען ניט צום האַרצען.

— הערסטו, רחל — האָט ער געזאָגט צו זיין ווייב — איך זאָג דיר אַז דער שידוך איז ניט פאַר איהר. ווי קומט פאַר איהר, אַזאַ שוואַכע, צו האַלטען מלחמות מיט בערעלע „קאַטיק"!? חנה'לע דאַרף האָבען אַ מאַן אַ תַּלְמִיד־חָכָם, ער זאָל איהר וויסען ווי צו שעטצען און טהייער האַלטען פאַר איהרע גוטע מדות...אָבער ניט קיין „שמייסער", אַ גראָבען יונג.

— און מיר קומט אויס פערקעהרט — האָט רחל געענטפערט — ווייל זי איז ניט קיין געזונטע דאַרף זי האָבען אַ מאַן וואָס ער זאָל זיין דער „מְפַרְנֵס", ניט קיין קלויזניק, וועלכען חנה'לע זאָל דאַרפען אויסהאַלטען... איך רעכען אַז נאָך דער התונה וועט בערעלע ווערען אַ'נאַנדער מענטש. בחור'הווייז איז מען אַ ביסעל צולאָזען...

— הלוואי זאָל גאָט געבען עס זאָל זיין גוט. מיר זאָגט דאָס האַרץ, אַז... בעסער זאָל איך ליגען זאָגען! — האָט ר' מאיר געזאָגט מיט אַ זיפץ.

VI.

שוין דאָס צווייטע יאָהר נאָך חנה'לעס חתונה. זי האָט שוין אַ קליין טאָכטעריל, וועלכע מע רופט שרה־דבורה'לע: דער לעצטער נאָמען נאָך די מוטער, און דער ערשטער — נאָכ'ן פאָטער. בערעלע האָט געקויפט אַ פערד מיט'ן גאַנצען שפּאַן, און פערדיענט פיינע היוּנה. דעם ערשטען יאָהר איז חנה'לען געווען גאַנץ גוט. זי האָט געוואָהנט אין איין צימער, וועלכעס איז געווען אַזוי שען מיט זיינע אָרומע מעביל, אַז ער האָט געהאַט אַ נאָמען ביי אַלע שְׁכֵנוֹת.

— עס איז פּראָסט אַ מחיה אַריין צו געהען צו חנה'לען אין קאַמער, יעדער זאַך בלאַנקט ווי גין־גאָלד. עס איז אומעטום אַזוי ריין און ציכטיג, אַז עס גלוסט זיך גאָר ניט אַוועק צו געהען פון דאָרטען — פלעגען אָפט ריידען שכנות.

בערעלע האָט, אמת, ווייניג פערבראַכט מיט זיין ווייב. ער פלעגט כמעט שטענדיג זיין אָדער אונטער וועגינס אָדער אין גאַס. שַׁבָּת פלעגט ער אָדער שלאָפען, אָדער אַוועק געהען שפּאַצירען, אָהן דער ווייב. נאָר חנה'לע האָט גאָר אַזוי פיעל ניט פערלאַנגט. זי האָט גאָר ניט געוואָלט בערעלע זאָל איהר קושען אָדער זאָגען: מיין נשמה, מיין האַרץ, ווי ביי אַנדערע יונגע פאַר־פאָלק. פאַר איהר איז גענוג געווען אַז בערעלע איז געווען מיט אַליין צופרידען: אַז איהם איז דאָס עסען געווען געפעלען, אַז ער האָט אַליין, וואָס ער דאַרף, געפונען פאַרטיג, און אין כלל אַז ער איז געווען ניט פערחמאָרעט, — דערפאַר האָט חנה'לע שטאַרק מורא געהאַט. און דעריבער האָט זי זיך אַליין געסטאַרעט אויסצופאָרשען זיינע קאַפּריזען, וואָס ער האָט ליעב און וואָס ער האָט פיינט, פון וואָס ער האָט פערגעניגען און פון וואָס — קרענקונג. און דוכט זיך אַז חנה'לע האָט איהם גוט אויסגעשטודירט. זי האָט שוין געוואוסט ווען מען דאַרף שווייגען און מען טאָר איהם ניט טשעפּען, ווען מע דאַרף זיך גאָר אַרויסדרעהען פון שטוב, ווען מען דאַרף זיך מאַכען ניט זעהענדיג און ניט הערענדיג.

און אַז עס האָט זיך אַמאָהל געמאַכט, (אַ מענטש איז דאָך ניט קיין מַלְאָך) אַז בערעלע האָט זיך אַ בייזער געטהון, האָט דאָס חנה'לע מְקַבֵּל בְּאַהֲבָה געווען. „עס איז ניטאָ וואָס צו פערדענקען" — פלעגט זי ביי זיך גערעכט מאַכען בערעלען — „ער האָרעוועט נעביך שווער און ביטער, אויף קעלט און רעגענס, וואָס איז דער וואונדער אַז ער לאָזט אויס זיין כַּעס אויף מיר, האָטש איך בין גאָר ניט שולדיג".

נאָכדעם ווי שרה־דבורה'לע איז געבאָרען געוואָרען איז חנה'לע נאָך געוואָרען בעסער. אָפט פלעגט בערעלע צוגעהען צום וויגעלע און זיך שפּיעלען מיט דעם קינד. אין אַ ווינע מינוטען איז חנה'לע געווען אויפ'ן זיבעטען הימעל. זי וואָלט געקענט וואָלט זי יעצט צוקושט בערלען מיט איהר קליין טאָכטעריל. חנה'לע האָט איהר מאַן ליעב געהאַט. איהר האַרץ איז פון קינדוויז אויף געווען פול מיט ליעבע, פריהער צו איהר פאָטער און מוטער, נאָך זייער טוידט צו רבי מאיר'ס הויז, און יעצט האָט זי צוטהיילט איהר ליעבע צווישען מאַן און איהר קליינעם קינד.

די ערשטע צייט נאָך דער התונה פלעגט חנה'לע זעהר אָפט, כמעט אַלע טאָג, געהן צו ר' מאיר'ן אין שטוב. זי פלעגט פערברייננגען מיט רחל'ן, און אָפט אַריינגעהן אין קיך צו ווייזען דער נייער דיענסט מיידיל. און פאַרנאַנדער זאָגען איהר וואָס האָט ליעב „דער הערר" און וואָס — „די מאַדאַם". נאָר אַז זי האָט בעמערקט אַז בעריל איז ניט צופרידען מיט דעם, האָט זי אויפגעהערט צו געהן, האָטש עס איז איהר דאָס געווען זעהר שווער. און אַז שרה־דבורה'לע איז געבאָרען געוואָרען פלעגט שוין חנה'לע זעלטען ווען אַריין קומען צו רבי מאיר'ן אין שטוב. רחל האָט פערשטאַנען די סִבָּה און האָט ניט געפרעגט אויף דעם. —

VII.

שלעכט האָט אָנגעהויבען צו ווערען חנה'לען נאָכדעם ווי זיי זענען אַריין אין אַ נייע דירה צו יעקיל דעם שוסטער. עס איז ניט אַריבער קיין חֹדש אין דער נייער דירה, און בעריל איז גאָר אַנ'אַנדער מענש געוואָרען. פּלוצלינג האָט ער גענומען „קריכען אויף גלייכע וועגד". אַליין איז איהם געווען ניט געפעלען. דאָס איז דאָס און דאָס איז יענס. עס איז געווען ניט אויסצוהאַלטען, אַזוי ווי עמיצער וואָלט איהם אַ כישוף אָנגעטהון. ווען האָט עס חנה'לע געהערט אַזעלכע גראָבע ווערטער ווי „נְבֵלָה" (גוטע יאָהרען!) „שטיק בראָך", „געה אין אַלדע שוואַרץ יאָהרען" א. ד. ג.

אָפט פלעגט ער קומען אַ היים אַ שכורער און פלעגט איבערקערען די שטוב. חנה'לע פלעגט מוזען ערגיץ אַוועק געהען. „רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם"! פלעגט חנה'לע קלערען — „וואָס איז מיט איהם געוואָרען? וואָס זאָל איך טהון"? בעריל פלעגט שוין ניט קוקען ווי פריהער אויף דאָס קינד. און חנה'לע האָט גענומען פיעל זאָרגען.

מיט דער צייט האָט זי זיך דערוואוסט אַז אין דעם איז שולדיג יעקיל דעם שוסטערס טאָכטער, „די רויטע מאַד", וועלכע האָט בערלען פערדרעהט דעם קאָפּ. זי, נור זי פלעגט אויפברייננגען אַלע רְכִילוֹת און האָט זיך געמאַטערט צו מאַכען אַ בייז לעבען.

אָפט אַז אַלע פלעגען זיצען און שטוב און בעריל אויך, פלעגט פּלוצלינג „די רויטע מאַד" אַרויסשיסען מיט אַ געלעכטער. „זעהט נאָר צו — פלעגט זי זאָגען — ווי ביי חנה'לען אויפ'ן געזיכט ליעגט אַ גאַנץ יאָהר דער „תִּשְׁעָה־בְּאָב". — „חאַ, חאַ, האַ". בעריל פלעגט דערביי ווערען רויט און פערחמאָרעט. און נאָכדעם פלעגט זיין אַ סצענע, קריעג, זידלעריי און קללות.

וואָס האָט חנה'לע געזאָלט טהון? זיך קריעגען מיט יעקיל'ס טאָכטער האָט זי ניט געקענט, ווייל זי האָט מורא געהאַט צו טשעפּען זיך מיט יעקיל'ס ווייב. און וואָס העלפט דער קריעגען זיך? עס וועט דער־

פון בעסער ניט ווערען. זי האט נעביך שטילערהייד געליטען, א מאהל זיך אויסגעוויינט, נאר ניט דערצעהלט קיינעם, עס זאל ניט זיין קיין לייטישע געלעכטער. זי האט געווארט עס זאל אריבערגעהען דאס יאהר, זיי זאלען קענען ארויס אין איין אנדער דירה.

נאר סוף־יאהר האט בעריל פאר קיין אופן ניט געוואלט בייטען די דירה. אומזיסט האט איהם חנה'לע געבעטען און אויפגעוויזען אז די דירה ביי יעקלען טויג ניט. בעריל וויל גאר ניט הערען.

יעצט איז איהר נור געבליבען די איינציגע האפנונג אויף גאט, ער זאל רחמנות האבען און געבען בערלען אזא האריץ ער זאל זיין ווי פריהער... דער גאנצער נחת איהר'ער איז געווען שרה־דבורה'לע, וועלכע האט שוין גענומען ארומגעהן און איז געווען אגעראטענעס קינד.

אבער מיט דעם האבען זיך נאך חנה'ליס צרות ניט אויסגעלאזט. נייע טעג האבען געבראכט נייע צרות.

אנ'ערב יום טוב איז זי געגאנגען אין גאס איינקויפען אלץ לכבוד יום טוב און האט ביי זיך געהאט פינף רובעל, וועלכע בעריל האט איהר אין דער פריה געגעבען. אריינגעהענדיג אין קראם, האפט זי זיך צום קעשענע — א אומגליק! ניטא די פינף רובעל! זי לויפט אהיים, זוכט אונטער'ן טיש, אונטער די בעטען, אין אלע בגדים אפילו אין די שבת'דיגע וואס זי האלט דארט קיינמאל קיין געלט ניט; זי לויפט צוריק אין קראם, זוכט אויפ'ן ברוק: ניטא און ניטא! אזוי ווי אין דער ערד אריין. א שוידער איז אריבער איבער חנה'ליס לייב ביי דעם געדאנקען אז בעריל וועט זיך דערפון דערוויסען... זי האט ביי זיך בעשלאסען קיינער זאל ניט וויסען דערפון, און זי וועט אוועקגעהן צו רחל'ן און דערצעהלען איהר די מעשה און בעטען לייען פינף רובעל. מיט דעם געדאנק האט זי זיך אביסעל איינגערוהיגט. צום אומגליק אבער האט זיך די קרעמערקע אויסגערעדט פאר יעקיל דעם שוסטערס ווייב אז חנה'לי האט פערלארען נעבין איהר קראם פינף רובעל.

נאך אין דעם זעלביגען אבענד האט שוין בעריל דערפון געוואוסט. ער איז געקומען אהיים מיט אזא רציחה, זיך גענומען זידלען און שעלטען, חנה'לע האט געשוויגען. פלוצלינג האט זיך דערהערט א געשריי... בעריל האט פון כעס איהר גענומען שלאגען... דאס איז געווען נאך דאס ערשטע מאל. —

פון יענעם טאג אן האבען גענומען געהן פאר חנה'לען פינסטערע חושכ'דיגע טעג מיט נעכט. בערלען איז מעהר ניט שווער געווען דעם ערשטען מאל אויפצוהויבען די האנד אויף חנה'לען. נאר נאך דעם מאל האט זיך דאס בענייעט אפט, זעהר אפט.

חנה'לע האט אויסגעזעהן פינסטער ווי די ערד. נאר זי האט פאר קיינעם ניט דערצעהלט און קיינער האט דערפון ניט געוואוסט.

יעקיל דעם שוסטערס שטוב איז געווען אראפ שטעדטיל, וואו עס האבען אם מיינסטען געוואהנט קריסטען.

אמאל פלעגט זיך חנה'לען וועלען געהן און אויסדערצעהלען דאס גאנצע האריץ פאר רחל'ן, איהר איינציגען גוטען פריינד. נאר זי האט עס ניט געקענט פועל'ן ביי זיך. זי האט געוואוסט אז רחל וועט האבען דערפון עגמת־נפש אהן א ברעג, ווייל זי האט איהר צוגערעדט צום שידוך... דעריבער האט חנה'לע געמוזט ליידען שטילערהייט און אלעס טראגען אויפ'ן הארצען. נאר אמאל פלעגט זי זיך אריבערהאפען אויפ'ן בית־עולם צו דער מאמען... דארטען האט זי וועניג גערעדט, נאר איהרע טרערען זענען געפאלען אויף דעם בערגיל, אונטער וועלכען עס זענען געלעגען די ביינער פון איהר מאמען... ווייס זי דען ניט ווי מיר איז? — פלעגט חנה'לע טראכטען — און אויב זי ווייס, קען זי ניט אויסבעטען ביי גאט פאר מיר אביסעל א בעסערע לעבען?...

VIII

עס זענען אריבער נאך צוויי יאהר. וויפיעל חנה'לע האט איבערגעליטען אין דער צייט ווייס נור איין גאט אליין. זי האט שוין אויסגעזעהן ווי א פרוי פון פערציג יאהר. איהר שרה־דבורה'לע איז שוין אלט געווען דאס פיערטע יאהר, און זי איז געווען איהר איינציגער שטיקעל נחת. די האפנונג אויף א בעסערע צייט האט שוין חנה'לע פערלארען. נאר שטארבען האט זי ניט געוואלט, איהר טאכטער'ל זאל קיין יתומה ניט בלייבען... זי איז שוין צוגעוועהנט געווארען צו די צרות, און עס איז איהר שוין ניט אזוי שרעקליך געווען וואס דער מאן פלעגט איהר שלאגען. "מן־הסתם בין איך בעסער ניט ווערט ביי גאט" — פלעגט זי טראכטען.

ווער ווייס ביז וואנען חנה'לע וואלט נאך אזוי געליטען, ווען ניט א געוועהנליכע מעשה. עס איז געווען א זומערדיגער פרייטאג. נאך אנבייסען איז בעריל אוועק אין גאס און חנה'לע האט געמאכט שבת. זי איז געווען ווי אלע מאל זעהר אומעטיג. פלוצלינג איז אריין "די רויטע מאד" אין שטוב און גענומען זינגען, זי האט עפיס בעליידיגט חנה'לען מיט א ווארט, און חנה'לע האט מיט האריץ געזאגט: "מיין ניט אז גאט וועט דיר שווייגען, דו וועסט התונה האבען וועסטו אויך לעבען אזא לעבען ווי איך"... אין דיזע ווערטער האט חנה'לע ארויסגערעדט וואס זי האט געקליבען אויפ'ן הארצען די גאנצע צייט.

ביי נאכט אז בעריל איז געקומען אהיים און האט זיך דערוואוסט די מעשה, האט ער חנה'לען דערפאר געשלאגען...

און די אומגליקליכע פרוי, וועלכע האט ביז יעצט אלעס געטראגען, איז אין דעם מאל אויפגערעגט געווארען... און ביי איהר אין הארצען האט זיך אנגעהויבען א מלחמה... זי מוז זיך אפרעכענען אי מיט בעריל'ן אי מיט יעקילס טאכטער... זי האט וועגען דעם געטראכט די גאנצע נאכט און האט זיך בעשלאסען אויף דעם. נאר קיין גרעסערע און שטארקערע נקמה האט חנה'לעס האריץ ניט געקענט אויסקלערען ווי מארגען געהן אין שוהל און "ניט לאזען לייענען"... זאל די גאנצע שטאדט וויסען... איך האב שוין ניט וואס אנצווערען...

IX

ניט אזוי לייכט איז דאס חנה'לען אנגעקומען איידער זי האט זיך בעשלאסען צו געהן "ניט לאזען לייענען". עס טרעפט אפט אז עס לאזען ניט לייענען "פריזיוניקעס" וואס בעטען געלט ביי קהל, "קצבים" וואס האבען טענות אויפ'ן בעל־קארבקע, און נאך אזוינע וואס האבען עסקים מיט קהל, נאר אזעלכע מעשיות, אז א פרוי זאל "מעכב הקריאה" זיין טרעפט זעלטען. פאר חנה'לעס געדענקען האט עס אין שטעדטיל געטראפען איין מאל, בעת זי איז נאך געווען א קינד.

עטליכע מאל איז זי ארויס פון שטוב, נאר זי האט זיך אלץ אומגעקעהרט. אם ענדע האט זי זיך געמאכט א האריץ און איז צוגעגאנגען צו דער שוהל. מען האט שוין געהאלטען נאך קדושה, און זי האט געמוזט שוין אריינגעהן... זי האט געעפענט די טהיר פון דער מאנסבילשער שוהל... זי האט געציטערט... די הענד האבען זיך איהר געטרייסעלט... זי האט שוין באלד חרטה געהאט וואס זי איז געגאנגען... נאר געהן צוריק איז שוין געווען צו שפעט... מען האט איהר דערזעהן אין שוהל, און עס איז געווארען א טומעל. זי האט געמוזט צוגעהן צום ארון קודש... מען האט איהר גענומען פרעגען וואס זי פערלאנגט, נאר זי האט ניט געקענט ענטפערן א ווארט, איינינע מינוטען איז זי געשטאנען... נאכהער איז זי געפאלען... און האט געחלשט... עס איז געווארען א טומעל אין שוהל, מען האט איהר קוים אבגעמונטערט, און רבי מאיר האט געהייסען אוועקפיהרען איהר צו איהם אין שטוב. ער האט אלץ פערשטאנען...

נאך שבת איז בעריל געווען ביי רבי מאיר'ן, וועלכער האט זיך געוואלט איבערצייגען, אויב עס איז נאך א פלאן צו מאכען שלום. נאר פון בעריל'ס רייד האט ער פערשטאנען אז עס קען קיין לעבען ניט זיין צווישען זיי.

אין א פאר טעג ארום האבען זיי זיך גע'גט.

חנה'לי איז יעצט צוריק ביי רבי מאיר'ן אין שטוב. און ווידער איז רחל געווארען איהר מוטער, איהר שוועסטער, איהר פריינד. זי קלאגט זיך ניט אויף איהר מזל, נאר אז עס קומט צורייד וועגען איהר, זאגען ווייבער: "דאס איז א ביטערער מזל".

וועגען התונה האבען א צווייטעס מאל טראכט שוין חנה'לע ניט. זי האט זיך גענוג אנגעליטען אין די פיער יאהר. און פון די אלע יסורים איז איהר געבליבען... נור א נאמען נאכ'ן טאטען און דער מאמען"...

מ. לאזארעוו.

Verlag „Achiasaf". Verantwortlicher Red. M. Berkowicz. — Herausgeber u.Buchdrucker Josef Fischer Krakau.

פון 15-טען נאיאבער אן ערשיינט

1900 „דער יוד“ 1900

יעדע וואך.

ווי ביז היינט וועט „דער יוד“ אויך וייטער דינען טריי זיין פאלק און זיינע אלע פאלקס־אידעאלען; דאס איז זיין הייליגסטער צוועק. נאר חוץ דעם וועט זיך אין „יוד“ יעצט געפינען אויך אנדערע ידיעות וואס איז נייטהיג פיר יעדען יודען צו וויסען אלס יוד און אלס מענש.

די אבטיילונגען פון יוד:

1) לייט־ארטיקלען וועלען בעריהרען די וויכטיגסטע צייט־פראגען אין יודענטהום.

2) פובליציסטיק — בעזאנדערע ארטיקלען איבער פערשידענע פראגען וואס געהערען זיך אן צום יודישען לעבען פון דער עקאנאמישער און גייסטיגער זייט; אויך איבער וויכטיגע ענינים וואס בעריהרען דעם גאנצען כלל ישראל אדער נור א טהייל אין א געוויסער מדינה אדער אפילו נור אין א געוויסער קהילה.

3) פאליטישע איבערזיכט.

4) די יודישע וועלט — קורצע בעשרייבונגען פון אלע וויכטיגע נייעס וואס קומען פאר אין דער יודישער וועלט אין אונזער יודיש לעבען אין פערשידענע לענדער.

5) אלגעמיינע וועלט נייעס — די וויכטיגסטע נייעס וואס געשעהען אין לעבען פון אנדערע פעלקער אדער וויכטיגע פאקטען וואס האבען א געוויסע שייכות צו יודען און יודענטהום.

6) צייטונגס שטיממען — בעשפרעכונגען איבער דעם וואס ווערט אין פערשידענע צייטונגען געשריבען וועגען יודישען פאלק.

7) יודישע שטעדט און שטעדטליך — איבערזיכט איבער דאס טעגליכע יודישע לעבען אין דער פראווינץ.

8) בעלעטריסטיקע — ראמאנען און ערצעהלונגען פונ'ם יודישען לעבען אין היינטיגע צייטען; אויך היסטארישע פון אמאליגע צייטען, פון די וויכטיגסטע עפאכען פון אונזער געשיכטע.

9) שירים — פאלקסגעדיכטע און נאציאנאל ליעדער.

10) היסטארישע — אויסער ערצעהלונגען פון דער יודישער געשיכטע אויך היסטארישע מאנאגראפיען און ארטיקלען וואס קענען געבען א קלארען בעגריף פון געוויסע וויכטיגע צייטען אין אונזער היסטארישען לעבען.

11) ביאגראפיעס — לעבענסבעשרייבונגען פון אונזערע גרויסע יודישע לייט אין פערשידענע צייטען וואס האבען געמאכט יעדער אין זיין צייט א שטארקען רושם אויפ'ן יודישען לעבען.

12) ארץ ישראל — אפטע ריכטיגע ידיעות פון אלעס, וואס עס קומט פאר אין אונזער הייליגען לאנד. בעשרייבונגען פון די קאלאניעס, אויך דאס לעבען פון אונזערע ברידער אין די שטעדט.

13) פאפולערע וויסענשאפטליכע ארטיקלען — איבער פערשיעדענע וויסענשאפטליכע זאכען וואס האבען א געוויסע נגיעה צום יודענטהום, אדער קענען בעזאנדערס ניצליך זיין אין לעבען פאר אונזערע יודישע לעזער.

14) קריטיק — בעטראכטונגען איבער ביכער וואס זענען געשריבען אין זשארגאן אדער אויך אין אנדערע שפראכען, אויב זייא זענען נוגע צום יודענטהום.

15) פעליטאנען.

אין דעם „יוד“ בעטהייליגען זיך די בעסטע יודישע שרייבער:

אבגד האדרעי — א-ד-ם — אמת — דער אלטער ציוניסט — בריינין ר. — בערנשטיין כהן י. ד״ר — ברוכאוויטש י. ל. — ברזילי — בת קול — בן עמי — בן ציון ש. — ביאליק ח. נ. — בעלקאווסקי פרופיסור — בערקאוויטש מ. — ברכות רחל — דינעזאָהן י. — הורוויץ ש. ל. — הורוויץ ח. ד — הורוויץ מנחם מענדעל — ווארשאווסקי מ. מ. — דר. ווערנער ש. — וויסבערג י. י. — ווארטסמאן י. — וויינצמאן דאָצענט — זאגאראדסקי י. ח. — זאמאשטשין פ. — זילבערבוש דוד ישעיהו — יכנה״ז — יפה ל. — י-ף ק-ר — יעקב בן יוסף — י. ג. — ד״ר כהן ל. — לילענבלום מ. ל. — לעווינסקי א. ל.— מאצקין ל. — לוריא יוסף ד״ר. -- לאזארעוו — מענדעלי מוכר ספרים — מאירזאמען מ.—ספעקטאר מ. —ד״ר נארדוי מ.— עהרענפרייז מ. ד״ר — פרץ: י. ל. — פרוג ש.— פרידבערג א. ש. — פרענק ע. נ. — פרייד מ.— פרישמאן ד.— ציטראן ש. ל.— ד״ר צלענאוו. י.— קליינמאן מ.— קלויזנער י. — רבניצקי י. ח. — ראזענפעלד ש. — ראזענפעלד מארים — ראבינאוויטש א. ז. — רייזין א. — ריזבערג י. ד. -— שלום עליכם — ד״ר שמוקלער יצחק — שטיינבערג י. —

די לעזער קענען זיכער זיין, אז מיר פון אונזער זייט וועלען זיך ווייטער אויך די גרעסטע מיהע געבען, צופריעדען צו שטעלען און ניצליך זיין מיט אונזער בלאַט אַלע קלאַסען יודען, יעדער זאָל אין איהם געפינען פיר זיך וואָס אינטערעסאַנטעס און ניצליכעס, קורץ געזאָגט אונזער צוועק איז:

די ציישונג

„דער יוד“

צו פערגרעסערן און צו פערבעסערן כדי אונזער פאלק מעהר נוצען צו ברענגען.

יעדער דאַרף אָבער פערשטעהן, אַז אויסצופיהרען אונזער גוטען ווילען אין גאַנצען, העננט אב נישט נור פון אונז אַליין נאָר אויך פון די לעזער און די אַבאָנענטען און אין זייער געטרייֿשאַפט צו אונזער צייטשריפט; יעדער ברויכט צו פערשטעהן, אַז דאָס געזונדע ניצליכע לעבען פון א צייטונג העננט אָב פון די מיטלען וואָס עס גיבען איהר די אבאָנענטען, און דעריבער איז נויטווענדיג, אַז די אַלע וואָס פערשטעהען די וויכטיגקייט פון אונזער צייטונג זאָלען זיך מיהע געבען, יעדער אין זיין שטאָדט, אין זיין געגענד, צווישען בעקאַנטע און נישט בעקאַנטע צו פאַרברייטען דאָס בלאַט. העלפענדיג צו פערמעהרען די צאָהל אַבאָנענטען פון „יוד“ וועט דאַדורך יעדער ברענגען נוטצען דעם כלל, ווי אויך זיך זעלבסט.

יעדער אַבאָנענט דאַרף זיך בעטראַכטען ווי איין שותף פון דער צייטונג, דען וואָס מעהר דער „יוד“ וועט האָבען אַבאָנענטען וועלען די לעזער בעקומען מעהר דיווידענד אָדער רֶוַח, דאַמיט וואָס די צייטונג וועט פערגרעסערט ווערען ביי דעם זעלבען פרייז אָדער נאָך זאָגאַר ביליגערען פרייז.

מיר האָפען אז די הילף און דער גוטער ווילען פון אונזערע געטרייע לעזער און אלע פאָלקספריינד וועט אונז ביישטעהן, אַז מיר זאָלען די געוויסע וויכטיגע און ניצליכע זאַך קענען אויספיהרען.

צו בעמערקען!

די עקספעדיציע איז יעצט ביי אונז אַיינגעפיהרט מיט נייע גוטע אָרדנונגען, אז יעדער וועט בעקומען די נומערן פונקטליך אין דער צייט.

נאר דאָך ווענדט זיך אויך פיעל אין די אבאָנענטען, אַז די אָרדנונג זאָל האַלטען. די אבאָנענטען קענען זיך גאר נישט משער זיין וואָס עס קומט אַרויס דערפון אַז זיי פאַרשפעטיגען מיט דעם אויסשרייבען. דערפון קומען ארויס אַלע טעותים, דאָס איז נישט ליעב נישט אונז נישט די אַבאָנענטען, אויך איבער דעם פערשפעטיגען קענען מיר קיינמאָל נישט וויסען ריכטיג וויפיעל עקזעמפלארען צו דרוקען, אָדער מע דרוקט צו ווענינ פעהלען נאַכהער אויס נומערען, אָדער מע דרוקט מעהר, האָט מען אומזיסטע הוצאות, דעריבער בעטען מיר אַז יעדער זאָל זיך סטאַרען אויסצושרייבען די צייטונג וואס פריהער, כדי מען זאָל קענען באַצייטענס אָנגרייטען אלעס וואָס נייטהיג.

אבאנענט פרייז פיר רוסלאנד:

יאָהרליך **5** רובל, האלביאָהרליך **3** רובל,

פיערטעליאָהרליך **1.50** רובל.

פאַר דיא יאָהרליכע אַבאַנענטען מאַכען מיר אַ פערגרינגערונג, אַז זיי קענען די 5 רובל אויסצאַהלען אין **3** ראַטעס, היינו:

ביים אבאָנירען **2** רובל, דען **1** אפריל **2** רובל,

און די לעצטע ראטע (דען **1** אויגוסט) **1** רובל.

אַלע נייע אַבאָנענטען וועלכע וועלען אויסשרייבען דעם „יוד“ (ווענינסטענס אויף א האלב יאָהר) נאָך פאַר דעם אָנהויב פון דעם נייען יאהר **1900**, וועלען בעקומען **אומזיסט** אלע נומערן וואס וועלען ערשיינען פון דעם טאג וואס עס וועט אנקומען זייער געלד ביז צו ניי־יאהר.

זיך צו ווענדען אין „פערלאַג אחיאסף“:

Издательство „АХІАСАФЪ“,

ВАРШАВА (**Почтовой ящикъ** Nr. 25)

פערזענליך: טווארדא נו׳ **6** וואהנונג **11**.

